

**TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN AGROTURİZM
POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Dilara ŞANLI

**Yüksek Lisans Tezi
Coğrafya Anabilim Dalı
Prof. Dr. Zeki KODAY
2023**

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

Dilara ŞANLI

TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN AGROTURİZM POTANSİYELİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Zeki KODAY

ERZURUM - 2023

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " Tortum Çayı Havzası'nın Agroturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[21/06/2023]

[Dilara ŞANLI]

Aslı Islak İmzalıdır

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Zeki KODAY danışmanlığında, Dilara ŞANLI tarafından hazırlanan bu çalışma 21 / 06 / 2023. tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Coğrafya Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Vedat KARADENİZ

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Zeki KODAY

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Salih BİRİNCİ

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TABLolar DİZİNİ	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	IX
HARİTALAR DİZİNİ	X
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	XI
ÖNSÖZ.....	XIV
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ, SINIRLARI VE ÖZELLİKLERİ	2
II. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE METODU	4
III. DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	7

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. TURİZM KAVRAMI	9
1.2. AGROTURİZM KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ	12
1.3. AGROTURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ	13
1.4. DÜNYA'DA AGROTURİZM UYGULAMALARI.....	14
1.5. TÜRKİYE'DE AGROTURİZM UYGULAMALARI.....	16
1.6. AGROTURİZM İLE İLİŞKİLİ TURİZM TÜRLERİ.....	19
1.6.1. Agri Turizm.....	20
1.6.2. Kırsal Turizm	20
1.6.3. Çiftlik Turizmi.....	22
1.6.4. Ekoturizm	23
1.6.5. Doğa Turizmi	24

İKİNCİ BÖLÜM

AGROTURİZM KAPSAMI

2.1. AGROTURİZMİN YARARLARI	26
-----------------------------------	----

2.2. AGROTURİZMİN BAŞARI KOŞULLARI.....	28
2.3. AGROTURİZMİ SINIRLANDIRICI FAKTÖRELER.....	33
2.4. TURİZMİN TARIM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ	35
2.5. TARIM VE AGROTURİZM İLİŞKİSİ	38
2.6. HAYVANCILIK FAALİYETLERİ VE AGROTURİZM İLİŞKİSİ	50
2.7. SÜRDÜRÜLEBİLİR AGROTURİZM FAALİYETLERİ.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDA AGROTURİZMİ ETKİLEYEN FİZİKİ VE BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ	64
3.1.1. Jeomorfolojik Özellikler	64
3.1.2. İklim Özellikleri	67
3.1.3. Hidrografiya Özellikleri	76
3.1.4. Doğal Bitki Örtüsü	79
3.1.5. Toprak Örtüsü	80
3.2. BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ.....	82
3.2.1. Nüfus	82
3.2.2. Yerleşme.....	85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN AGROTURİZM POTANSİYELİ

4.1.TORTUM ÇAYI HAVZASININ TARIMSAL ÜRÜN POTANSİYELİ.....	92
4.2. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDA YETİŞTİRİLEN MEYVE VE SEBZELER.....	94
4.3. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDA YETİŞTİRİLEN HAYVANLAR	102
4.4. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDA ORGANİK ÜRETİM YAPAN İŞLETME VE ÇİFTLİKLER	106
4.4.1. Ali Koçak Çiftliği.....	106
4.4.2. Recep Kantar Çiftliği	112
4.4.3. Turan Pansiyon.....	116
4.5. GASTRONOMİ	118

4.6. TURİZM MEKÂNLARI.....	120
4.7. KONAKLAMALAR.....	139
4.8. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN AGROTURİZM AÇISINDAN SWOT ANALİZİ.....	142
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	145
KAYNAKÇA	148
EKLER.....	157
EK-1. Araştırma İzni	157
EK-2. Etik Kurul Onay Belgesi.....	158
ÖZGEÇMİŞ.....	159

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN AGROTURİZM POTANSİYELİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Dilara ŞANLI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeki KODAY

2023, 175 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Zeki KODAY

Prof. Dr. Vedat KARADENİZ

Doç. Dr. Salih BİRİNCİ

Agroturizm, tarım ve turizmin bir araya geldiği bir turizm şeklidir. Bu turizm alanında turistler, çiftliklere, bağlara, bahçelere, hayvan işletmelerine veya diğer tarım işletmelerine giderler ve burada doğal yaşamı, tarımsal faaliyetleri, organik ürünleri deneyimleyebilmektedirler. Agroturizm, çiftliklerin gelirlerini artırmasına ve kırsal kesimde istihdam yaratılmasına yardımcı olurken, turistlerin doğayla iç içe bir tatil yapmalarına olanak sağlamaktadır. Son yıllarda önem kazanan alternatif turizm şekli olan agroturizm doğayla barışık olmasının yanında var olan doğal ve kültürel değerlerinin korunması, tanıtılması ve sürdürülebilirliğinin devamının sağlanması hedeflenmektedir.

Tortum Çayı Havzası, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgesi arasında kalan, engebeli topoğrafyada sınırlı alanlarda tarıma elverişli araziler bulunmaktadır. Yörenin sahip olduğu tarımsal faaliyetleri, turizm mekânları, konaklamalar, gastronomi gibi kaynakların agroturizm potansiyeli açısından ortaya konarak geliştirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda Tortum Çayı Havzası'nın agroturizme yönelik ihtiyaçların belirlenmesi ve potansiyelini verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

Tortum Çayı Havzası'nda Agroturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesinde, çalışma sahası ve agroturizm alanında yapılan ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar esas alınmıştır. İlk olarak çalışma sahasına gidilerek arazi gözlemleri yapılmıştır ve gereken veriler toplanmıştır. Ayrıca mülakat yöntemi kullanılarak veriler somutlaştırılmıştır. Sahanın SWOT analizi yöntemiyle güçlü yönleri (strengths) ile zayıf yönleri (weaknesses) belirlenmiştir ve sahaya yönelik fırsatlar (opportunities) ile tehditler (threats) ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Agroturizm, Tortum Çayı Havzası, Tarımsal Turizm

ABSTRACT**MASTER THESIS****EVALUATION OF AGROTOURISM POTENTIAL OF TORTUM RIVER
BASIN****Dilara ŞANLI****Advisor: Prof. Dr. Zeki KODAY****2023, 175 Pages****Jury: Prof. Dr. Zeki KODAY****Prof. Dr. Vedat KARADENİZ****Assoc. Prof. Dr. Salih BİRİNCİ**

Agrotourism is a form of tourism where agriculture and tourism come together. In this tourism area, tourists go to farms, vineyards, gardens, animal farms or other agricultural businesses, where they can experience natural life, agricultural activities and organic products. While agrotourism helps farms to increase their income and create employment in rural areas, it allows tourists to have a holiday in touch with nature. In addition to being at peace with nature, the alternative tourism form, which has gained importance in recent years, is aimed at protecting, promoting and maintaining the existing natural and cultural values.

There are arable lands in limited areas in the rugged topography between the Tortum Stream Basin, Eastern Anatolia and the Black Sea Region. It is of great importance in terms of the development of resources such as agricultural activities, tourism venues, accommodation and gastronomy of the region in terms of agrotourism potential. In this direction, suggestions were made to determine the needs of Tortum Stream Basin for agrotourism and to use its potential efficiently.

The Evaluation of Agrotourism Potential in Tortum Stream Basin is based on national and international academic studies in the field of study and agrotourism. Firstly, field observations were made by going to the study area and necessary data were collected. In addition, the data were concretized using the interview method. Strengths and weaknesses of the field were determined by SWOT analysis method, and opportunities and threats (threats) for the field were revealed.

Keywords: Agrotourism, Tortum Stream Basin, Agricultural Tourism

KISALTMALAR DİZİNİ

°C	: Santigrat Derece
%	: Yüzde
km²	: Kilometrekare
m	: Metre
km	: Kilometre
mb	: Milibar
mm	: Milimetre
Vb	: Ve buna benzerleri
Vd	: Ve diğerleri
CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemleri
TaTuTa	: Tarım, Turizm, Takas
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ADKNS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
WWOOF	: World Wide Opportunities on Organic Farms
DATUR	: Doğu Anadolu Turizm Geliştirme Projesi
SWOT	: Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Agroturizm Kavramına Ait Kurum ve Kuruluşlarca Yapılan Tanımlamalar	12
Tablo 2.1. Tarım İşletmelerinde Yapılan Agroturizm Faaliyetleri.	44
Tablo 2.2. Tarım İşletmelerin Sahip Olduğu Doğal, Fiziksel ve Kültürel Varlıklar Açısından Agroturizm Faaliyetleri.....	45
Tablo 2.3. Dünya’da Organik Tarım Çiftliklerinin Ülkelere Göre Dağılımı Ve Çiftlik Sayısı.....	46
Tablo 2.4. Türkiye’deki Agroturizm Çiftlikleri Ve Bulundukları İl Ve İlçeler.	47
Tablo 2.5. Türkiye Toplam Büyükbaş Ve Küçükbaş Hayvan Sayısı (2004-2021).....	52
Tablo 3.1. Tortum İstasyonu Aylara Göre Sıcaklık Değerleri (°C) (1959-2021)	69
Tablo 3.2. Uzundere İstasyonu Aylara Göre Sıcaklık Değerleri (°C) (2010-2021).....	70
Tablo 3.3. Tortum Meteoroloji İstasyonu Basınç Değerleri (mb) (1959-2021).....	70
Tablo 3.4. Uzundere Meteoroloji İstasyonu Basınç Değerleri (mb) (2010-2021)	71
Tablo 3.5. Tortum Çayı Havzası’nda Seçilen Meteoroloji İstasyonlarının Rüzgâr Esme Sayıları.....	72
Tablo 3.6. Tortum İstasyonunda Aylık Ortalama Nispi Nem Miktarı (1959-2021).	73
Tablo 3.7. Uzundere İstasyonunda Aylık Ortalama Nispi Nem Miktarı (2010-2021)...	74
Tablo 3.8. Tortum İstasyonunda Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm) (1959-2021).....	74
Tablo 3.9. Uzundere İstasyonunda Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm) (2010-2021).....	75
Tablo 3.10. Tortum İlçesi Erkek, Kadın ve Toplam nüfusu (2007-2021).....	83
Tablo 3.11. Uzundere İlçesi Erkek, Kadın ve Toplam nüfusu (2007-2021).	84
Tablo 4.1. Tortum Ve Uzundere İlçesinde İşlenen Tarım Alanlarının Dağılımı	93
Tablo 4.2. Tortum İlçesinde Tarımı Yapılan Meyveler, Verim Miktarı Ve Üretim Miktarı (2022)	94
Tablo 4.3. Uzundere İlçesinde Tarımı Yapılan Meyveler, Verim Miktarı Ve Üretim Miktarı (2022).	95
Tablo 4.4. Tortum Çayı Havzası’nda Tarımı Yapılan Sebzeler, Verim Miktarı Ve Üretim Miktarı (2022).	96

Tablo 4.5. Tortum Çayı Havzası'nda Yıllara Göre Hayvan Sayıları (İnek, Koyun Ve Keçi)	104
--	-----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Çalışma Planı	6
Şekil 1.2. Agroturizm Faaliyetleri	15
Şekil 2.1. Agroturizm Kavram Ağı Haritası (Çömelekli,2021: 52).....	25
Şekil 2.2. Sürdürülebilir Tarım Hedefleri (Civelek, 2013: 62 atfen Umrani, 2010).....	58
Şekil 3.1. Tortum (1956-2021) ve Uzundere (2010-2021) İstasyonlarının Rüzgâr Frekans Gülü.	73

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1.1. Tortum Çayı Havzası'nın Lokasyon Haritası	2
Harita 2.1. Agroturizm Çiftliklerinin İllere Göre Dağılımı (2018).....	49
Harita 3.1. Tortum Çayı Havzası'nın Fiziki Haritası.....	67

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 2.1. Pestil Yapım Aşamaları.....	41
Fotoğraf 2.2. Köy Ekmeği Yapımı.	42
Fotoğraf 2.3. Tortum Çayı Havzası'nda Ağaçlandırma Sisteminden Bir Görünüm.	56
Fotoğraf 3.1. Tortum Çayı Havzası'nın Çevresindeki Tevin Dağından Görünüm.....	65
Fotoğraf 3.2. Çağdet Dağından Bir Görünüm.....	65
Fotoğraf 3.3. Diskordant Yapıdan Görünüm.	66
Fotoğraf 3.4. Tortum Çayı'ndan Bir Kesit.....	77
Fotoğraflar 3.5. Tortum Çayı Kollarından Ve Çevresindeki Dağlık Alanlardan Bir Kesit.	77
Fotoğraf 3.6. Tortum Gölünden Bir Görünüm.....	78
Fotoğraf 3.7. Tortum Şelalesinden Bir Görünüm.	78
Fotoğraf 3.8. Yedigöllerden Bir Görünüm.	79
Fotoğraflar 3.9. Tortum Çayı Havzası'nda Görülen Toprak Tiplerine Örnekler.....	81
Fotoğraf 3.10. Sahada marn türü kayalar yaygın şekilde yüzeylenmektedir.	82
Fotoğraf 3.11: Uzundere İlçesi Balıklı Mahallesinden Vadi Tabanına Kurulmuş Yerleşmelere Bir Örnek.	85
Fotoğraf 3.12. Uzundere İlçe Merkezinden Bir Görünüm.....	87
Fotoğraf 3.13. Tortum İlçe Merkezi Yeni Tip Meskenlerden Görünüm.	88
Fotoğraflar 4.1. Kendi Yaptıkları Ürünleri Satışa Çıkaran Yerel Halk Tezgahlarından Bir Görünüm.....	92
Fotoğraf 4.2. Tortum Çayı Havzası'nda Yetiştirilen Sebze Ve Meyvelerden Görünümler.	99
Fotoğraf 4.3. Uzundere İlçesinde Yol Kenarında Kurulan Bir Tezgâhtan Görünüm. .	100
Fotoğraf 4.4. Uzundere İlçesi Tortum Şelalesi Çevresinde Doğal İçeceklerin Satışını Yapan Bir Tezgâhtan Görünüm.	100
Fotoğraf 4.5. Tortum Çayı Havzası'nda Seraların Dışarıdan Görünümleri.....	101
Fotoğraf 4.6. Uzunkavak Mahallesi'nde Büyükbaş Hayvanlardan Bir Görünüm.	103
Fotoğraf 4.7. Yaylada Otlatılan Hayvanlardan Bir Görünüm.....	105
Fotoğraf 4.8. Tarım Arazilerinin Öküzlerden Yararlanılarak Karasabanla Sürülmesinden Bir Görünüm.	105

Fotoğraf 4.9. Pehlivanlı Mahallesinde Bulunan Soğukluk Mağarasından Bir Görünüm.....	107
Fotoğraflar 4.10. Pehlivanlı Mahallesindeki Ali Koçak Çiftliğinde Pansiyon, Çardaklar, Sera, Alabalık Çiftliği ve Gelen Ziyaretçilerden Görünümler.	112
Fotoğraflar 4.11. Sapaca Mahallesinde Kurulan Recep Kantar Çiftliğinden Görünümler.	115
Fotoğraflar 4.12. Uzundere İlçe Merkezinde Kurulan Turan Pansiyondan Görünümler.	118
Fotoğraf 4.13. Kızılıçıklar Toplandıktan Sonra Şişelenip Kızılıçık Özü Şeklinde de Satışa Sunulmaktadır.....	119
Fotoğraf 4.14. Tortum Gölünden Bir Görünüm.....	121
Fotoğraf 4.15. Tortum Gölünde Tekneyle Gezintiden ve Peri Bacalarından Görünümler.	122
Fotoğraf 4.16. 48 Metre Yüksekliğe Sahip Tortum Şelalesi, Dev Kazanı Ve Yürüyüş Yolundan Bir Görünüm.....	123
Fotoğraf 4.17. Uzundere İlçesi Yedigöllerde Kurulmuş Olan Balık Lokantası ve Piknik Alanından Görünümler.	124
Fotoğraf 4.18. Uzundere İlçesi Yedigöllerde Bulunan Alabalık Havuzlarından Görünümler.	125
Fotoğraf 4.19. Uzundere İlçesi Gümüşçü Alabalık Dinlenme Tesisi Pansiyonunun Girişinden Bir Görünüm.....	125
Fotoğraf 4.20. Yedigöllerin Farklı Açılarından Görünümler.....	126
Fotoğraf 4.21. Uzundere İlçesi Tortum Gölünün Kenarında Kurulmuş Olan Piknik Alanlarından Görünümler.	127
Fotoğraf 4.22. Engüzek Kalesinin Farklı Açılarından Görünümler.....	133
Fotoğraf 4.23. Öşvank Kilisesinden Görünümler.	135
Fotoğraf 4.24. Haho Kilisesinden Bir Görünüm.....	136
Fotoğraf 4.25. Haho Kilisesi Farklı Açılardan Görünümler.	137
Fotoğraf 4.26. Uzundere Mağarasından Bir Görünüm.	138
Fotoğraf 4.27. Kireçli Köprüden Bir Görünüm.	138
Fotoğraf 4.28. Yedigöllerde Bulunan Bungalov Evlerin Farklı Açılardan Görünümleri.	141

Fotoğraf 4.29. Uzundere İlçesi Tortum Şelalesi Kenarında İnşa Edilen Bungalov

Evlerden Görünüm. 141

ÖNSÖZ

“Tortum Çayı Havzası’nın Agroturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi” konulu çalışma Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Prof. Dr. Zeki KODAY danışmanlığında hazırlanmış Yüksek Lisans tezinden oluşmaktadır.

Bu çalışmada agroturizm kavramı üzerinde durularak Tortum Çayı Havzası’nın agroturizm yönünden potansiyeli değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmamız Türkiye genelinde yapılacak kapsamlı çalışmalara ışık tutması bakımından önemlidir.

Çalışma süreci boyunca benden destek ve hoşgörüsünü hiç esirgemeyen, çalışmanın hazırlanmasında değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana zamanını ayırıp büyük katkılar sunan danışman hocam Prof. Dr. Zeki KODAY’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Teze katkılarından dolayı değerli jüri üyesi hocalarım Doç. Dr. Salih BİRİNCİ ve Prof. Dr. Vedat KARADENİZ’ e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tezin yazım aşamasında makalelerinden ve ders kitaplarından faydalandığım aynı şekilde lisans eğitim hayatımda bana öğrettikleri bilgilerden dolayı değerli hocalarıma teşekkür ederim.

Arazi çalışmaları sırasında, yardımlarından dolayı bütün köy halkına, Ali Koçak Çiftliği, Recep Kantar Çiftliği ve Turan Pansiyon işletme sahiplerine, her türlü doküman ve verilerin temininde yardımcı olan kurum ve kuruluşlara, arkadaşlarıma, tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan sevgili aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Bu yüksek lisans tezine SYL-2022-11172 proje koduyla desteklerini esirgemeyen Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine ve Atatürk Üniversitesi Rektörlüğüne teşekkür ederim.

GİRİŞ

Günümüzde turizm, tüm dünyada gerek katılımcılar tarafından gerekse ekonomik değer açısından en hızlı büyüyen sektörlerden biri durumuna gelmiştir (Aytuğ, 2016: 119). Son yıllarda yoğun ve stresli geçen şehir yaşamı insanların tatil gereksinimini daha da artırarak doğaya ve doğal yaşama özlem duyan insanlar için turizm seçeneklerine yenileri eklenmiştir. Kırsal turizm adı verilen bu yeni turizm seçeneklerinden agroturizm kırsal turizmin bir alt kolunu oluşturmaktadır (Türkben, Gül & Uzar, 2012: 47). Türkiye’de bulunan kırsal alanlar sayıca fazla olmasına rağmen agroturizm hala yaygınlaşmamış ve destek görmemiş bir turizm şeklidir. Agroturizme harcanan gelirlerin büyük bir kısmı faaliyet alanı oluşturan yörede kalmaktadır.

Agroturizm tarımsal üretim hakkında arazi deneyimleri sağlayarak turistlerin tarımsal bilgilerini artırmak ve deneyim yaşatmak amacıyla hoş vakit geçirmelerini sağlayan turizm faaliyetidir. Agroturizm aynı zamanda çiftçilere ekonomik gelir sağlamaktadır. Eski veya yeni çiftlikleri ziyaret, çiftçi marketleri, çiftlik evlerinde konaklamalar, yol kenarı tezgâhları, yerel yiyecek ve içeceklerin tadına bakma ya da satın alma, çeşitli aktiviteler ve kırsal alanları keşfederek tanıma agroturizmin en temel bileşimlerini oluşturmaktadır (Çetinsöz & Ukav, 2015).

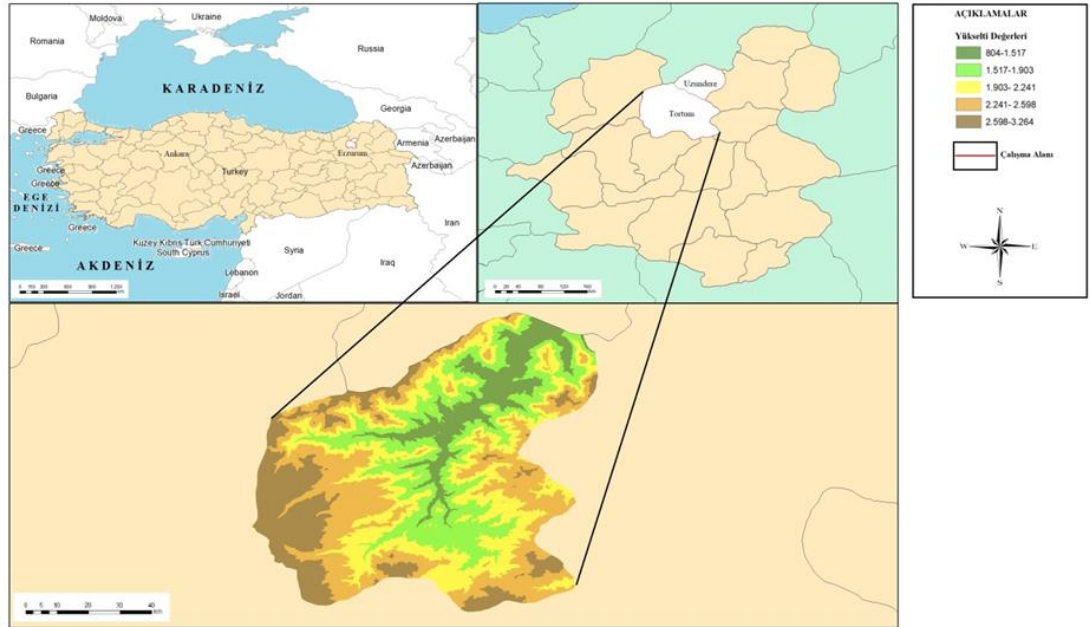
Coğrafya bilimi bünyesinde hazırlanan çalışmanın konusu Tortum Çayı Havzası’nın agroturizm potansiyelinin değerlendirilmesidir. Araştırma sahası tarımsal alanların varlığı ve turizm potansiyeline sahip olması agroturizm açısından da değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Bu doğrultuda Tortum Çayı Havzası’nın agroturizmin daha çok hangi alanlarda yapıldığı ve ne türde faaliyetler gösterildiği temel amacımızı oluşturmaktadır. Alternatif turizm bakımından zengin olan ülkemizde agroturizm potansiyeli bakımından yapılan çalışmalar son derece azdır. Çalışmamız Türkiye genelinde yapılacak kapsamlı çalışmalara ışık tutması bakımından önemlidir.

Tez çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. Tezin I. Bölümünde konu ile ilgili kavramlar, kavramsal çerçeve başlığı altında incelenmiştir. II. Bölümde agroturizmin tarım sektörüne etkileri, tarım ve agroturizm ilişkileri, agroturizmin yararları, başarı koşulları ve sürdürülebilir agroturizm faaliyetleri üzerinde durulmuştur. III. Bölümde Tortum Çayı Havzası’nda agroturizmi etkileyen fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerinden

bahsedilmiştir. IV. Bölümde ise Tortum Çayı Havzası'nın agroturizm potansiyeli açıklanmıştır.

I. ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ, SINIRLARI VE ÖZELLİKLERİ

Tortum Çayı Havzası Erzurum ilinin kuzeyinde Karadeniz bölgesinde yer almış olup, havza 40° 10' - 40° 50' kuzey enlemleri ile 41° 10' - 41° 43' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Tortum Çayı Havzası batıdan İspir, kuzeybatıdan Yusufeli, kuzeydoğudan Oltu, doğudan Narman, güneyden ise Yakutiye ilçeleriyle çevrilidir. Hidrografik açıdan bir havza özelliğinde olan araştırma sahasının yüzölçümü yaklaşık 1900 km² (1897 km²)'dir (Yılmaz,1991: 3), (Harita 1.1).

Harita 1.1. Tortum Çayı Havzası'nın Lokasyon Haritası

Havzayı, batıdan Mescit Dağları (3239 m), doğudan Akdağlar (3047 m), güneybatıdan Dumlu Dağları (3200 m) ve güneydoğudan Kargapazarı Dağları (3228 m) sınırlandırmıştır. Toplam yüzölçümü 1956,6 km² olan havzanın Tortum Çayı'nın Oltu Çayı ile birleştiği yerle Dumlu Dağı (3169 m) arasındaki uzunluğu 71 km'dir. Havza'nın en geniş yeri Devre Dağı (2916 m) ile Mescit Dağı (3239 m) arasında kuş uçuşu 50 km'lik mesafe vardır. Havza'nın en alçak yeri (Su Kavuşumu Mevkii Oltu Çayı vadi tabanı: 586 m) ile en yüksek yeri (Mescit Dağları: 3239 m) arasında 2653 m' lik yükselti farkı bulunmaktadır. (Atar & Kopar, 2020: 102).

İdari bakımından Tortum Çayı Havzası, Tortum ve Uzundere ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Eskiden Uzundere, Tortum ilçesine bağlı bucak merkezi iken 1987 yılında idari taksimatla ilçe olmuştur ve Tortum ilçesinden ayrılmıştır (URL 2). Tortum ilçesine bağlı toplam 58 mahalle bulunmaktadır. Uzundere ilçesine ait ise 18 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır (URL 1). Bunun yanı sıra Tortum ve Uzundere ilçelerine bağlı çok sayıda yayla yerleşmeleri de vardır. Konumu itibariyle Tortum Çayı Havzası engebeli ve dağınık yerleşme özelliklerine sahiptir. Tortum ilçesinin Erzurum'a olan uzaklığı 52 km iken Uzundere ilçesinin Erzurum'a uzaklığı 84 km'dir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2021 yılı ADNKS verilerine göre Tortum ilçesinin toplam nüfusu 17.545 kişi olup 8.782'sini kadın, 8.763 erkek nüfus oluşturmaktadır, Uzundere ilçesinin toplam nüfusu ise 7.800 kişidir bu nüfusun 3.887 kadın nüfusuna ait iken 3.913 kişi erkek nüfusunu oluşturmaktadır. Tortum Çayı Havzası'nda göç olayları yıldan yıla farklılıklar göstermektedir. Havza'da mevsimsel göç faaliyetleri yoğun olarak yaşanmaktadır. Kışın olumsuz hava koşullarından dolayı burada yaşayan halk Erzurum şehrine göç etmektedir. Yazın tekrar ekonomik faaliyetlerini yürütmek amacıyla köylerine geri dönmektedirler. Diğer bir göç etmeye sevk eden faktör ise eğitim faaliyetlerinin çok fazla gelişmemiş olmasıdır.

Tortum Çayı Havzası'ndaki yerleşim alanları daha çok vadi tabanlarında kurulmakla beraber Mescid ve Kargapazarı dağlarındaki platolarda da mahalleler kurulmuştur. İnceleme sahasında derin vadi tabanı ve dik yamaçların oluşturduğu yükselti farkı Tortum Çayı ve vadi kollarının aşındırıcı etkisinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sahada görülen sarp ve engebeli topoğrafya, eğimle orantılı olarak toprak kaybı ve bitki örtüsünün büyük oranda kaybına ve bazen de sellere yol açmaktadır (Koday & Erhan, 2009: 49).

İklim bakımından Uzundere ve Tortum ilçeleri Erzurum il merkezinden farklılıklar göstermektedir. Tortum Gölü ve çevresi, mikroklimatik iklim şartları ve yükselti azlığının etkisiyle beraber daha ılıman bir etkiye sahiptir. Havza Karadeniz'in nemli iklimi ile Doğu Anadolu karasal ikliminin geçiş sahası üzerinde bulunmaktadır. Bölgenin güneyinde ve yüksek dağlık sahalarda ise karasal iklim görülmektedir (Kopar & Sevindi, 2013: 54).

Tortum Çayı Havzası ekonomik bakımdan çevresinde bulunan ilçelere göre gelişmişlik yönünden dikkat çekmektedir. Tortum Çayı Havzası büyükşehir statüsüne bağlı olarak mahalleye dönüşen ve kentsel statü kazanan köy yerleşimlerinde temel ekonomik etkinlik tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Ekonomik faaliyetlerin sektörel dağılımında tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapılmasının yanında hayvancılık ve turizm faaliyetleri gittikçe gelişme kaydetmektedir (URL 34).

II. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE METODU

Bu çalışmanın temel amacı; Tortum Çayı Havzası'nda agroturizmi tanıtmak, turizmi ve tarımı daha çok bağdaştırmak ve farkındalık yaratmaktır. Kırsal alanda yaşayan yerel halkın ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda gelişmesi ve tanıtılması orada yaşayan insanların ekonomik faaliyetlerden daha çok faydalanması yönünden agroturizm önemli bir rol oynamaktadır.

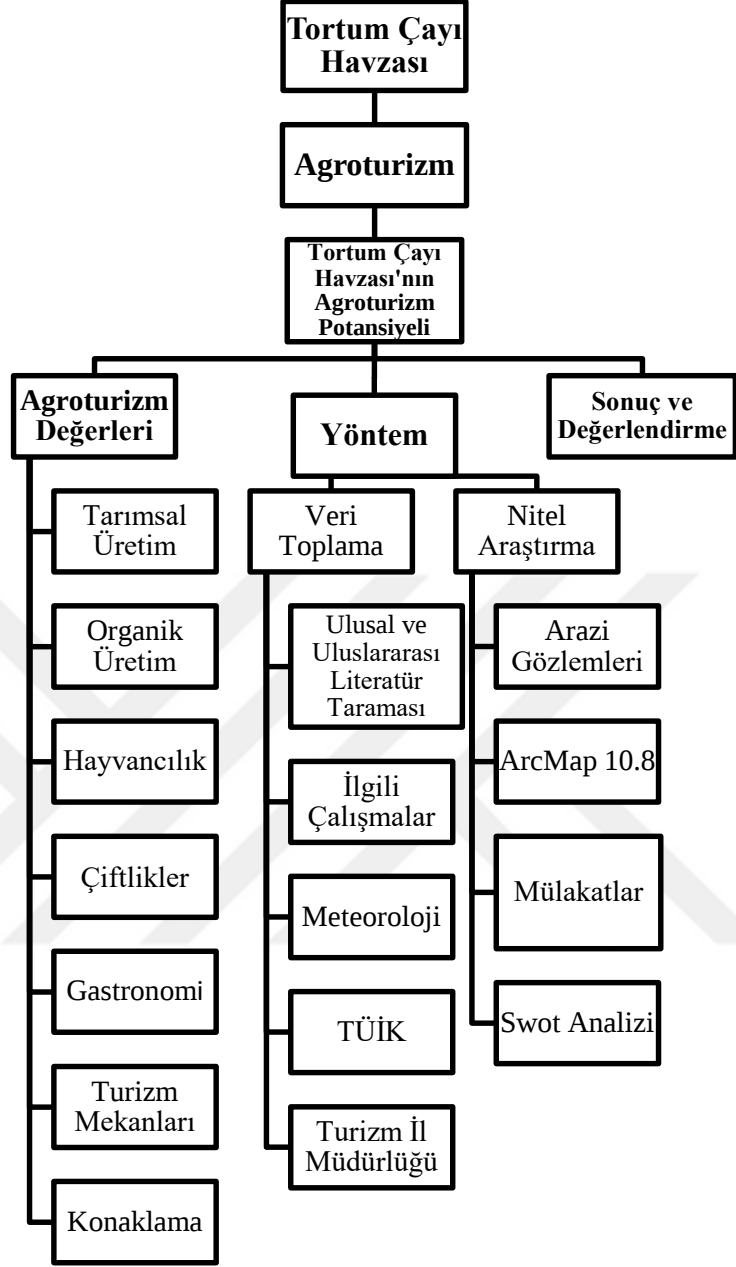
Agroturizm daha çok Ege ve Akdeniz bölgelerinde kıyı kesiminde yoğunluk kazanmıştır. Tortum Çayı Havzası ise denizden yüksekliği 1450 metre ile yüksek bir alanı oluşturmaktadır. Bu kadar yüksek bir havzada bu denli tarımın ve turizmin gelişmesi bu sahayı diğer çalışmalardan ayırmaktadır. Aynı zamanda kıyı kesimlere göre Tortum Çayı Havzası'nda tarımsal faaliyetlerin çok fazla gelişmesi önemli bir etkeni oluşturmaktadır. Yapılan bu çalışma ile hem tarımsal faaliyetlere ve ekonomik faaliyetlere katkı bulunmasıyla beraber büyük bir farkındalık oluşturmaktadır aynı zamanda agroturizm faaliyetlerinin büyük oranda artması düşünülmektedir ve agroturizmin gelişmesine yönelik önemli bir katkı sunmaktadır. Ayrıca araştırma sahasında yapılan mülakatlar sonucunda sahada yaşayan halkın sorunları ve sıkıntıları tespit edilerek çözüm önerileri sunulmaktadır. Bu yönüyle de yapılmış olan çalışma daha özgün bir değere sahip olmaktadır.

Tortum Çayı Havzası çevresine göre tarımsal faaliyetlerin çok fazla gelişmesi açısından önemli bir alanı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Tortum Çayı Havzası agroturizm potansiyeline sahip olduğu ve gerekli planlama ve projelerin hayata geçirilmesi ile havzanın kalkınmasında önemli bir rol üstlenecektir. Aynı zamanda kırsal alanlarda yaşayan halkın yaşam hayatı gözlenerek ve içerisinde bulunarak turistlerin agroturizme katkıları gözlemlenmiştir. Bunun yanında biraz daha farkındalık yaratarak

agroturizmin gelişmesine yönelik yerel yönetimlerin, kamu kurumlarının strateji ve politikalarına farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu sayede tarım alanlarının turizm ile bağdaştırılması ancak bu alanlara zarar verilmeden yararlı ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla ne denli önemli olduğu ortaya konulmuştur.

Çalışmamızı daha iyi yapabilmek amacıyla ilk olarak çalışma sahasına gidilerek orada arazi gözlemleri yapılmıştır ve gereken veriler toplanmıştır. Ayrıca yerel halk ve turistlerle mülakat yöntemi kullanılarak veriler somutlaştırılmıştır. Araştırmada yöntem olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği¹ kullanılmıştır. Bu tekniğin kullanılmasının nedeni elde edilmek istenen verilerin ölçekli sorularla elde edilmesinin mümkün olmamasıdır. Ayrıca yarı yapılandırılmış sorular aracılığıyla derinlemesine bilgilerin ulaşılmasını sağlamıştır. Mülakat soruları iki farklı bakış açısını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu nedenle hem yerel halkla hem de turistlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada kullanılacak veriler Türkiye İstatistik Kurumu, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nden elde edilerek incelenmiş ve somut bir hale getirilerek çalışmamızda yer almıştır. Çalışma sahasının haritaları ArcMap 10.8 ile üretilmiştir. Ayrıca sahanın SWOT analizi yöntemiyle sahanın güçlü yönleri (strengths) ile zayıf yönleri (weaknesses) belirlenecek ve sahaya yönelik fırsatlar (opportunities) ile tehditler (threats) ortaya konulmuştur (Şekil 1.1).

¹ Yarı Yapılandırılmış Mülakat Tekniği; görüşme sırasında soruların sırası, soruların soruluş biçimi gibi değişiklikler yapılabileceği gibi görüşme konusu bağlamında araştırmacı tarafından soru eklenebilir ya da çıkarılabilir.

Şekil 1.1. Çalışma Planı

Araştırmanın sınırlılıkları; çalışma sahasının çok geniş olması aralarındaki mesafenin uzak olması sınırlayıcı bir faktördür. Agroturizmin henüz yeni bir konu olmasından kaynaklı ve yerel halkın bu turizm şeklini bilmiyor olması diğer bir sınırlayıcı faktörü oluşturmaktadır. Aynı zamanda araştırma sahasının çok fazla engebeli olması meyve bahçelerinin ve tarlaların birbirlerinden uzak mesafede olması sınırlandırıcı faktörleri oluşturmaktadır. Salgın hastalıklarının henüz bitmemesi çalışmayı sınırlandırmaktadır.

III. DAHA ÖNCE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Agroturizm çekicilikleri göz önünde bulundurulduğunda coğrafya bilimi için ve diğer bilim dalları içinde çeşitli bilimsel çalışmalara konu olmuştur. Agroturizm ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır ve birkaçı aşağıda ele alınmıştır.

Civelek, M. (2013). “Sürdürülebilirlik Kapsamında Agroturizm ve Kırsal Kalkınma İlişkisi: Muğla Yöresindeki Tatuta Çiftliklerinin Agroturizm Potansiyeli Yönünden Değerlendirilmesi” adlı çalışmada agroturizm kavramı üzerinde durularak kitle turizmi ile bağdaştırılarak Muğla yöresinin agroturizm yönünden potansiyeli araştırılmaya çalışılmıştır. Agroturizm kırsal kalkınma ile ilişkilendirilmiştir.

Yılmaz, B., Doğru, H., Yumuk, Y. (2014). “Bir Kırsal Turizm Çeşidi Olarak Tarım Turizminin Ayvalık’ta Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmada Ayvalık’ın agroturizm potansiyelinin belirlenmesi ve ilçede tarım turizminin uygulanabilirliği üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada Ayvalık’ta tarım turizminin gastronomi turizmiyle ilerlemesine yardımcı olarak geliştirilebileceği, zeytin ve zeytinyağı üreten kişilerinde gelişim süreçlerinin önemli bir unsuru olduğu sonucuna varılmıştır.

Karakaya, A. (2017). “Dalaman ve Fethiye Yöresindeki Hayvancılık İşletmelerinin Agroturizm Potansiyeli” adlı çalışmada Dalaman ve Fethiye yöresindeki büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıkla uğraşan ailelerin agroturizm potansiyelinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışma materyali olarak toplam 60 işletme oluşturulmuştur. Sonuç olarak agroturizme dayalı çiftliklerin yaygınlaştırılması ekonomik sosyo-kültürel açıdan geliştirilmesine katkıda bulunabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Akyürek, S., Karabulut, B. (2017). “Gümüşhane ilinin agroturizm açısından değerlendirilmesi” adlı çalışmada agroturizmin genel bir tanımı yapılarak Gümüşhane ilinin agroturizm potansiyeli değerlendirilmiştir. Swot analizi yapılmış ve Gümüşhane’de agroturizmin geliştirilmesi için öneriler sunulmuştur. Agroturizmin faydalarına değinilerek ilin bu turizm şekline uygunluğu açısından potansiyeli belirlenmiştir.

Baykal, F., Yıldız, S., Ataber, E. (2020). “İzmir Kırsalında Agroturizmin Gelişme Potansiyeli: Engeller ve Geleceğe Bakış” adlı çalışmada İzmir kırsalında

agroturizmin gelişme potansiyelini ve engelleri ortaya koymak ayrıca gelecek için önerilerde bulunulmuştur. Agroturizmin gelişimini sağlayacak kaynaklar belirlenmiştir.

Kaswanto. (2020). “Land Suitability for Agrotourism Through Agriculture, Tourism, Beautification and Amenity (ATBA) Method” adlı çalışmada agroturizmi değerlendirmek amacıyla tarım, turizm, güzelleştirme ve kolaylık olmak üzere dört başlık altında yöntemle incelenmiştir. Mekansal yaklaşım, peyzaj ögesinin değeri LANDSAT uydu görüntüsü ile birleştirilerek tasarlanmıştır.

Taruna, B., Putra, W., Indracahyana,K,S., Fanshuri, B,A. (2022). “Development of a Handheld IoT-Based Fruit Harvester to support Agrotourism” adlı çalışmada agroturizm meyve toplama turları gibi birçok aktivite sunmaktadır. Hasat sürecinde önemli ögeyi oluşturan meyve toplama sırasında yapılan bazı hatalar nedeniyle bitkiler veya dallar zarar görmektedir. Bu çalışmada meyve hasat makinası geliştirilmiştir. Bu makina ile hasarı aza indirme, meyve verimini izlemek, meyve ağırlığı ve fiyatları hakkında gerçek zamanlı bilgi vermek gibi birden çok işlevi vardır. Makina çeşitli mekanizmalar ile donatılmıştır ve makinanın doğruluğu test edilmiştir.

Kaymaz, Ç.K., Birinci, S. (2018). “Agriturizm ve Agroturizmin TaTuTa (Tarım-Turizm-Takas) Kapsamında Değerlendirilmesi ve Uzundere-Tortum İlçelerinde Kırsal Kalkınmaya Etkisi” Adlı çalışmada “TaTuTa” Buğday Derneği tarafından yürütülen “Ekolojik Çiftliklerde Tarım, Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası” kapsamında ele alınan Erzurum ili Uzundere ve Tortum ilçelerinde yer alan 3 adet TaTuTa çiftliği çalışma konusu kapsamında değerlendirilerek kırsal kalkınma üzerindeki etkisi gözlemlenmiştir. Çalışmada Uzundere ve Tortum ilçelerinde bulunan TaTuTa çiftliklerinin ve pansiyonlarının genel özellikleri ve yöredeki kırsal kalkınmaya etkisi araştırılmıştır.

Özşahin, E., Kaymaz. Ç.K. (2014). “Amik Ovası’nın Tarım (Agro) Turizmi Potansiyelinin Coğrafi Yaklaşımla İncelenmesi” adlı bu çalışmada Amik Ovası’nın agroturizm potansiyeli coğrafi yaklaşımla incelenerek Amik Ovası’nın tarım turizmi potansiyeline uygun alanlar tespit edilmiş ve agroturizm potansiyeli değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. TURİZM KAVRAMI

Turizm, gezip görmek yeni yerler keşfetmek, dinlenmek ve eğlenmek gibi amaçlarla yapılan gezilere ve bir ülkeye ya da bölgeye turist çekmek amacıyla ekonomik ve kültürel yönden yapılan çalışmaların tümünü oluşturmaktadır. Turistler gittikleri yerlere gördükleri yerler karşılığında orada yaşayan halka para kazandırmaktadır (URL 3).

Turizm kelimesinin Latince anlamı “tarnus” kelimesinden türetilerek geri dönmek, etrafını dolaşmak anlamına gelmektedir. Günümüzde milyonlarca insan günlük yaşamlarını devam ettirdikleri alanlardan ayrılarak kısa bir süreliğine başka yerlere seyahat etmektedirler. Bu aktiviteleri gerçekleştirirken aynı zamanda konaklama, ulaşım ve yiyecek-içecek gibi olanaklardan faydalanmaktadırlar. Turizm faaliyetleri genel olarak eğlenmek, gezip görmek, tanımak ve dinlenmek amacıyla yapılarak bir bölge ya da bir ülkeye turist çekmek için kültürel, ekonomik, teknik önlemlerin alındığı çalışmaların tümünü oluşturmaktadır. Başka bir tanıma göre ise turizm gidilen yerde belirli bir süre kalarak sonradan ikamet edilen yere tekrar geri dönülen bir etkinliği oluşturmaktadır. Türk Dil Kurumu turizmi eğlenme, görme, dinlenme vb. amaçlarla yapılan faaliyetler olarak tanımlamaktadır (URL 13).

Turist için genel bir tanım yapılacak olursa farklı yazarlar literatürde benzer tanımlar yapmışlardır. İlk olarak turistik faaliyetlere katılan kişilere turist denilmektedir. Diğer bir tanım ise para kazanma amacı olmaksızın dinlenmek, eğlenmek ya da sportif, kültürel, bilimsel, diplomatik, dinsel vb. nedenler dolayısıyla devamlı olarak yaşadıkları yerlerden geçici bir süreliğine ayrılarak ve tüketici olarak belirli bir süre seyahat ettikten sonra tekrar ikamet ettiği yere dönen kimseye turist denmektedir (URL 13).

İnsanları turizme yönelten sebepler içerisinde ilk başta merak duygusu gelmektedir. İnsanların neden seyahat ettikleri, neden belirli bir bölgeyi tatil için tercih ettikleri turizm açısından cevaplanması gereken kritik soruları oluşturmaktadır. Bir bölgenin çekici faktörleri arasında bölgeye giden turistleri motive eden unsurların

varlığıdır. Örneğin Avustralya'ya gelen yabancı turistler üzerinde yapılan bir araştırmaya göre turistleri seyahate yönelten en önemli etkenin daha önceden ziyaret etmedikleri bir bölgeyi gezmek istemeleri şeklinde belirlenmiştir. Yeni bir yeri keşfetme ihtiyacı en güçlü seyahat motivasyonunu oluşturuyorsa bu motivasyonun merak duygusundan kaynaklandığı hipotezi oluşturulmuştur (URL 13). İnsanları turizme yönelten diğer faktörler içerisinde ise din, kültür, dinlenme, iş, spor, ziyaret, eğitim, alışveriş, sağlık gelmektedir.

Küreselleşmenin artmasıyla iş yaşamında maruz kalınan stresin çoğalması, uzun çalışma saatleri ve şehir yaşamının olumsuz etkileri gibi faktörler insan yaşamı üzerinde git gide etkisini artırmaktadır. Bu gibi sebeplerden dolayı bireyler olumsuz durumdan bir nebze uzaklaşmanın yollarını aramışlardır. Turistik aktiviteler 21. yy'de yaşayan insanlar için bir ihtiyaç haline gelmiştir. Ulaşım sektöründe görülen büyümeler ve bilgi paylaşımlarının artık daha kolay yayılması halinde turistik yerler hakkında bilgi sahibi olmak ve bu yerlere ulaşmak günden güne daha çok kolaylaşmıştır. Turistik aktivitelere katılmak artık her kültürden ve bütçeden insanlar için mümkün hale gelmeye başlamıştır. Bu sayede turizm gün geçtikçe dünya üzerinde sayılı sektörler arasına girmeyi başarmıştır. Aynı zamanda hem ulusal hem de uluslararası ekonomiye önemli miktarda katkı sağlamıştır (URL 13).

Ülke ekonomisinde ve toplumsal kalkınmada önemli bir yere sahip olan turizm, dünya ekonomisi için vazgeçilmez bir sektör halindedir. Bölgelerarası kalkınmışlık düzeylerini dengelemek, kaynakları etkin kullanmak, turist sayısını ve turizm gelirlerini artırmak amacıyla turizm faaliyetleri giderek önem kazanmaktadır. Bu avantajlarla turizm sektörünün geniş anlamda ülke ekonomisini daha dar anlamda ise bölge ekonomisine sağladığı katma değerler artarak alternatif turizm arayışları hızlanmaya başlamıştır (Çelik Uğuz, 2011: 333).

Coğrafi açıdan bakıldığında turizm çalışmaları turizm merkezlerini, kaynak ve hedef bölge arasındaki ilişkileri kavramak gerektirir. Coğrafya, yer ile insan arasındaki etkileşimi inceleyip ilk sırada turizm olmak üzere ekonomik faaliyet amaçlı diğer sektörlerinde bulunduğu sahaların beşeri ve fiziki özelliklerini geçmiş zaman ile bugünü mukayese ederek geleceğe dair yol gösterir (Deniz & Yıldırım Kale, 2018: 45).

Dünya çapında seyahat ve turizm sosyal ile kültürel yönde bütün insanların ev sahipliği yaptığı ve konuk olduğu faaliyetlerdendir (Ashley ve diğ., 2000: 8). Turizm ayrıca kalkınma için ihtiyaç duyulan döviz girdisini sağlamaktadır. Turizm, gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarında çeşitlendirme imkânları sağlayarak döviz gelirlerindeki dalgalanmaları ortadan kaldırmaktadır (Çeken, 2015: 298). Herhangi bir bölgenin turizm faaliyetleri bakımından geliştirilmesi ve kalkınma düzeyinin artırılması için birkaç faktör dikkate alınması gerekmektedir. Bu faktörler aşağıdaki gibidir:

- Bölgenin kültürel değerlerinin (anıtlar, arkeolojik eserler, festivaller ve folklor) analizi yapılması,
- Bölgenin altyapı (turizme elverişli arazi durumu, iklim durumu ve doğal örtüler) analizlerinin gözden geçirilmesi,
- Bölgede bulunan turizm ile doğrudan veya dolaylı olarak hizmetler sağlayan ve pazarlayan kuruluşların varlığı,
- Yörede bulunan mevcut tesislerin (pansiyon, otel, motel) durumunun kontrol edilmesi ve yenilerinin ilave edilme durumları,
- Bölgedeki kamu yatırımlarının durumu, bölgeye yönelik uluslararası turizm taleplerinin analiz edilmesi,
- Bölgede sivil toplum örgütlerinin varlığı,
- Yörede yerel halkın turizmi algılama düzeyleri,
- Bölgede yer alan tesislerin yerel halka iş imkânları sağlama durumu,
- Turizm sektörünün bölgedeki diğer sektörlerle olan ilişkileri,

Yukarıda sıralanan faktörlerin ele alınmasıyla turizm bölgelerinde ciddi bir şekilde analiz edildikten sonra turizmin bölgesel kalkındırmayı artırması sağlanacaktır (Çeken, 2015: 299).

Bölgelerin coğrafik yapılarını ve özelliklerini, iklim durumunu, doğal ve beşeri kaynaklarını inceleyen bir bilim dalı olan coğrafya, bir mekân içinde oluşan ve mekânla sıkı bir ilişkisi bulunan turizm kavramı ile yakından ilgilenmektedir. Bu iki çalışma alanı arasında bulunan yoğun ilişki Turizm Coğrafyası adında bir alt disiplinin gelişmesine kaynak teşkil etmiştir. Arazilerin kullanım kapasitelerinin belirlenmesi, bir mekâna yayılım özellikleri, mekânın üzerindeki etkisi, turizm alanlarının ve bölgelerinin tespit edilerek gruplandırılması gibi ölçütlerin araştırılması ve önlemler alınarak korunması coğrafyacının ilgi alanına girmektedir (URL 13).

1.2. AGROTURİZM KAVRAMI VE ÖZELLİKLERİ

Bir çeşit tarım turizmi denilen agroturizm şehir yaşantısından bunalan insanların dinlenmek amacıyla doğal ortamlara giderek orada yapılan tarımsal faaliyetlere katkıda bulunmalarıyla ortaya çıkan bir turizm şeklidir. Agroturizmin kökeni incelendiğinde tarım ve turizm kelimelerinin birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Agro kavramı Latincede *ager* sözcüğünden türetilerek toprak ve tarım bilimi anlamı taşımaktadır. Agroturizm; kırsal çevreyle, ürünlerle bağlantılı olarak, kampta ya da pansiyonlarda konaklayarak, yeme içme, rasyonel faaliyetler, eğitsel geziler, ürün ve el sanatlarının satılması ile ilişkili faaliyetler bütünü olarak tanımlanmaktadır (URL 21). Agri eski Latince’de *ager* sözcüğünden gelmektedir. Aynı zamanda tarla anlamında kullanılmaktadır. Agro kavramı Yunanca’da toprak ve tarım bilimi anlamında ifade edilmektedir. Turizm kavramı ise insanların yaşamlarını sürdürdüğü yer dışında rekreasyonel, zihinsel ve spor gereksinimlerini karşılamak amacıyla yapılan bir aktivitedir (Sznajder, Prezborska, & Scrimgeour, 2009: 3). Kavram olarak literatürde İngilizce ”agro-tourism” Türkçe anlamı ”tarım turizmi” olarak sıkça karşılaşılmaktadır (Çömelekli, 2021: 18).

Tablo 1.1. Agroturizm Kavramına Ait Kurum ve Kuruluşlarca Yapılan Tanımlamalar

Tanım Yapan Kurum ya da Kuruluş	Yapılan Tanımlamalar
Colorado Tarım Departmanı	Agroturizm çiftlik sahipleri ve çiftçiler tarafından tüketicilere imkan tanıyan eğitim, rekreasyonel ve boş zaman aktivitelerini kapsayan bir turizm şeklidir.
Malezya Turizm Bakanlığı	Malezya’nın kültürünü anlamak amacıyla ve tarımsal faaliyetleri olan köyleri tanıtmak için ziyaretçilere fırsatlar sunan aynı zamanda sosyo ekonomik açıdan yarar sağlayan bir turizm şeklidir.
Amerikan Çiftlik Bürosu Federasyonu	Çiftlik işletmeleri tarafından gelir elde etmek amacıyla gelen ziyaretçileri eğlendirmek için yapılan faaliyetlerdir.
Güney Afrika Hükümeti	Agroturizm çiftlik veya işletmelerde turistlerin eğitim amacıyla aktif katılımlarını ve ziyaretlerini kapsayan bir turizm şeklidir.
İtalya Hükümeti	Silvikültür arazi yetiştirme faaliyetleri ile ilgili olarak çiftçilerin kendi çiftliğini kullanma ve hayvan yetiştirme bölgesinde yapılan konaklama ve ağırlama faaliyetleridir.

Kaynak: Civelek, 2013: 69.

Agroturizm insanların kırsal mekânlardaki ziyaretleri ve burada karşılaştıkları yöre sakinlerinin ürettikleri mal ve hizmetler, tamamıyla yetiştirildikleri mekânlarda talep edilerek, geçici konaklamalarıyla beraber yöre halkına katkıda bulunmalarıyla

oluşturulmuştur. Agroturizm; kırsal alanlara yaşayıp tarımsal üretim yapan yerel halkın ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Kültürel ve organik ürünlerin devamını korumaktadır. Yerli ve yabancı turistlerin ziyaretleriyle yerli halkın iletişim içinde olmasına yardımcı olmaktadır. Agroturizm geliştirilmesi istenen bölgenin mutfak kültürünün gelişmesiyle beraber yörede yetiştirilen tarım ürünlerinin korunmasını sağlar ve daha fazla tanınmasına yardımcı olur. Kültürel ürünlerin ve yerel kültürün devamlılığına katkıda bulunmaktadır. Agroturizmin bir diğer özelliği ise turistlerin konaklamaları amacıyla beton yapılar değil de daha çok yörenin kendi özgün mimarisi korunarak kerpiç, ahşap gibi yapıların kullanılmasıdır. Bu yapılar daha modernleşerek Bungalov evler olarak son zamanlarda daha fazla rağbet görmektedir. Agroturizm sayesinde kadın işgücü daha fazla artarak ekonomiye daha fazla katkıda bulunmaktadır ve teşvik edilmektedir. Agroturizm sürdürülebilirlik anlayışının ön plana çıkmasıyla doğal kaynakların korunmasına yardımcı olmaktadır. Yerel halk tarımsal faaliyetlerin hiçbir katkı maddesi kullanmadan kendileri yetiştirmektedir. Dolayısıyla her açıdan sürdürülebilirliği sağlanmaktadır (URL 5).

1.3. AGROTURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

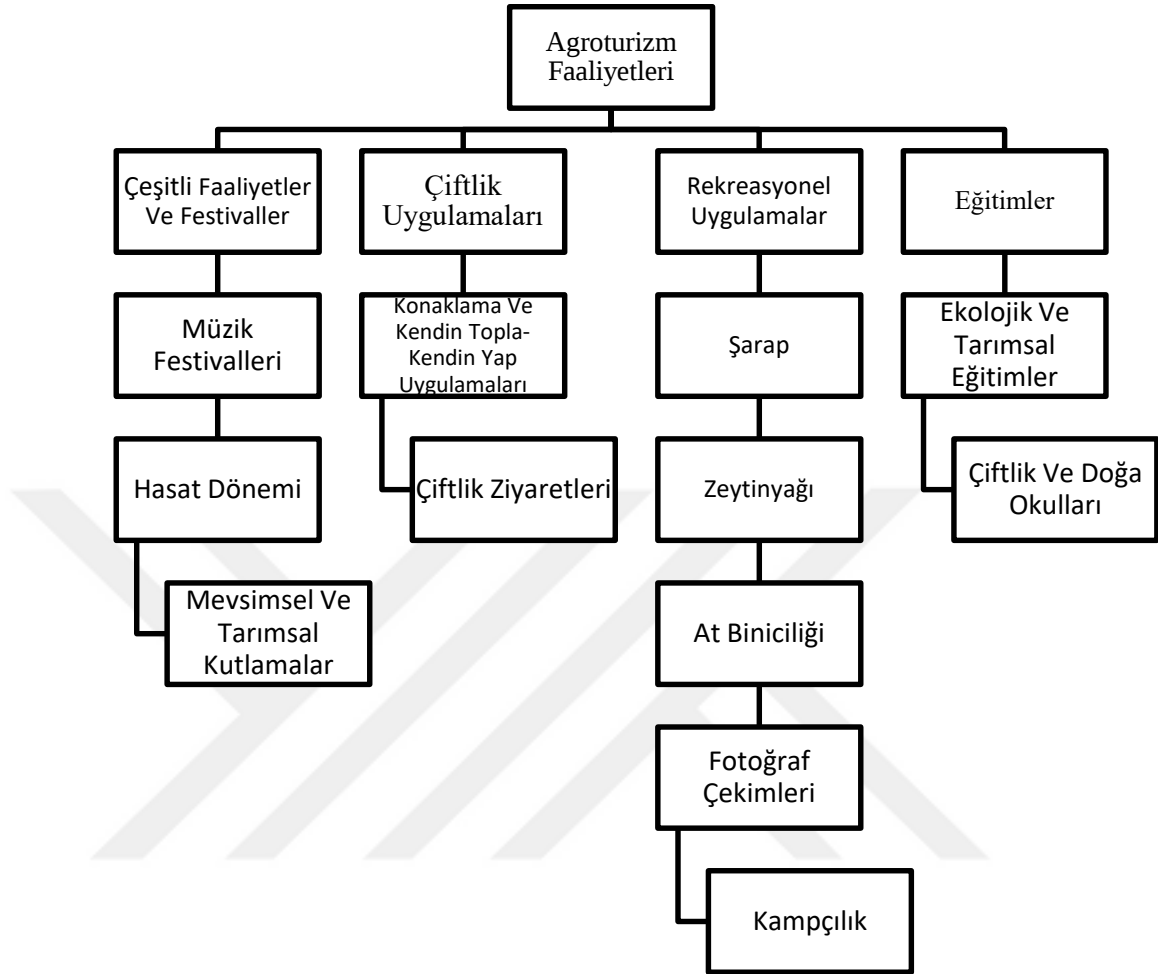
Agroturizm son yıllarda popülerleşmeye başlayan bir turizm şekli olsa da kökenleri İngiltere’de 19. Yüzyılda doğaya dönme arzusu ile ortaya çıktığı ve ilerleyen dönemlerde Avrupa’daki sanayileşmiş ülkelerde gelişmeye başladığı bilinmektedir (Uçar ve ark., 2010: 162). Sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte, insanların yoğun şehir hayatından uzaklaşmak, sürekli değişen yaşam koşulları, sakin bir yaşam sürme isteği kırsal alanlara yönelmeyi hızlandırmıştır. Tarım turizmi 1880’lerin sonlarına doğru şehir sakinlerinin kısa tatillerle şehir hayatından kaçıp çiftliklere gitmeye başlamışlardır. Agroturizm’de ilk faaliyetler şehirde yaşayan insanların şehir yaşantısından uzaklaşarak akrabalarını ziyaret etmek için kısa süreli ziyaretlerden oluşmaktadır. 1920 yılında otobüsün icadıyla insanların kırsal alanlara ziyaretleri daha çok sıklaşmıştır. 1930 ile 1940’lı yıllardan sonra Büyük Buhran ve II. Dünya savaşının yaşanmasıyla beraber kırsal alanlara olan ilgi daha da artmaya başlamıştır. 1960 ve 1970’lerde ise at biniciliği ve çiftlik hayvanı besleme popüler hale gelmiştir. 1980 ve 1990 yıllarına gelindiğinde çiftlik tatilleri, geceleme, oda kahvaltı ve ticari çiftlik turları yaygınlaşmıştır (Hatch, 2008: 2). Tüm bu gelişmelere rağmen agroturizm son yirmi yıl içinde gelişmeye başlamıştır.

Turizm sektörlerinden biri olan agroturizm, turizmin önemli bir parçası olarak ilerlemesini sürdürecektir. Bazı bölgelerde en büyük turizm sektörü haline gelecektir (Sznajder, Prezborzka, & Scrimgeour, 2009: 4).

1.4. DÜNYA'DA AGROTURİZM UYGULAMALARI

Agroturizm, aile tarım çiftlikleri tarafından organize edilen ve yürütülen bir turizm faaliyetidir. Bir çiftliği veya diğer herhangi bir tarım, bahçecilik, tarım işletmesini zevk, eğitim faaliyetleri gibi çiftliğin ya da firmanın faaliyetlerine aktif katılım için ziyaret etme eylemi olarak tanımlanmaktadır (Petroman & Petroman, 2010: 368).

Dünya'da ülkelerin bulunduğu konumları ve kültürel yaşamlarının farklı olması agroturizm faaliyetlerinin çeşitli olmasına neden olmuştur (Şekil 1.2). Birçok ülke farklı yollarla agroturizme katkı sağlamaktadır.

Şekil 1.2. Agroturizm Faaliyetleri

Yunanistan tarım turizmini yaklaşık olarak 30 yıl önceden başlatarak başarılı sonuçlarla karşılaşmıştır. Devlet desteği olarak yoksullukla mücadele eden çok sayıda köy kooperatifler oluşturarak agroturizmi başlatmıştır. Bu doğrultuda yerel mimariler restore edilerek pansiyonlar oluşturulmuş, yerel yemeklerin sunulduğu restoranlar kurulmuştur (Çelik Çanga ve ark, 2018: 452).

1980 yılından itibaren Agroturizm İtalya’da gelişim göstermektedir. Çok fazla çiftlikte turizm faaliyetleri devam ederken, agroturizm faaliyetleri hükümetlerce de desteklenmekte ve teşvik edilmektedir (OECD, 2005). Amerika Birleşik Devletleri’nin Midwestern bölgesinde yer alan Ohio eyaletinde yerel balık ve karides hasatını kutlayarak

canlı müzik, oyunlar, canlı sergiler, aile eğlenceleriyle festivaller düzenlenerek deniz ürünleri ve yetişkin içecekleri satışları yaparak agroturizme katkılar sağlamaktadır. Guyana'nın başkenti Georgetown şehrinde Delaware tarım turizmi derneği kurularak halka otantik tarım deneyimleri sunan aile çiftlikleri ve tarım işletmelerinden oluşan kar amacı gütmeyen kuruluştur. Bu derneğin amacı insanların tarım, bahçecilik ve  i ek ilik hakkında daha fazla bilgi edinmelerinin yanı sıra çiftlikte eğlenceli ve unutulmaz deneyimler yaşatmaktadır. Ziyaretçiler için her yıl yaz ve sonbaharda açık çiftlikler bulmak mümkündür (URL 5).

Hindistan'da Agroturizm, gerçek kırsal yaşamı deneyimlemek, yerel özgün yemekleri tatmak ve çeşitli tarım işlerini tanımaya dayanmaktadır. Tarım, Hint ekonomisinin belkemiğidir. Nüfusun yaklaşık % 75'i doğrudan ya da dolaylı olarak tarıma bağımlıdır ve Hindistan'ın gelirinin neredeyse % 26'sı tarımdan gelmektedir. Ülkeyi beslemek için gıda hububat üreten 625 köyde 90 milyon  ift i yaşmakta bu yüzden de tarım bir meslek veya işten daha fazla olarak tarım Hindistan'ın kültürü olmaktadır. Bu nedenle, mevcut tarıma ek gelir getirici faaliyetler eklemek, tarımın milli gelirdeki katkısını kesinlikle artırmıştır ( elik  anga ve ark, 2018: 454).

Agroturizm uygulamalarına İtalya'dan bir örnek verilecek olursa; Latium bölgesinde bulunan bir çiftlikte; ziyaret edenler, kamping, atla gezi, balık avlama gibi aktivitelerden yararlanmaktadırlar. Çiftlikteki binalar 15. yy'de yapılmış olan bir ev, eski ve kullanılan kilise, kasap d kk nı ve restoranlar turizme açılmıştır ( elik  anga ve ark, 2018: 453).

Hollanda dünyanın en büyük ikinci tarım ürünleri ihracatçısı konumundadır. Dünya'nın en başarılı tarım  niversitesi Wageningen  niversitesi, modern seraları, su kanalları, hobit köyü, yel değirmenleri, k p evleri ile birçok turisti ülkesine çekmektedir. Böylece Hollanda'nın hem tarım sektörüne hem de turizm sektörüne yüksek bir katma değer kazandırmaktadır.

1.5. TÜRKİYE'DE AGROTURİZM UYGULAMALARI

Türkiye'de agroturizm faaliyetlerini çiftlik ve işletmeleri bir arada toplayan TaTuTa (Tarım, Turizm, Takas)'dır. Buğday Derneği tarafından yürütülen Ekolojik  iftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi Tecrübe Takası projesinin kısa adını

oluşturmaktadır (Civelek, 2013: 76). Projenin asıl amacı Türkiye’de tarıma teşvik etmek ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla tarımla geçinen ailelerin mali ve gönüllü işgücüne katkıda bulunmaktır. Çiftlikleri ziyarete giden gönüllü kişiler hiçbir para kazanma amacı gütmeyen ve zorunluluk yaşamadan çalışma yapmaları karşılığında, konaklama ve yeme içme gibi ihtiyaçları çiftlik tarafından karşılanmaktadır. Böylece insanlar doğa ile iç içe yaşamaktadır (URL 4).

Türkiye’de agroturizm son zamanlarda yoğunlaşmıştır ve giderek ilgi artmaktadır ve ilerleyen yıllarda popülerliği daha fazla artmaya başlayacaktır. Türkiye’de agroturizm projelerinden bazıları aşağıda değineceğimiz gibidir. Farge organik şehirden uzak doğayla baş başa bir yer olan İzmit’in Fethiye köyünde 2016 yılında kurulan bir aile çiftliğidir. 150 dönümlük bir arazide kurulan bu çiftlik organik tarım yönetmeliğine uygun olarak 75’ten fazla mevsimsel meyve, sebze, yeşillik ve yemiş çeşitleri; turşu, konserve, kuru gıda vb. paketli ürünler; tavuk, ördek, kaz ve hindi gibi kümes hayvanları; fidan, fide, skulent ve saksı bitkilerini; küçükbaş olarak da 50-100 arası koyun üretmekte ve satışları yapılmaktadır. Giderek gelişen çiftlik dünyanın her yerinden gelen ziyaretçileri ağırlamaktadır ve 2019 yılında ise ekoturizm konseptiyle konaklama, çeşitli etkinlikler yapmaya başlamıştır. Bu süre zarfında turistleri çiftlikte ağırlayarak çiftliğin tanıtımı yapılmaktadır. Üretilen ürünler ziyaretçilere, online platformlarda ve organik pazarlarda satışları yapılmaktadır (URL 6).

Bolu ilinin Mengen ilçesinde bulunan Mengen Tohum Ambarı kaybolmaya yüz tutmuş atalık tohumları yeniden çoğaltmaktadır. Kısa sürede büyüyerek yetiştirdiği ata tohumlarını Türkiye’nin birçok yerine göndermektedir. Ayrıca çiftçi tohumlar hakkında farkındalık eğitimi vermektedir (URL 7).

Kocaeli ilinin Kandıra ilçesinde bulunan Narköy çiftliği Nar Eğitim ve Danışmanlık Merkezinin eğitim odaklı bir turizm merkezi olan organik tarım çiftliğidir. Burası hem çiftlik olarak hem de otel mantığıyla kullanılmaktadır. Çiftlikte 14 oda, aile ya da gruplar için konaklama üniteleri ve organik çiftlik yemeklerinin pişirildiği restoranlar, eğitimlerin verildiği açık ve kapalı derslikler şeklinde dizayn edilmiştir. Organik tarım çiftliğinde çeşitli eğitimler, aktiviteler ve atölye çalışmaları bulunmaktadır (URL 8).

Fethiye’nin Varlıklar köyünde çam ormanlarıyla çevrili vadide Pastoral Vadi Ekolojik Yaşam Çiftliği kurulmuştur. Kargı çayının yanı başında kurulan bu çiftlikte

koyun, keçi, tavuk, ördek gibi çiftlik hayvanlarının yer aldığı 42 dönümlük arazide ekolojik yöntemlerle sebze ve meyve yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Taş, ahşap ve kerpiç olmak üzere ekolojik mimari yaklaşımla tasarlanan evlerde 12 ay boyunca ziyaretçilerini ağırlamaktadır. Çiftlikte odun ateşinde yöresel yemeklerin sunulduğu, çeşitli seminerlerin verildiği, kamp alanlarının kurulduğu aktiviteler yer almaktadır (URL 9).

Bilecik Zeytinliboğaz Permakültür Çiftliği gönüllü ya da konuk olarak katılım sağlanan TaTuTa'nın önemli bir üyesi olarak 2008 yılından beri işletilmektedir. Çiftlikte permakültür ilkeleriyle üretim yapılarak gönüllüleri nisan ayında ağaç budama, sulama sistemi kurulumu, tarla hazırlığı, çit onarımı, çapalama, hayvan bakımı, sirke yapımı gibi aktivitelerle tarıma yardımcı olmaktadır (URL 10).

Erzincan ili Kemaliye ilçesinde bulunan Latif Yalçiner Çiftliği 2005 yılından beri sertifikalı ekolojik tarım yapılan 15 dönüm araziden oluşmaktadır. Latif Yalçiner dut, ceviz ve üzümü organik sertifika ile üretmektedir. Çiftlikte ayrıca kiraz, elma, kıvılcık, Can erik, vişne, kocayemiş, armut, kuşburnu, karadut, nar, verik elması, nane, reyhan, mürver, ıhlamur ve ayva ürünlerin katkısız ve yerel yöntemlerle üretimleri yapılmaktadır. Yalçiner Çiftliği TaTuTa (Tarım-Turizm-Gönüllü Bilgi ve Tecrübe Takası Projesi) uygulanmaktadır. Buğday Derneği'nin organizasyonluğunu yaptığı proje ile çiftlik hayatını merak eden kişilerin yeme, içme hizmetleri ve konaklama çiftlik tarafından karşılanmaktadır. Ziyaretçiler günlük iş planlarına göre çiftlikte çalışarak üretim yapmakta ve doğal yaşamı solumaktadır. Dünyanın her noktasından ziyaretçiler çiftliği ziyaret etmektedirler. 18. Dünya organik konferansında Yalçiner Çiftliği Türk-Alman işbirliği projesinde Almanya ve Türkiye'de 2004 yılında organik tarım yapan çiftlikler arasında yılın en iyi organik aile çiftliği ödülünü almıştır. Çiftlikte 3 ayrı evde ziyaretçilerini ağırlamaktadır. Mart-kasım ayları arasında yaklaşık olarak 100 farklı bitkinin toplanmasıyla kurutularak zeytinin adında bir baharat yapılmaktadır. Mart-mayıs ayları arasında ise meyve ağaçlarını budama, aşılama işlemleri yapılmaktadır. Haziran-ekim ayları arasında sulama, reçel, turşu, şurup yapımı, dut toplama, kurutma işlemleri pekmez ve pestil yapılmaktadır. Yıl boyunca tavuk, kuzu, keçi bakımı yapılır. Bu işlemlerin hepsi ziyaretçilerinin katılımıyla gerçekleştirilmektedir (URL 14).

Diyarbakır ilinin Bismil ilçesinde 4 yıl önce atadan çiftliği kurulmuştur 45 dönümlük arazide kanatlı hayvan yetiştirilmektedir. Bamya, eritme peynir, patlıcan, elma,

biber salçası, biber kuru, tam buğday unu ve üzüm sirkesi, elma kuru, elma marmeladı, fesleğen, nane, maydanoz kuru, pekmez, pestil, üzüm suyu ve şarap üretimi yapılmaktadır (URL 15).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Şanlıurfa’da yer alan Birecik doğa evi bir grup arkadaş tarafından yönetilmektedir. Çiftlikte domates, erik, biber, salatalık, patlıcan, acur gibi meyve ve sebzeler ekolojik prensiplere uygun olarak yetiştirilmektedir. Bu 6 kişilik grup çiftlik bölgesinde nesli tükenmekte olan türler üzerinde yoğun çalışmalar yapmaktadır. İran- Turan bitki örtüsünün görüldüğü saha birçok yerli ve yabancı gözlemci tarafından ziyaret edilmektedir. Çöl varanları, Çizgili Sırtlanlar ve Kelaynak gibi nadir türlerin görüldüğü sahada geçim kaynağı sebzecilik ve fıstıkçılıktır (URL 16).

Muğla ili sınırları içerisinde bulunan Fethiye ilçesinde yer alan pastoral vadi ekolojik yaşam çiftliği çam ormanları ile çevrili olup vadinin tam ortasından akan derenin kenarında yer almaktadır. Çiftliğin sakin ve huzurlu ortamında, ekolojik mimari yaklaşımla tasarlanan Kerpiç, taş ve ahşap evlerinde 12 ay boyunca konaklama imkanı vardır. 42 dönümlük arazide organik sertifikalı olarak yetiştirilen ürünler yöresel Akdeniz mutfağında hazırlanmaktadır. Yerel kültürel özelliklerini taşıyan atölyelerde topraktan çanak-çömlek yapımları, kilim dokuma, ahşap oymalar yapılmaktadır (URL 16).

Erzurum ili, Pasinler ilçesinde kurulmuş Hüseyin Saydam Çiftliği eşi ve kızı ile gelen misafirlerini ağırlamaktadır. Çiftçi aile ile yemek yeme imkânı vardır ancak bulunan şartlar arasında yörenin kültürden dolayı bayanlar ve erkekler ayrı yemek yediğini belirtmiştir. Çiftlik sahibi Hüseyin Saydam 4 yıldır sertifikasız ekolojik tarım yapmaktadır. Çiftlikte ekmeklik buğday, hayvanlar için çayır otu ve arpa, kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla fasulye ve mısır yetiştirilmektedir. Aynı zamanda yetiştirilen buğdaydan ekmek yapılmaktadır. Gelen ziyaretçiler haziran ayından ekim ayına kadar agroturizm faaliyetlerine katılabilir ve konaklayabilmektedirler (URL 16).

1.6. AGROTURİZM İLE İLİŞKİLİ TURİZM TÜRLERİ

Agroturizm 19. yy’ın sonlarına doğru ortaya çıkan alternatif turizm türlerinden biridir. Agroturizm için genel bir tanım yapılması oldukça zordur bunun nedeni ise birçok turizm türleri ile ilişki içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır (Civelek, 2013: 87). Agroturizm yerel halkın ekonomiye katkısını artırırken, insanları hem tarıma kazandırıp

hem de organik tarımın değerini artırmaktadır. Aşağıda agroturizm ile ilişkili turizm türleri olan kırsal turizm, çiftlik turizmi, ekoturizm ve doğa turizmi gibi diğer turizm türlerine yer verilmiştir.

1.6.1. Agri Turizm

Doğa ile bütünleşik, alternatif turizm arayışları kapsamında geliştirilen bir turizm türüdür. Agriturizm tarımsal üretimin gerçekleştirildiği yörelerde yapılarak yerel üreticilere ekonomik katkı sağlamaktadır (Gökalp & Yazgan, 2013: 28). Agriturizm girişimleri, çiftlikler ile birlikte ekonomik ilkelere uygun olarak kar elde etmeyi amaçlayan temel hedeflerine yönelik çalışmaktır. Aynı zamanda agriturizm sürecini ya da agriturizmde pazarlama sürecini kolaylaştırır, organizasyonlar hazırlayarak kar amacı gütmeyen farklı yasal biçimlerde uygulanmıştır (Sznajder, Prezborska & Scrimgeour, 2009: 86).

1.6.2. Kırsal Turizm

Tarım ve hayvancılık kırsal alanlarda gerçekleştirilen ekonomik işlevler olup, turizm bunlara sonradan eklenmiştir. Kırsal turizmin kısa bir tanımı kırsal alanlarda yaygın olan turizm türüdür (Soykan, 1999: 68). Kırsal turizm, dağ ve deniz gibi yörelerin dışındaki bir coğrafyada yapılan turistik faaliyetlerin bütünü olarak tanımlanır. Kırsal turizm kırsala ait turizm denmektedir. Bu alanlarda yaşayanların diğer kültürlerle etkileşimli olsa bile değiştirmeden koruyup, tanıttığı bir turizm şeklidir ve yılın her ayı yapılabilir (Gökkür, 2017). Günümüzde kırsal turizmle iç içe girmiş iki turizm şekli bulunmaktadır bunlar; çiftlik turizmi ve tarımsal turizmdir. Bu iki turizm şeklide kırsallığı çağrıştırdığından kırsal turizm yerine de kullanılabilir. Kırsal alanlarda konaklama ve etkinlikler köy yerine çiftliklerde yapılıyorsa bu turizm türüne çiftlik turizmi, herhangi bir kırsal yerleşmede ekonomik etkinlik tarım ise ve turistik uygulamalarda ağırlıklı olarak tarıma dayalı programlar yer alıyorsa, bu turizm türünün adı da tarımsal turizm (tarım turizmi) olmuştur (Soykan, 1999: 68).

Agroturizm ya da diğer adıyla tarımsal turizm uluslararası turizmin gelişmesiyle beraber tarımsal faaliyetlerin yapıldığı ve doğal çekiciliklere sahip alanlarda ortaya çıkmıştır. Agroturizm bir bakıma kırsal turizmle benzerlik göstermektedir. Çoğunlukla

kırsal alanlarda yapılan tüm turizm faaliyetlerini kapsamaktadır (Çıkın, Çeken & Uçar, 2009: 4). Tarım turizmi kırsal turizmin bir alt dalını oluşturmaktadır. Ancak kırsal turizm genel olarak kırsal çevreye bağlıyken tarımsal turizm ekili alana ve çiftçiye bağımlıdır (Nilson, 2002: 8).

Veer ve Tuunter'a (2005) göre, turizm zaman zaman karmaşık olmasına rağmen genellikle zincir gibi birbirlerine bağlı faaliyetleri, estetikleri ve tesisleri içermektedir. Bu zincirin her bir parçası toplam ürünlerin bir yönünü oluşturmaktadır. Kırsal turizm çiftlikler tarafından tarım eğitimi, konaklama, gezi turları ve bu gibi birçok hizmetler sunmaktadır. Çiftçiler kendi çiftlikleri hakkında, doğal kamplarda, dağlarda rehberli turlarla hizmetler sunmaktadır. Böylece çiftçiler ekstra para kazanmak amacıyla turizm sektörlerinde çalışmakta, genellikle bu tür turizm hizmetlerinde çalışan kişiler kadınlardan oluşmaktadır (Beus, B.E. 2008 atfen Shafeei, 2012: 10).

Yapılan bir araştırmaya göre Hollanda'da tatile çıkan kişilerin %39'u tatil yeri seçiminde kırsal alanları tercih etmektedir. İngiltere'de ise nüfusun Yaklaşık 3/4'ü yılda en az bir kere kırsal alanları ziyaret etmektedir. Yine aynı çalışmaya göre Avrupalı turistlerin daha çok kırsal alanları tatil yerleri olarak seçmelerinin nedenleri arasında doğal alanların daha çekici gelmesi, bozulmamış ortamlar olmaları, sıcak ilişkilerin kurulduğu ve geçmişten izler taşımaları önemli etkenleri oluşturmaktadır. Kültürlü, iyi bir eğitim almış, yüksek gelir grubunda yer alan kişiler tatil seçimlerini birkaç bölüme ayırarak farklı alanlarda ve farklı turizm türlerine katılmalarına rağmen kırsal turizme ayrılan süre her geçen gün daha fazla artmaktadır (Soykan, 2000, 22).

Ağırlıklı olarak orta ve üst sınıfa mensup kişilerin uyguladığı kırsal turizm kent dışında farklı bir alanda gerçekleştirilen faaliyetler, günlük rutinden uzakta ve yoğun turizm faaliyetlerinden farklı, ziyaretçiler tarafından yapılan turizm olarak tanımlanmaktadır. Kırsal çevre ve ev sahibi topluluklar rasyonel otantik bir şekilde yoğun nüfuslu turizm bölgeleri ve merkezlerinin dışında uygulanan turizm olarak geliştirilmektedir. Kırsal turizm diğer turizm türlerinden iki açıdan farklılık oluşturmaktadır. Kırsal turizme özgü faaliyetlerin, tarımsal ürünleri işleyen bir çiftlikte ya da fabrikada yürütülmesi gerekmemektedir. Kırsal turizme özgü faaliyetler tarımsal işletme ek gelir sağlamamaktadır (Petroman ve Petroman, 2010: 369).

1.6.3. Çiftlik Turizmi

Çiftlik turizmi; kırsal işsizliğin çözümlenmesi, kırdan kente göçün önlenmesi, kırdaki yaşayan kesimlere ekonomik katkılar sağlaması ve sürdürülebilirlik açısından, çevresel değerlerin koruma altına alınmasına katkı sağlamaktadır (Zengin & Savgın, 2016: 476). Çiftlik turizmi çiftliğe gelen ziyaretçilerin tarım, hayvancılık ve ekoturizm faaliyetlerinin beraber yürütüldüğü ve yöre halkının ekonomik anlamda ek gelir kazandırarak, bölgenin kültürel anlamda tanıtan bir turizm şeklidir. Çiftlik turizmi de agroturizm ile ilişkilidir ve genel olarak aynı işlevlere sahiptirler. Çiftlik temelli turizm alternatif bir tarım işletmesidir. Çiftlik eğitimi bir işletme tarafından organize edilen ve yerel halkın eğitilmesi konusunda ön ayak olan bir kuruluştur. Çiftliğe dayalı turizm faaliyetleri gitgide büyümektedir ve çeşitli katılımcı, eğitimci ve izleyici deneyimlerini içermektedir (Park, Doh & Kim, 2014).

Çiftlik turizmi kırsal turizm türlerinden biri olmakla beraber faaliyetleri bakımından agroturizme benzese de özellikleri bakımından birtakım farklılıklar bulunmaktadır. agroturizm tarımla ilgili daha geniş faaliyet gösterdiğinden dolayı bu yönüyle çiftlik turizminden ayrılmaktadır (Civelek, 2013: 88). Çiftlik turizmi, yerel ürün satın almak isteyen ziyaretçiler için çiftçilik, balıkçılık, avcılık gibi eğitim faaliyetlerini içine almaktadır. Diğer bir deyişle çiftlik turizmi konuk olarak ya da gönüllü bir şekilde konaklamalı olarak çiftlik deneyimlerine katılmalarını içeren bir turizm türü olarak tanımlanmaktadır (Roberts ve Hall, 2003:1 atfen Civelek, 2013: 89).

Çiftlik turizminin referans noktası köy olan tarım uygulaması ile ilişkili bir seyahat olarak tanımlanmaktadır. Agroturizm ve kırsal turizm ile ilişkilendirilmektedir. Kültür turizminin bir alt kümesi olarak kabul edilir ve çiftçi olmayanların tarım hakkında bilgi sahibi olabileceği bir ortam oluşturmaktadır. Çiftlik turizminin ana bileşenleri yerel ürünlerin perakende satın alınması, ücretli avcılık ve balıkçılık, geceleme, eğitim faaliyetleri vb. dâhil olmak üzere özel tarım arazilerinde düzenlenen faaliyetlerdir. İnsanların doğa, kültür, gelenek ve gastronomiyi yavaş yavaş öğren ve teşvik et sloganıyla üzerinde çalışmalar yapılmaktadır (Petroman & Petroman, 2010: 368).

Turizminin temelinde tarımsal işler yatmaktadır. Çiftlik turizminde ziyaretçilerin rahatça dinlenebildikleri ve konaklayabilecekleri bir girişimcilik şeklidir. Agroturizm, çiftliklere ziyaretçileri çekmek ve cezbetmek amacıyla geliştirilen uygulamaları

oluşturmaktadır. Türkiye'de son yıllarda ulaşımın gelişmesiyle ve iletişim olanaklarının olumlu etkileri ile ülkemizin her bölgesinde bozulmamış otantik kültüre sahip köyleriyle çiftlik turizmine uygun bir ortamı sağlamaktadır (URL 20).

Literatürde agroturizm kavramı çiftlik turizmiyle karıştırıldığı görülmektedir. Bazı kaynaklar bu iki turizm türünü aynı olarak ifade ederken diğer kaynaklar ise farklı tanımlamalar kullanmaktadır. Çiftlik turizminin genel tanımı kırsal bölgelerde çiftlik organizasyonları kurularak, çiftlik ürünlerini sağlayan işletmelerin konaklama olanaklarını da sağlamasıyla ve ziyaretçilerin isterlerse bir çalışma programına katılabilecekleri kırsal yaşamın oluşturulmasını sağlayan bir girişim şekli olarak tanımlanmaktadır (URL 21).

1.6.4. Ekoturizm

Ekoturizm, kalkınma politikalarıyla, yerel halk ve toplulukların turizmin geliştirilmesi sürecinde yer almasıyla kültürel, doğal ve çevresel mirasın korunmasına dayanan bir sürdürülebilir turizm türüdür (Mahravan, 2012: 1). Ekoturizm, doğal ve kültürel değerlere zarar vermeden bu değerlerin sürdürülebilirliğini hedefleyen bir turizm türü olup, geleneksel turizme alternatif bir turizm çeşidi olarak ortaya çıkmaktadır (Tutcu, 2021: 5). Ekoturizm hayvan yaşamı, bitki yaşamı ve kültürel mirası içeren alanlarla ilgilenmektedir. Ekoturizmin eğitici bir özelliği bulunmaktadır. Turistler yaptıkları gezilerden öğrenerek ve yerel halka bir şeyler geri vermeyi amaçlamaktadır. Ekoturizm aynı zamanda bir sorumlu turizmdir ve çevreciler arasında popülerliğini korumaktadır. Ekoturizmin amacı diğer agroturizmle ilişkili turizm türleri gibi doğal güzelliklerin bulunduğu alanları koruyarak gelecek nesillere aktarmaktır.

Ekoturizm çeşitli kriterlere göre gruplandırılmaktadır. Bu kriterler, turizm faaliyetlerinde kullanılan araçlar (balon, bisiklet, at, rafting), gidilen yerin doğasına göre (mağara, yayla, dağ), yapılan etkinliklerin özellikleri (trekking, av, bilim, akarsu) gibi çeşitlilik göstermektedir. Ekoturizm kapsamında yapılan başlıca ekoturizm türleri kuş gözlemciliği, yabancı hayatı gözleme, yayla, mağara, doğa yürüyüşü (trekking), bisiklet, av, atlı doğa, sualtı dalış, olta balıkçılığı, çiftlik turizmi gibi çeşitlilik göstermektedir (Bulut & Akpınar, 2010: 1580).

Ekoturizm, turizm endüstrisinde hızla gelişen bir turizm türüdür. Özellikle artan eğitim seviyeleri, uluslararası talebin yapısındaki değişiklikler ve çevre konularına karşı artan ilgiler bilinçli ekoturizm seyahatlerine olan talebi daha fazla artırmaktadır. Ekoturizm kavramı daha yeni ortaya çıkan bir kavram olarak sayılmakla birlikte bu turizm doğrultusunda gerçekleştirilen faaliyetler çok uzun zamandan beri yapılmaktadır. Ekoturizm ilkeleri ile hassas ekosistemlere ve doğal alanlara yönelik olarak gerçekleştirilen bu faaliyetler bir disiplin altına alınmasından dolayı büyük önem arz etmektedir. Ekoturizm 2002 yılında Birleşmiş Milletler tarafından “Uluslararası Ekoturizm Yılı” olarak ilan edilmiş olması önemini gözler önüne sermektedir (Demir ve Çevirgen, 2006 atfen Akpınar & Bulut. 2010: 1578).

1.6.5. Doğa Turizmi

Doğa turizmi, turizm faaliyetlerinin çevre üzerinde bıraktığı olumsuz etkilere karşı bir seçenek olarak sunulan sürdürülebilirlik ile ilgili bir yaklaşımdır (Oktay, İşlek & Yaşar, 2016: 47). Doğa turizmi şehir yaşantısından bunalan doğaya ziyaretleri neticesinde huzur bulmasını sağlamak amacıyla yapılan gezilerdir. Turistler çeşitli alanlarda doğa yürüyüşleri, kamp, dağcılık, ekoturizm gibi doğayı koruyarak ve çevreye zarar vermeden yörede yaşayan yerel halka sosyo-ekonomik katkılar sağlayan bir turizm türüdür.

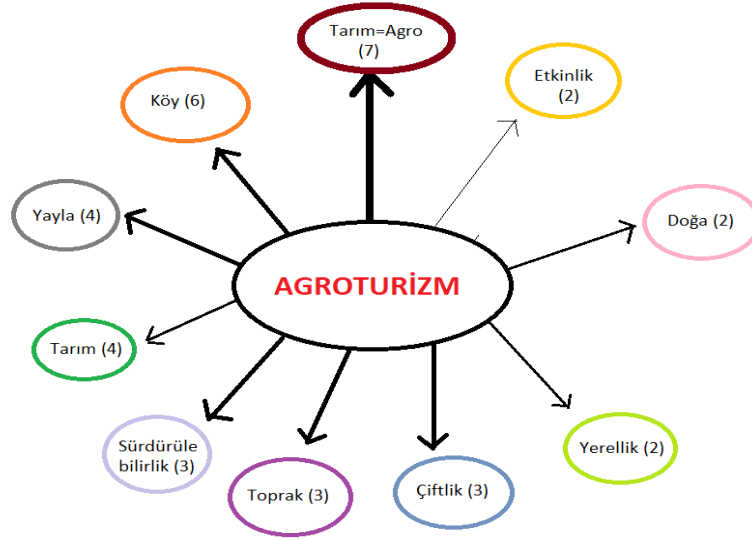
Doğa turizmi ve agroturizmin ortak özellikleri kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak ve çevreyi koruma amaçlarını barındırmaktadır. Her iki turizm türüne katılan ziyaretçilerde kitle turizminin yıkıcılığına karşı bilinçlidir. Bu iki turizm türünün farklı özellikleri ise doğa turizmine katılan ziyaretçilerin temel amacı tarımsal faaliyetlerle uğraşan işletmelerde konaklamak değildir. Ziyaretçiler agroturizm faaliyetlerine katılmak amacıyla gelmemişlerdir (Civelek, 2013: 90).

İKİNCİ BÖLÜM

AGROTURİZM KAPSAMI

Agroturizm daha çok ziraatla gelişen turizmi ifade etmektedir. Bu turizm şeklinin amacı kitle turizmle, tüm ülke ve toplumları birbirinin kopyası haline getiren, beton yığınlarından oluşan dev otellerle çevreyi yok eden turizm anlayışına karşı bir alternatif

turizm modeli oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda tüm kırsal alanların, köylerin ve orada yaşayan insanların kültür birikimlerini yüceltmektedir (Şapçı, 2005: 30). Agroturizm tarım yapılan bölgelerde üretimi durdurmak yerine tarımsal faaliyetlere turizmi de ekleyerek tarımı ve turizmi birleştiren, ziyaretçilere de bu birlikteliğe doğrudan katılma imkânı sunmayı hedeflemektedir (Ataberk,2017: 157).

Şekil 2.1. Agroturizm Kavram Ağı Haritası (Çömelekli,2021: 52).

Agroturizm ile ilgili ilişkili olan kelimeler kalın oklarla gösterilmektedir. Daha zayıf ilişkili kelimeler ise ince oklarla gösterilmektedir. Agroturizm katılımcıları en çok ilişkilendirdikleri kelimeler; tarım=agro, yayla, köy, toprak, sürdürülebilirlik, doğa, çiftlik ve yerellik olarak belirtilmektedir (Çömelekli, 2021: 52), (Şekil 2.1).

Agroturizm faaliyetlerinde ziyaretçi katılımları 3 şekilde karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan katılım, dolaylı katılım ve pasif katılım şeklindedir. Doğrudan katılım inek sağmak ya da mahsulü hasat etmek şeklindedir. Dolaylı katılım yiyeceklerin hazırlanması ya da satışları vb. pasif katılımlar ise çiftlik dışında yapılan faaliyetleri oluşturmaktadır örneğin açık hava etkinlikleri gibidir (Phillip, Hunter & Blackstock, 2010: 755).

2.1. AGROTURİZMİN YARARLARI

Agroturizmin birçok açıdan yararları bulunmaktadır. İlk olarak tarımsal faaliyetlerden gelirlerin artmasını sağlayarak organik tarıma teşvik etmektir. Agroturizm farklı tarım ürünlerinin gelişmesini sağlayarak tarım işletmelerinin büyümesine katkıda bulunmaktadır. Agroturizmin gelişmesiyle beraber bölgelere ek gelir sağlayarak kalkınmasına yardımcı olmaktadır. Agroturizm bölgedeki altyapının gelişmesine, yerel faaliyetlerin artmasına ve canlanmasına katkıda bulunur. Agroturizmin geliştiği bölgelerde hem bölge halkını hem de gelen turistleri turizm, çevre ve tarım açısından bilinçlendirmektedir. Böylece çevrenin daha iyi korunmasını teşvik ederek flora ve faunanın korunmasına yardımcı olmaktadır. Agroturizm yerel halkın turizm gelirlerinden faydalanılmasını sağlayarak sürdürülebilir turizmin gelişmesine katkıda bulunur ve kırsal yaşamda karşılaşılan zorlukların öğrenilmesinde ve farkındalık oluşturmalarını sağlar. Agroturizm bölgedeki örf, adet ve el sanatlarının turistler tarafından keşfedilmesini sağlar. Agroturizmin gelişmesiyle bölgede istihdam kaynağı olur ve özellikle şehir yaşantısından uzak bölgelerde daha çok kırsal kesimlerde geliştiği için kırsal bölgelerden şehirlere olan göçü azaltmaktadır. Agroturizmin çocuklar üzerinde de olumlu etkiler bırakmaktadır. Çocukların doğa bilinci ve çevre farkındalığını artırmaktadır, çocuklarda merak uyandırmaktadır. Agroturizmin kadın iş gücünün ekonomik hayata katılmasına ve kadının toplumdaki rolünün güçlenmesinde önemli katkılar sağlamaktadır. Tüm turizm çeşitlerinde olduğu gibi agroturizmde de döviz girdisi sağlamaktadır ve Agroturizmin geliştiği bölgelerdeki diğer sektörleri de ekonomik açıdan olumlu etkilemektedir. Alternatif turizm çeşidi olarak agroturizm turistlere farklı ürün ve hizmet imkânları sağlayarak farklı bir tatil deneyimi yaşatmaktadır. Deniz-kum-güneş üçlüsünde yoğunlaşan kısa süreli turizm sezonunu uzatmaktadır (Akyürek & Karabulut, 2017 atfen; Uygur ve Akdu, 2009; Artuğer ve ark., 2012; Yavuzaslanoğlu ve Yavuz, 2012; Civelek ve ark., 2014; Çeken, 2016). Agroturizmin bu şekilde daha birçok faydası bulunduğu oldukça önemli bir alternatif turizm çeşidi olduğu söylenebilir.

Agroturizm yerel nüfusa yeni fırsatlar sağlayarak ve altyapıyı düzenleyerek kır ve kent arasındaki kültürel iletişimi kurarak arada bir denge oluşturmaktadır (Çömelekli, 2021: 18 atfen; Aikaterini, Ioannis ve Thanasis, 2001).

Agroturizm, tarımsal üretimin yoğun olarak yapıldığı alanlarda gerçekleştirilen turizm çeşididir. Bu özelliği ile tarımın turizm ile yer değiştirmesi yerine, tarım ve turizm bütünleşerek agroturizmin oluşmasıdır. Gelişmekte olan bölgelerde tarım alanlarını yok ederek yeni turizm yerleri açmaktadırlar. Oysaki agroturizm de turizmle birlikte tarımı geliştirerek yeni bir turizm anlayışı oluşturulmaktadır (Küçükaltan, 2002).

Agroturizmin en önemli avantajlarından biri elde edilen gelirlerin kırsal kesimde kalmasıdır. Agroturizmin özellikleri şunlardır ((Dorobantu & Fieldsend, 2011):

- Sessiz, sakin ve kirlenmemiş alanlarda tatil imkânı sağlamaktadır,
- Tarımsal sezonla paralellik gösterdiğinden turizm sezonlarının dışında da faaliyetler yapılmaktadır,
- Tarımsal faaliyetlerin (seracılık, hayvancılık, bitkisel üretim) devamlılığını sağlamaktadır,
- Turistler kendi yaşadıkları yerlerde elde edemedikleri organik yiyecek ve içecekleri tüketme ve direkt yetiştirdiği yerlerden satın alma imkânına sahiptir,
- Kırsal kesimlerde giyim, kuşam, gelenek ve görenekleri, el sanatlarını bizzat yerinde görerek yaşam koşullarını öğrenme fırsatı sağlamaktadır,
- Turistler aile ortamında bir aile üyesiymiş gibi davranmalarına ve yerli halk ile aynı ortamı paylaşmalarını sağlamaktadır,
- Turistler yapılan tarımsal faaliyetleri izlemek yerine bizzat katılarak farklı deneyimler edinirler,
- Doğal çevrelerde yürüyüş, su kaynaklarını keşfetme, kuş gözlemciliği, hayvanları besleme ve süt sağılması gibi pek çok aktivitelere katılmaktadır,
- Yerel ekonomi ile yakından bağlantılı olduğu için, tarım sektörüyle ilgili olan diğer işkollarını da geliştirmektedir.

Agroturizm geçmişten günümüze kadar geleneksel yaşamlarını sürdüren köylülerin yanında doğal çevrede ziyaretçilerin tatil yapmasına olanak sağlayan turizm çeşididir. Çiftlik yaşamının dışında yöreye gelen ziyaretçiler geleneksel yemekleri, içecekleri, tatlıları, tatmaktadır. Ayrıca yöreye özgü yerel ve kültürel giysileri, halk müziği, dansları yerel olarak gerçekleştirilen faaliyetleri görme imkânına sahiptir (Şerefoğlu, 2009: 28).

Agroturizm yöreye ve yöre halkına katkıları olduğu gibi ülke turizmi içinde büyük faydaları bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz (Yavuz ve Yavuzaslanoglu, 2012: 31);

- Biyolojik çeşitliliğin korunmasında büyük rol oynamaktadır,

- Geri dönüşü olmayan kaynakların tüketilmesini en aza indirmektedir,
- Küçük ölçekli işletmelerle küçük turizm gruplarına hizmet verir,
- Yerel halkın ve turistlerin turizm endüstrisinde sorumlu hareket etmelerini sağlar,
- Turizm yönetimine yerel düzeyde katılımını desteklemektedir.

Agroturizm kırsal kalkınma aracı olarak özellikle kırsal alanlarda yaşayan yerel halkın yaptığı faaliyetlerle birlikte gelir seviyesinin artmasını sağlamakta ve yerel halkın ekonomik çeşitliliğini artırmaktadır. Aynı zamanda yerel halkın sosyo kültürel açısından da gelişmesine imkân tanımaktadır. Yerel halk yeni kültürlerle kaynaşmakta, dil becerilerini geliştirmekte, yeni ve modern tarım teknikleri hakkında bilgi edinme ve sürdürülebilirlik doğrultusunda enerji kaynaklarının kullanımı gibi birçok olumlu faktörler bulundurmaktadır (Civelek, Dalgın & Çeken, 2014: 16).

Agroturizmi çiftçilere, çiftlik işletmecilerine ve yerel halka birçok fayda sağlamaktadır. Bunlar arasında kırsal yaşamın korunması ve devamlılığın sağlanması, yerel alışkanlıkların korunarak devamlılığın sağlanması ve özellikle yerel üretim alışkanlıkları gibi yöreye has özelliklerin korunması yönünden birçok faydası bulunmaktadır (Taw & Barbieri, 2012: 216).

Agroturizmin, tarım üreticisine de birçok fayda sağlamaktadır. Örneğin, sezon dışı dönemlerde nakit akışı sağlar, tarım alanlarında yetiştirilen ve hasat edilen ürünleri satma fırsatı sunmaktadır, tarım tutkunuza başkalarıyla paylaşma fırsatı elde edilmektedir (Hatch, 2008: 2).

2.2. AGROTURİZMİN BAŞARI KOŞULLARI

Kırsal alanlardaki doğal ve kültürel varlıkların çeşitliliği ve zenginliği, turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu yönden agroturizmin gelişmesi için tanıtım faaliyetlerinin artırılması, fon yaratma, turizmin çevresel ve ekonomik etkinliklerin belirlenmesi ve kurumsallaştırılması sayesinde sürdürülebilirlik doğrultusunda agroturizm kırsal alanlar ekonomisine katkısını artırmaktadır (Ukav & Çetinsöz, 2015: 3).

Agroturizmde başarılı olabilmek için;

- Yerel halka agroturizm tanıtılmalı ve bakış açısı olumlu yöne çekilmelidir,

- Agroturizmin gelişmesi için eğitim çalışmaları yapılmalıdır.
- Agroturizm için alanlar oluşturulmalı, çiftlikler açılmalı ve turizme hazır hale getirilmelidir,
- Turistler için yeni aktiviteler hazırlanmalıdır,
- Plan ve projeler yapılmalıdır,
- Agroturizmin tanıtılması ve pazarlanması daha üst seviyelere çıkarılarak teknolojiden faydalanılmalıdır,
- Yerel ve kültürel değerlere sahip çıkılmalı,
- Sahanın gastronomisini turistlere tanıtılması amaçlanmalıdır.

Agroturizm faaliyetlerine katılmak amacıyla kırsal alanlara gelen turistlere ziyaret ettikleri yörelerde konaklayabilecekleri alanlar oluşturulmalıdır. Bu bakımdan evlerin pansiyonlara dönüştürülmesiyle konaklama süreleri uzayacak ziyaretçiler günlük yaşam ve kültürü daha yakından tanıma fırsatı elde edeceklerdir. Bölgeyi ziyaret eden turistlere dokumacılık öğretilerek ve bölgede dokumacılık kooperatiflerin kurulmasıyla dokumacılık sanatını bilen kişiler kurslarda öğretici olarak yer almaları sağlanabilir. Böylece gelen ziyaretçiler hem yerel kültürleri birebir tecrübe edecekler hem de kendi emeklerini değerlendirme fırsatı yakalayacaklardır. Ayrıca gelen ziyaretçilere yörede yetiştirilen tarımsal ürünlerden alışveriş yapması sağlanarak yörenin ekonomisine katkıda bulunacaklardır (Şerefoğlu, 2009: 112).

Ülkemizde bir agroturizm örneği olan Tarım, turizm ve takas hecelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan TaTuTa projesi, ‘Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası’ adlı proje kapsamında programın temelini oluşturan gönüllü bilgi ve tecrübe takası, ekolojik tarımla uğraşan çiftçi ya da işletmelerin bu konuda bilgiye sahip deneyimli kişilerle arazide bir araya gelerek bilgi ve tecrübelerini ekolojik üretimin tüm boyutlarıyla yakından ilgilenen çiftçiler ziyaretçilere bu bilgileri aktarmaktadır. Bu ziyaretlerde ayrıca onların yeme, içme ve barınma ihtiyaçlarını ev sahipleri tarafından karşılanmaktadır. TaTuTa’nın hedefleri ekolojik yaşamın içerisindeki gruplar ve farklı kültürler arasında iletişimi artırmak, şehirde yaşayan insanların ekolojik çiftlikleri ziyaret ederek, çiftliklerdeki yaşamı deneyimleme, buradaki sorumlulukları yerine getirmesi ve günlük yaşamlarında daha fazla uygulamaya sokmaları, tüketici ve üretici faaliyetlerinde ilk kişiden yerinde deneyimleme ve bilgi paylaşılmasıdır. En önemli hedeflerinden birisi ise doğa dostu üretim ve tüketim desteklenerek hava, su, toprak, biyolojik çeşitlilik, iklimlerin ve diğer tüm doğal

döngülerin sağlıklı bir şekilde devam etmesine katkıda bulunmaktadır (URL 12). Bu ekolojik çiftliklere hem ev sahibi olarak hem de gönüllü olarak başvurular yapılmaktadır. Çiftçiler gönüllü ziyaretçilere ev sahipliği yaparak onlara doğa dostu tarımı öğretmektedir. Gönüllü ziyaretçileri ağırlamak isteyen çiftçiler bahçe ve topluluk programına başvuru yapmaktadır. Gönüllü ziyaretçiler üretim faaliyetlerine yardımcı olurlar, ev sahipleri de konaklama ve yemekler sunmaktadır. Ev sahipleri gönüllü kabulünde çeşitli kriterler belirlemektedir, üretim alanlarını, günlük yaşamlarını ve daha fazlasını profil sayfalarında açıklamaktadır. Gönüllüler ise bu sayfaları inceleyerek kendilerine uygun ev sahibini seçerek ziyaretlerindeki planlarını, düşüncelerini ve sorumlulukları ile ilgili anlaşmalar yapmaktadır. Bu çiftliklere gönüllü olarak katılan kişiler yerel kültürü tanır, geleneksel veya modern yöntemlerle doğa dostu tarımsal üretim yöntemlerini uygulamalı olarak bilgi edinme fırsatı yakalamaktadır (URL 12).

TaTuTa derneğinin web sayfasında Türkiye’de farklı bölgelerde yaklaşık 50 civarında ekolojik tarım çiftlikleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. TaTuTa sisteminde sayfalarda çiftçilerin ulaşımı, konumu, haberleşmeler ve konaklama bilgilerinin yanı sıra aylara göre ve mevsimsel olarak yardıma ihtiyaç duyulan işler hakkında da ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Çiftliklerin bulundukları yörelerin geleneksel yapılarına uygun olarak tarımsal turizm kapsamında ziyaretçiler; fidan dikimi, budama, olgunlaşan ürünleri toplama, hayvan yemleme ve otlatılması, ekmek yapımı-piştirme, odun kesme, halı dokumacılığı, at biniciliği, ormanlarda yürüyüş, reçel ve salça yapımları meyve, sebze toplama gibi çeşitli yerel etkinliklerde faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetler sayesinde Türkiye’de agroturizmin gelişmesi son derece önemlidir (URL 12).

Agroturizm faaliyetlerinde bulunan işletmelerin başarılı olabilmeleri ve devamlılıklarını uzun süreli koruyabilmeleri için bir takım şartları uygulamaları gerekmektedir (Civelek, 2013: 84). Bu şartlar Walker’a göre (2009: 3) şu şekildedir. Halka kapılarınızı açmadan önce, seçeneklerinizi ve seçimlerinizin hedeflerinize ulaşma üzerindeki etkisini düşünmek için zaman ayırmalıdır. Başarılı bir plan geliştirerek uygulamak için bazı önemli adımlar vardır.

- Bir plan oluşturulur. İşletmenizi tüm yerel yönetmelikleri ve yasalara uygun ve karlı kılacak hangi çiftlik deneyimini halka sunulur gibi sorulara yanıt aranmalıdır.

- Faaliyetleri büyütmeyi planlanır. Agroturizm işletmesi kurmak için ilk planı geliştirdikten sonra, yeni konukları çekmek ve çiftliğe daha önce ziyaret etmiş olanları geri dönmeye ikna etmek için nasıl sürekli olarak yeni maceralar yaratacağınızı düşünmeniz gerekir. Büyümeyi düşünürken, alan sınırlamalarını, park yeri mevcudiyetini, güvenli bir şekilde taşınabilecek maksimum insan sayısını, aktivite alanı etrafında seyahat etmek için gereken süreyi ve aktiviteler için oturma kapasitesini değerlendirilmelidir.
- Yükümlülükler belirlenecektir. Ziyaretçiler işletmelerinizi ziyaret ettiklerinde sorumluluklar daha fazla artmaktadır. İlk olarak risk yönetimi konuları tanımlanır, belirlenen riskleri önlemek için güvenlik planları uygulanır ve gerekli sigorta kapsamını elde edilir. Akıllı agroturizmi girişimcileri kapılarını misafirlere açmadan önce avukatlarına ve sigorta acentelerine danışmaktadırlar. Riskleri en aza indirmek amacıyla ziyaretçiler bilinçlendirilmelidir. Örneğin rahat kıyafet ve ayakkabı giymeleri konusunda uyarılar yapılmalıdır, ziyaretçilerin çiftlikle herhangi bir yaralanma yaşamaları durumunda agroturizm işletmecileri ilk yardım uygulamak için hazırlıklı olmalıdır.
- Ortaklıklar geliştirilecektir. Komşularla beraber planlar hakkında konuşulur ve destekler istenebilir. Yeni bir işletme açma planları hakkında ekonomik kalkınma ofisleri ve ticaret odasını bilgilendirilebilir. Yol tabelalarını incelenebilir ve çiftliğe giden yol tariflerinin açıkça işaretlendiğini doğrulanması gerekir.
- Mevcut cazibe merkezlerinin envanteri çıkarılmaktadır. Yerel turizm ofisinden tanıtım planını gözden geçirme ve diğer yerel faaliyetler ile bağlantı kurmak konusunda yardım alınmalıdır. Bölgedeki diğer çiftliklerin agroturizm faaliyetlerinde bulunup bulunmadığını belirlenir ve tüm çiftliklerin bir tanıtım ortaklığı geliştirmesi fikrini araştırılmalıdır.
- Diğer benzer agroturizm çiftliklerini ziyaret edilmelidir.
- İşletmenizi turizm sitelerindeki web sayfalarına eklenebilir.
- Müşteri profilleri belirlenmelidir. Ziyaretçiler stresten uzak, rahatlamak ve doğa ile baş başa kalmak amacıyla bu turizm şeklini tercih ettiklerinden dolayı pazarlama girişimlerinde buna dikkat edilerek profil oluşturulmalıdır.
- Ziyaretçiler için net kurallar koyulmalıdır. Bu kurallar yol gösterici olmalıdır ve ziyaretçilere bunlar açık bir şekilde iletilmelidir. Agroturizm doğrultusunda yapılacak faaliyetler hayvanlarla ilgilenme, açık alanlarda seyahat ederken doğaya zarar vermeme ve ziyaretçiler için güvenli olmayan alanlardan kaçınmak gibi kurallar koyulmalıdır.

Hatch (2008:39)'a göre agroturizmi planlamada önerilen adımlar şu şekildedir:

- Kişiliğinizi değerlendirin. Agroturizm'den hoşlanacak bir birey misiniz? İnsanlardan hoşlanıyor musunuz? İyi bir iletişimci misiniz? Sabırlı mısınız?

Organize misiniz? Değişime ayak uydurabiliyor musunuz? Gibi soruları yanıtlayarak agroturizm için iyi bir aday olup olmadığınız ortaya çıkacaktır.

- Hedeflerinizi belirleyin. Agroturizm girişiminiz için hayalleriniz nelerdir? İşletmeyi açarak ne elde etmeyi düşünüyorsunuz? Ek gelir elde etmek ile ilgileniyor musunuz? Bu gibi soruları cevapladıktan sonra hedeflerinize ulaşmak için zaman çizelgesi yapın işletmenizi hangi zaman diliminde açmayı karar verdikten sonra hedeflerinizi yazılı hale getirmelisiniz.
- Pazar analizi yapın. Agroturizm girişiminiz için bir pazar olup olmadığına bakın, bölgede ne tür agroturizm girişimlerinin popüler olduğunu görmek için ticaret odalarına, turizm kuruluşlarına ve devlet turizm merkezlerine danışmalısınız. Okul çağındaki çocukları çekmeyi düşünüyorsanız okullara sunmayı planladığınız şeyle ilgilenip ilgilenmediklerini sormanız gerekir. Örneğin evcil hayvan çiftliği geziniz olsaydı kaç sınıfın geleceğini sorun. Bölgede benzer agroturizm işletmeleri varsa ne kadar meşgul olduklarını gözlemleyin ve sahiplerinin görüşlerini alabilirsiniz. İnternette de biraz araştırma yapılmalıdır.
- Güvenlik sorunlarını belirleyin ve yasalara uyulmalıdır. Tesisiniz engelli erişimine uygun mu? Bol miktarda tuvalet ve el yıkama alanları var mı? Göletler veya diğer tehlikeli alanlar ziyaretçiler için çitle çevrilmiş mi? Kazaları önlemek için güvenlik bariyerleri var mı? Zorluk çekebilecek ziyaretçilere yardımcı olacak kişiler var mı? Gibi insanların daha güvenli ortamlarda ağırlamaya özen gösterilmelidir.
- Pazarlama stratejilerinizi planlamaya başlayın. Agroturizm girişimine katılmak isteyen insanlar nerede yaşıyor ve çalışıyor, onlara bilgi ile nasıl ulaşırsınız, gazete reklamları televizyon reklamları, broşürler, el ilanları ile ziyaretçilere ulaşabilirsiniz.

Wicks ve Merrett (2003: 5)' e göre başarı koşulları aşağıdaki gibidir:

- Bir fikir yaratılmalıdır. Yeni ve yaratıcı fikirlerin üretilmesi zor olabilir. Özellikle de kişi bu terimlerle düşünmeye alışık değilse fikir üretirken aile üyeleri ve arkadaşlarla beyin fırtınası yapabilir, çiftlik bürosu, tarım bakanlığı gibi kurumlardaki tarım uzmanlarının tavsiyeleri alınabilir, uzmanlık gibi yeni organizasyonlara katılınabilir.
- Arazi kaynakları incelenmelidir. İyi bir fikir bulduysanız ve fikir pozitif yatırım getirisi potansiyeline sahip, fiziksel kaynaklarınızın bunu sağlayabileceğinden emin olunması gerekir. Örneğin bazı ekinler arazinizde bulunmayan belirli bir toprak tipine ihtiyaç duyabilir, yaşam alanı avlanma veya gözlem için vahşi yaşamı desteklemiyor olabilir, işletmeniz ziyaret için çok uzakta olabilir veya gerekli yapılara sahip olmayabilirsiniz bu gibi durumlarda yeni fikirler oluşturmayı denenmelidir.
- Bir iş planı yapılmalıdır.
- Kendinize ve ekibinize eleştirel bir gözle bakılmalıdır.

Agroturizm’de başarı koşullarında birçok ortak özellik görülmektedir. Agroturizm faaliyetlerini uygulayan ya da uygulamayı planlayan işletmeler kendilerine uygun planları seçerek bu planlar doğrultusunda hareket etmelidirler. Bu faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlamak için bir plan doğrultusunda hareket etmek oldukça önemlidir. İşletmeciler bir plan oluşturarak basamakları kontrol etmeli ve denetlenmelidir. Hedeflenen amaçlar ve gerçekleşen hedefler arasında bir bağ kurulmalı ve devamlılık sağlanmalıdır (Civelek, 2013: 86). Bu doğrultuda agroturizm faaliyetlerinde başarı elde etmek hem daha çok kolaylaşacaktır hem de sürdürülebilirlik sağlanacaktır.

2.3. AGROTURİZMİ SINIRLANDIRICI FAKTÖRELER

Agroturizm birçok olumlu etkisinin yanında olumsuz etkilerini de görmek mümkündür. Tarımsal faaliyetler iklim koşullarının etkisinden dolayı yılın her döneminde yapılamamaktadır. Turizmin yoğun olarak yapıldığı dönemlerde agroturizme olan talep artarken sezon dışında talep azalmaktadır. Buda özellikle yörede yaşayan yerel halkın alım gücünün düşmesine neden olmaktadır. Turizmin yoğun olduğu bölgelerde daha çok konaklama kapasitesini artırmak için tarım arazilerinin imara açılması ormanların bitki ve hayvan türlerinin yok olmasına neden olmaktadır.

Son yıllarda Türkiye’de her ne kadar alternatif turizm türlerine yoğunlaşırsa da deniz-kum-güneş üçlüsü daha çok ilgi görmektedir. Oysa ülkemiz binlerce yıl çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış, üç tarafının denizlerle çevrili olması, önemli bir coğrafi konuma sahip olması, turizm hareketlerine iklimin her mevsiminde imkân sağlaması dikkate alındığında, Türkiye’de alternatif turizm olanaklarının çok fazladır ancak yeterince değerlendirilmemektedir. Alternatif turizm türlerinden birisi de agroturizmdir. Son yıllarda Türkiye’nin birçok yerinde bu amaç doğrultusunda çiftlikler kurulmuştur. Ancak yeteri kadar ilgi ve destek görememiştir. Turizmin daha fazla gelişmesi Türkiye’ye gelen turistlere farklı ürün ve hizmet sunmak amacıyla alternatif turizm türlerine destek verilmeli ve daha çok önemsenmelidir (Artuğer, Özkoç & Kendir, 2013: 1).

Türkiye’de kırsal destinasyonlar sayıca fazla olmasına rağmen agroturizm kurumsallaşmış ve yaygınlaşmış bir turizm çeşidi değildir. Agroturizm de kentlere yakın kırsal alanlarda günübirlik olarak rekreasyonel faaliyetler sürdürülürken, kırsal

yerleşmelerde konaklamalı etkinlikler nadir olarak görülmektedir. Bu turizm şekli kırsal alanlarda yeni iş imkânları ve istihdam olanaklarının sağlanması kadar doğal ve kültürel kaynakların ortaya çıkarılmasıyla kırsal miraslarımızın da korunmasına hizmet etmektedir. Yerel ve kültürel özelliklerin korunduğu özgün yöresel lezzetlere sahip kırsal yerleşimler, kırsal peyzaj değeri yüksek alanlarda bir yandan tarımsal faaliyetler yapılırken diğer yandan turizm amaçlı kullanılması, kırsal ekonomiye büyük bir dinamizm kazandırmaktadır (Ukav & Çetinsöz, 2015: 4).

Agroturizm’de önemli bir faktörde konaklamadır. Farklı karakterlere sahip kişiler bir araya geldikleri zaman birbirlerini anlamaları ve saygı duymaları gerekmektedir. Kişiler karşılıklı olarak, dil, din, kültür, örf ve adetlerine saygı duymalı ve her iki tarafta yapıcı bir tutum sergilemelidirler. İşletme sahipleri ve ziyaretçiler bunu göze alarak bir araya gelmelidir ve konulan kurallara uymaları gerekmektedir.

Kırsal alanlarda otantik çevreyi bozmadan yaşamak gerekmektedir. Bu yüzden yapaylığın köylere sokulmaması gerekmektedir. Başka bir deyişle hayatın doğal akışı içerisinde unutulacak, kaybolacak değerlerin yaşatılmasında kırsal turizm önemli görevler üstlenmektedir. Agroturizm’de ise konaklama tesislerinin büyük çoğunluğu zaten kendiliğinden bulunmaktadır. Örneğin kırsal çevrede bulunan eskimiş evler aslına uygun olarak restore edilir ve yok olmalarının önüne geçilmektedir. Küçük gruplara ve ailelere hizmet verildiğinden dolayı kirliliğe yol açmamaktadır. Bu nedenle ülkemizde çevreye uyumlu turizm türlerinden birisi de agroturizmdir (Soykan, 2003: 7).

Agroturizm tarım sektörü ile yakından ilişkili olduğundan tarımsal faaliyetlerin olumlu etkilerinin yanında bazı olumsuz etkileri bulunmaktadır Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Tarımsal faaliyetlere ilişkin sorunların başında ilk olarak erozyon gelmektedir. Erozyon sonucunda toprakların verimliliği düşmektedir.
- Tarımsal faaliyetlerde iklim şartlarının elverişli olduğu zaman toprağın verimliliği artarken ilkbahar donlarının yaşanması veya dolu vurmasından dolayı ürünler zarar görebilir. Gerek yeryüzü gerekse toprak içindeki donma tarımsal etkinlikleri güçleştiren ve önemli ekonomik zararlara yol açan temel sorunlar arasında bulunmaktadır. Kuraklığın yaşanması da tarımsal faaliyetleri zorlaştırmaktadır ve sulama faaliyetleri geliştirilmeye ya da kuru tarım yöntemleri uygulanmalıdır.
- Tarımsal faaliyetlerde yükseltinin artması da olumsuz etki yaratmaktadır. Yükselti arttıkça yıllık, mevsimlik ve günlük sıcaklık değerlerinde bir düşme eğilimi gösterir. Özellikle sıcaklık değerlerindeki azalma, kış mevsimi

süresinin uzaması, donmanın erken başlaması ve geç sona ermesi, yağış miktarının yetersiz oluşu gibi yükseltinin artmasıyla ilgili olan etmenler ekip-biçme şeklindeki tarım etkinliğini belli yüksekliklerden sonra tarımsal faaliyetlerin yapılması güçleşmektedir. Bu faktörler Türkiye'de özellikle agroturizmde Doğu Anadolu Bölgesi için olumsuz etkiler göstermektedir.

- Tarım etkinliklerinde eğimin önemli bir rolü vardır. Taban suyu seviyesinin yükselmemesi ve toprağın fazla nem biriktirmemesinin önlenmesi bakımından tarım arazisinin belli bir ölçüde eğimli olması gerekmektedir. Bununla birlikte, eğim değerlerinin yeterli ölçüde olmadığında bölgelerde tarımsal etkinlikler güçleştirmektedir. Bu güçlükler arasında; tarım topraklarının aşınma ve taşınmaya karşı korunabilme güçlükleri ve yüzeysel akışın hızlı olması nedeniyle yağışlardan toprakların yeterince nem alamaması gibi sorunlar başta gelmektedir (Doğanay & Coşkun, 2015: 41- 47).
- Bazı arazilerde tarım toprakları parçalı olduğundan tarım arazileri azalmaktadır.
- Yoğun gübre kullanımı nedeniyle toprakta kirlenme meydana gelmektedir aynı zamanda fazla ilaç kullanımları da topraktaki verimliliği düşürmektedir.
- Teknolojideki gelişmelerden dolayı tarımsal faaliyetlerde geleneksel tarım önemini gitgide kaybetmektedir.

2.4. TURİZMİN TARIM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Turizm ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olmakla birlikte turizmin boyutları giderek artmaktadır. Ülkemiz turizm potansiyelinde doğal, kültürel ve tarihi değerlere sahiptir. Bu değerler uzun vadelerde daha iyi korunabildikleri takdirde uluslararası turizm pazarındaki payımız hızla büyüme gösterecektir (Yürük, 2003: 1). Ülkemiz sahip olduğu iklimi, bitki örtüsü, arazi yapısı, toprak kaynakları, denizleri, gölleri gibi doğal kaynakları göz önünde bulundurulduğunda hem tarımda üretim çeşitliliği oluşturmakta hem de kitle, kültür ve alternatif turizm faaliyetlerine imkânlar sağlamaktadır (Çıkın, Çeken & Uçar, 2009: 4). Bu yönden tarım ve turizm sektörleri büyük ölçüde iklim ve doğal kaynaklara bağlı olması aralarında birçok ortak nokta oluşmasına ve birbirlerini etkilemesine neden olmaktadır. Turizm sektörü yerli ve yabancı turistlerin temel yeme ve içme ihtiyaçlarının karşılanmasında tarım sektöründen büyük ölçüde yararlanmaktadır. Turizm meyve, sebze, şarap vb. yiyecek ve içeceklerin yoğun olarak tüketildiği bir hizmet sektörünü oluşturmaktadır. Ülkenin tarım sektöründe çeşitlilik arz etmesi o ülkenin aynı zamanda turizmini de olumlu etkilemektedir (Çıkın, Çeken & Uçar, 2009: 4).

Bir bölgede turizmin gelişmesi o bölgede ekonominin canlanmasına ve hareketlenmesine katkı sunmaktadır. Turizm bölgelerine gelen yerli ve yabancı turistlerin yeme, içme gereksinimlerinin karşılanabilmesi için tarım sektöründe çalışan insanlara büyük görevler düşmektedir. Turizm sezonunda artan talebi karşılayabilmek amacıyla tarım sektöründe çalışan nüfus üretim yapmak zorundadır. Böylece, üretim tarım sektörü görünmez bir ihracat kaynağıdır. Üretim artışı aynı zamanda yeni istihdam alanlarının doğmasına zemin hazırlamaktadır. Yerli halk turizmden daha fazla gelir sağlamak için tarım arazisini ya da çiftlik vb. mekânlarını kendisi işletmekte, kiralamakta veya satmaktadır. Böylece turizm sektörü vasıtasıyla yöre halkının refah düzeyinde yükselmeler görülecektir (Bahar & Kozak, 2013: 180).

Tarım ve turizm birçok ortak özelliği bakımından birbirlerini tamamlamaktadır. İki sektörün birbirleriyle olan ilişkileri, insanların artık doğal yaşama duydukları özlemle ve kaynaklarında artık giderek daha fazla tüketilmesi tarım ve turizmi birleştirerek ortak bir paydada toplayan agroturizmi ortaya çıkarmıştır (Civelek, Dalgın & Çeken, 2014: 16).

Turizmin tarım sektörüne etkisinin ilk ortaya çıkışı şu şekilde olmuştur. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan çiftliklerde ilk tatil yapma girişimi 19. yüzyılın sonlarına doğru Amerika'nın North Dakota eyaletinde gerçekleşmiştir. İlk çiftlik tatili broşürü 1949 yılında yayımlanarak çiftliklerde tatil yapma imkânı sağlanmıştır. 1992 yılına gelindiğinde “Rio Gündem 21” adında uluslararası bir toplantıda birçok ülkenin katılımı sağlanması ile ulusal kalkınma adına çeşitli planlar oluşturulmak için kararlar alınmıştır. Kararlardan birini de agroturizmin geliştirilmesi oluşturmaktadır (URL 21).

Tarım ve turizmin birçok ortak özelliklerinin bulunması iki sektörün birbirleriyle olan ilişkisi aralarında bir bağ kurmaktadır. Yoğun şehir hayatından bunalan insanların doğal yaşama duydukları özlem turizm ve tarımı birleştirmiştir (Civelek, 2013). Turizmin tarım sektörü üzerinde gelir ve istihdam gibi ekonomik etkileri görülmektedir. Turizm bölgelerinde turistlerin yeme, içme gibi gereksinimlerini karşılayarak tarım ürünlerine talep her geçen gün artmaktadır. Böylece tarım sektöründe gelir artarak ürünler daha kaliteli hale gelmektedir. Agroturizm sayesinde mevsimlik işsizliği azaltarak insanları yaşadıkları bölgelerde tutmasıyla işçi göçünü önlemektedir (Kozak vd. 2012: 81 atfen Civelek, 2013).

Tarım ve turizm etkileşiminde bilindiği üzere turizm sektöründe tarımsal kaynaklı yiyecek ve içecekler (sebze, meyve, şarap vb.) yoğun olarak tüketilmektedir. Tarım sektörü turistlerin temel gıda ihtiyaçlarını direkt karşılamaktadır. Bu sebeple tarım ve turizm sektörleri birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler. Ülkemiz verimli topraklara sahip olmasından dolayı üretimde çeşitlilik ve kalitede artış yaşanması turizm talebinde de artış sağlayarak bu sektöre olumlu etki yapmaktadır. Aynı zamanda turizme olan talebinde artması tarım sektörünün gelişmesine katkı sağlamaktadır. Her iki sektörde iklim ve doğal kaynaklara bağlılığı söz konusudur (Uzun, 2021: 21 atfen Çeken, 2014: 162).

Ülkemiz iklim yapısı ve coğrafi bakımdan agroturizme elverişli bölgeyi oluşturmaktadır. Agroturizme bağlı olarak turizm ve tarımı bütünleştirme süreci gün geçtikçe önemini artırarak hız kazanmaktadır. Bu turizm alanlarında yaşayan yerel halk boş arazilerini değerlendirerek kamping amaçlı kiralayabilirken kendi köy ve çiftlik evlerini de ziyaretçilerin konaklama ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kiralamaktadırlar. Bunun sonucunda da yerel halk tarımdan elde ettiği düşük maliyeti turizm sektörüne atılmasıyla tarımsal faaliyetten elde ettikleri verimden daha çok kazanç sağlamaktadırlar. Turizmin geliştiği alanlarda tarımla geçinen yerel halk verimli arazilerini tarımsal faaliyetlere ayırırken, nispeten daha verimsiz arazilerini ise rekreasyon ve turizm amaçlı ayırarak turizmin ve tarımın bütünleşmesini sağlamaktadır. Kırsal alanlarda yapılan tarım turizmi ile turistler tarımsal aktivitelere doğrudan katılarak doğayla iç içe olma fırsatı elde etmektedirler. Tüm bunların yanı sıra agroturizm ekolojik dengeyi koruyarak tarımsal alanlara zarar vermeden bu alanlardan maksimum verim alınabilmesi bakımından oldukça önemli bir turizm türünü oluşturmaktadır (Uzun, 2021: 21 atfen Çeken, 2014: 163).

Kırsal alanlarda tarımla uğraşan çiftçilerin gelirlerinin istikrarsız ve yetersiz olması, kırsal yoksulluğun daha geniş toplumlar üzerinde etkili olmasına neden olmaktadır. Ancak yörede turizmin gelişmesi bölgede gelirlerin artış göstermesine tarım sektöründe üretimin artmasına ve ürünleri gerçek fiyatından satışa sunulmasına katkıda bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak yörede tarımla geçinen ailelerin gelirlerinde gerçek bir artış görülecektir. Tarımın yaygın olduğu alanlarda turizmin gelişmesiyle çiftçilerin refah düzeyinde hem artışlar görülecektir hem de yoksulluk azalacaktır (Çeken, Karadağ ve Dalgın, 2007: 10)

Özellikle kırsal alanlarda turizmin gelişmesiyle beraber ikinci konut yapımları ve satın alımlarda artışlar görülmektedir. Bu turizm bölgelerinde yaşayan yerel halkın ekonomileri üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Büyük kapasiteli turizm yatırımları ile yarışamayan ve herhangi bir turizm geliri olmayan yerel halkın tarımsal alanlarda zamanla azalmalar ve ekonomik açıdan düşmesine neden olmaktadır. Buda gösteriyor ki turizmin tarım sektöründe olumlu yanları olduğu kadar bazı olumsuz etkileri de görülmektedir (Bahar & Kozak, 2013: 180).

Agroturizme bağlı olarak tarım ve turizmi birleştirme süreci hız kazanmaktadır. Turizmin geliştiği alanlarda tarımla uğraşan yerel halk, verimli tarım arazilerini turizm işletmecilerine bırakmak yerine verimli alanları tarımsal faaliyetlere ayırarak, görece daha verimsiz alanları ise turizm ve rekreasyonel amaçlı kullanarak planlı ve rasyonel şekilde turizm ve tarım bütünleşmesini gerçekleştirmelidir. Son zamanlarda, şehir yaşantısından bunalan insanların bir süreliğine uzaklaşmak isteyen ve kırsal yaşama özlem duyan turistler için tarım alanlarına zarar vermeden aktiviteler yapmak amacıyla yeni bir turizm şekli olan agroturizm ortaya çıkmıştır. Bu Turizm türünde ziyaretçiler tarımsal aktivitelere doğrudan katılabilmekte doğayla iç içe olma özemlerini gidermektedirler. Agroturizm de tarım alanlarından maksimum verim alınması açısından oldukça önemlidir (Çıkın, Çeken & Uçar, 2009: 4).

Agroturizm ekonomik katkılarının yanı sıra sosyal anlamda dinlendirici, tedavi edici, çevresel anlamda ise eğitici özellikler içeren kültürel, ekolojik ve zirai ürünlerin birlikteliğinden meydana gelmektedir. Genel olarak agroturizm sürdürülebilir turizmin gelişmesine katkı sağlayarak çevreye saygı gösteren, bölgelerin kültürel miraslarına ve otantik özelliklerine değer veren bir turizm şeklini oluşturmaktadır. Agroturizm, yöresel ürünler, geleneksel mutfaklar, tarımsal meslekler ve insanların günlük yaşamları hakkında turistlere katılım ve bilgi edinme fırsatları yaratarak çok fonksiyonlu bir turizm türünü oluşturmaktadır. Bu turizm şekli turistlere gezme, öğrenme ve keşfetmenin tadına verebilecekleri çeşitli kırsal aktiviteler sunmaktadır (Woo & Yean, 2016: 68).

2.5. TARIM VE AGROTURİZM İLİŞKİSİ

En geniş anlamıyla tarım teknik bir bilimler topluluğu olup bitkisel ve hayvansal ürünler elde etmek için ekonomik, sosyal ve biyolojik çevrede sürdürülen ekonomik

faaliyetlerin bütünü anlamına gelmektedir (Doğanay & Coşkun, 2015: 5). Beslenme amacıyla yapılan tarımsal faaliyetler insanlığın varoluşundan bugüne değin varlığını önemli ölçüde sürdürmektedir (Dalgın ve ark. 2015: 2). Tarım araziye ekip biçme faaliyetleridir. İnsanlar geçimlerini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır bu yüzden insanlar tarıma muhtaçtır. Tarladan toplanan ürünler işlendiği takdirde daha çok değer kazanmaktadır. İşlenen ürünler pazara ulaştığı zaman ekonomik getirisi saha yüksek olmaktadır.

Günümüzde ikincil ve üçüncül sektörel faaliyetler gelişmesiyle birlikte nüfusun giderek artmasıyla beraber insanlar geçimlerini artık tarımsal faaliyetlerden karşılamayı ikinci plana atmaktadır. Birçok çiftçi tarlalarını bırakıp kırdan kente göç etmektedir. İşlenmeyen topraklar ise zamanla boş arazilere dönüşmektedir. Buda tarımsal faaliyetlerin azalmasına yol açmaktadır. Tarımsal faaliyetlerle ekonomik varlığını yürütmede birtakım sorunlar yaşayan halk çözümü kırdan kente göç etmede bulmaktadır. Bu göçlerin en büyük nedeni ise kırsal alanlardaki yerel halkın istihdam sorunlarıyla karşı karşıya kalmasıdır. Tarım ve turizm faaliyetlerinin daha çok önem kazanması ve artırılması için kırsal bölgelerde agroturizm geliştirilerek yerel halka gelir sağlaması bakımından önemlidir. Kırsal kesimde yaşayan halk ekonomik varlığını sürdürerek ve kendi köyünde yaşamıyla göçlerin azalmasına katkıda bulunacaktır (Dalgın ve ark. 2015: 3).

Tarımsal bölgelerde turistlere sunulan çekicilikler, o yörede yaşayan insanların gelir düzeylerinde artış gösteriyorsa agroturizm bu şekilde bölgesel gelişimi artıracaktır. Bunun içinde tarımsal turizm ile geçinen insanlar tarımsal çeşitliliğe büyük önem vermelidir. Agroturizm tarımsal üretim, tarımsal çevre ve tarımsal barınma ile doğrudan bağlantılıdır (Çıkın, Çeken & Uçar, 2009: 5).

Tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu alanlarda ziyaretçilerin meyve bahçelerinden meyve toplamaları ya da ürünlerin hasat edilmesine yardım etmeleri tarım ve agroturizm ilişkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca şarap üretimi, etnografya müzeleri, halk pazarları ve geleneksel festivaller turizmin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Turizme bağlı olarak yapılan festivaller (şeftali festivali, çilek festivali vb.) ve köy pazarları yerel ekonomiye önemli katkılar sağlamaktadır. Bu festivallere zaman geçtikçe daha çok ilgi artmaktadır. Ev sahipliği yapan yerel halk bu gibi faaliyetlerde hem yerel kültürlerini

tanıtmakta hem de yerli ve yabancı turistlerin köylerine gelmelerini sağlamaktadır (Gündüz, 2004: 42). Ziyaretçilerin köylerdeki kahvehanelerde yerel halk ile sohbet etmeleri, pamuk tarlalarında pamuk hasadına yardım etmeleri, çiftliklerde süt sağmaları agroturizmin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Çıkın, Çeken & Uçar, 2009: 5). Birçok ürün toplandıktan sonra meyve suyu, komposto, reçel, pekmez, pestil yapımında değerlendirilmektedir. Bu ürünlerin yapılma işlemlerine ziyaretçilerinde eşlik etmeleri sonucunda agroturizme katkı sağlamış olacaktırlar. Örneğin araştırma sahamız olan Tortum Çayı Havzası'nda dalından toplanan dutlar çeşitli aşamalardan geçtikten sonra pestil yapılmaktadır (Fotoğraf 2.1). Havza'da yaşayan yerel halk yöreye özgü köy ekmekleri yapmaktadırlar (Fotoğraf 2.2). Ziyaretçilerin bu işlemlere tanıklık etmesiyle beraber kültürümüzün diğer insanlar tarafından bilinmesine katkı sağlayacaklardır.

Fotoğraf 2.1. Pestil Yapım Aşamaları.

Fotoğraf 2.2. Köy Ekmeği Yapımı.

Kırsal turizm günümüzde daha çok kırsal kalkınma aracı olarak kullanılmaktadır. Kırsal turizm ilk olarak kırsal bölgelerde yaşayan yerel halka değişik kaynaklardan gelir oluşturmaktadır. Mevcut kaynakların turizmle bütünleştirilerek daha iyi bir şekilde değerlendirilmesi ile sağlanan gelir doğrudan yerel halkın kazancı olmaktadır. Örneğin yeni tarladan hasat edilen taze tarımsal ürünler ya da işlenmiş bir şekilde yerinde satışa sunarak satılmakta ve köy evleri de pansiyon olarak hizmet vermektedir. Köyleri ya da çiftlikleri ziyarete gelenler meyve, sebze, reçel, zeytinyağı, peynir, şarap vb. yerel ürünleri satın alabilecekleri gibi, köy restoranlarında aynı ürünlerden yapılan yemekleri yiyebilme imkânına sahiptir aynı zamanda otantik evlerde gecelemede geçirdikleri süre zarfında birçok etkinliklere katılma fırsatı elde etmektedir (Kaymaz & Birinci, 2018: 119 atfen Soykan, 2004). Sadece ekonomik boyutu bulunmayan agroturizm birçok açıdan fayda sağlamaktadır. Özellikle çiftçilik ve tarımla uğraşan yerel halk tarım ve turizmin işbirliği ile ekonomik çeşitliliğin artmasına katkıda bulunmaktadır. Bu yönüyle agroturizm çeşitli yöntemlerle tarımsal faaliyetleri de içine alan sürdürülebilir kırsal kalkınmanın en önemli aracını oluşturmaktadır (Kaymaz & Birinci, 2018: 119).

Agroturizm kırsal ve tarımsal alanların korunmasında, kaybolan değerlerin ortaya çıkarılmasında, geliştirilmesinde, var olan birçok doğal güzelliklerin yaşatılmasını sağlayan köy ve kent arasında bir köprü görevi oluşturan turizm türüdür. Agroturizm, kırsal turizm ile aynı turizm çeşidi olarak görülmemektedir. Agroturizm’de, turizm faaliyetleri kırsal alanlarda gerçekleştirilirken, agriturizmde sadece tarım alanlarını kapsamamaktadır, Agriturizmde asıl amaç uygun ekolojik tarımsal ürünleri elde etmektir.

Her kırsal alanda tarımsal faaliyetler yapılmamaktadır ve kırsal turizm sadece köylerde uygulanan bir turizm türü değildir. (Kaymaz & Birinci, 2018: 120). Bu turizm türleri birkaç noktada birbirlerinden ayrılrsa dahi çoğu zaman ortak bir paydada toplandıkları görülmektedir ve birbirlerini etkilemektedir. Eğer yapılan etkinliklerin büyük çoğunluğu tarıma bağımlıysa kırsal turizme tarımsal turizm ya da çiftlik turizmi denilebilir. Agroturizm, tarım ve turizmin birleştirilmesi anlamına gelmekte her ikisinin de birbirlerine birçok faydası dokunmaktadır (Europénne, 2000). Tarımsal üretimde faaliyet gösteren işletmeler, tarım işletmeleri olarak isimlendirilmektedir. Tarım İşletmeleri, tarımsal ürün ve hizmetlerin planlanmasını yapmakta, üretilmesini, tüketimini ve satışını içeren tarımsal üretim sürecine katılarak ürünleri pazarlamaktadırlar (Przezborska, 2005: 2).

Agroturizm genel olarak bütün turizm türleri ile etkileşim halindedir. Agroturizm daha çok tarımsal faaliyetlerin yapıldığı alanlarda, ormancılık, doğal alanlarda, nüfus yoğunluğu düşük olan yerleşmelerde ve geleneksel uğraşlar ile turizmin ilişkilendirildiği yörelerde yapılmaktadır (Gökalp & Yazgan, 2013: 26). Özellikle tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu alanlarda gerçekleştirilen agroturizm Türkiye'de kolay bir şekilde gerçekleştirilebilecek turizm türünü oluşturmaktadır. Tarım turizmi daha çok tarımsal üretim yapılan yörelerde gerçekleştirilen turizm türü olup yerel üreticilere ekonomik katkı sunmaktadır. Ayrıca agroturizmde tarımsal üretimin turizm ile bütünleştirilmesi sağlanarak yörelerde tarımla beraber turizmde geliştirilmesi istenmektedir. Bu doğrultuda bir yandan tarımsal alanlar korunurken turizmle beraber farklı bir olgu oluşturularak ekonomik getiri sağlanmaktadır (Gökalp & Yazgan, 2013: 28-29).

Küçükaslan vd' ne göre agroturizm, turistlerin sürekli ikamet ettikleri yerler dışında tarımsal arazi ve bölgelere yaptıkları seyahatler, gidilen yerlerdeki tarımsal üretim faaliyetlerine katılımları, doğal yerlerde konaklama ve diğer gereksinimlerin tarımsal alanlara zarar vermeden ve ona uyumlu olacak bir şekilde karşılandığı aktivitelerin tamamı olarak açıklamaktadır (Çeken, 2014: 148).

Turizm sektörü birçok sektörle bağlantılıdır. Turizmin ekonomik boyutu yalnızca kendi girdileri ile değil diğer sektörlerin girdilerine bağlı olarak da gelişme kaydetmektedir. Bu sektörlerden birisi de tarım sektörüdür. Türkiye'nin sahip olduğu arazi yapısı, toprakları, iklimi, doğal kaynakları, bitki örtüsü, gölleri, denizleri göz

önünde alındığında hem tarımsal faaliyetlerde çeşitliliği arz etmekte hem de alternatif, kitle ve kültür turizm çeşitliliğine imkân sağlamaktadır. Tarım ve turizmin benzer özelliklerinin bulunması nedeniyle birbirlerini tamamlamaktadır. İki sektör arasında var olan ilişki ve insanların normal hayatlarından bir süreliğine uzaklaşma isteği, doğal yaşama duyulan özlem tarım ve turizmi birleştirerek ortak bir paydada toplayan agroturizm faaliyetlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylelikle insanlar artık yeni bir alternatif turizm faaliyetine yönelmektedir.

Tarım işletmelerinde yapılan agroturizm aktiviteleri 7 grupta toplanmaktadır. Agroturizm açısından en önemli aktivite tarım işletmelerinde yapılan bir takım işlere yardım etme, ürünlerin hasatlarında bulunma ve eğitimsel tecrübeler edinmektir. Bu faaliyetlere ek olarak tarım turistlerinin eğlenmeleri için tarla günleri, fuarlar ve festivaller yapılmaktadır. Bu fuar ve festivaller daha çok tarım ağırlıklıdır (Gümüş, 2015: 31, Tablo 2.1).

Tablo 2.1. Tarım İşletmelerinde Yapılan Agroturizm Faaliyetleri.

Eğitimsel tecrübeler	Tarımsal teknik kursları, fidanlık turları, çiftlik ve işletme/fabrika turları, okul turları, inek gütmeye veya çiftlikteki işlere yardım etme, yemek pişirme, ürün tanıtım programları
Eğlence	Tarla günleri, fuarlar, hasat festivalleri,
Dış mekan rekreasyonu	Offroad taşıtları kampçılık/piknik, avcılık, balıkçılık, binicilik, kayak, vahşi yaşam fotoğrafçılığı
Çiftlikten doğrudan satışlar	Yol kenarı standları, tarımsal kökenli hediyelikler, kendin topla operasyonları,
Çiftlik dışı doğrudan satışlar	İlçe fuarları, özel günler, üretici pazarları,
Konaklama hizmetleri	Genç turist yurtları, rehberli turlar, Çiftlik konaklamaları (yatak ve kahvaltı dahil), öğrenci değişimleri, binicilik işletme tatilleri,
Muhtelif	Rehber/teçhizat operasyonu, Tarihi ve kültürel değerleri görme isteği,

Kaynak: Hillebrand ve ark. 2000, Russell 2003, Gündüz 2004, atfen Gümüş, 2015: 30

Agroturizm'in bir diğer gruplandırma şeklini tarım işletmelerinin sahip olduğu fiziksel, doğal ve kültürel alanlar açısından agroturizm faaliyetlerini oluşturmaktadır. Tabloda agroturizm faaliyetlerini sınıflara ayırarak örneklerle zenginleştirilmiştir (Gümüş, 2015: 31, Tablo 2.2).

Tablo 2.2. Tarım İşletmelerinin Sahip Olduğu Doğal, Fiziksel ve Kültürel Varlıklar Açısından Agroturizm Faaliyetleri.

Varlıklar	Sınıflandırma	Örnekler	Agroturizm Faaliyetlerine Örnekler
DOĞAL	İklim ve mevsim	Yağmur, büyüme sezonu, ekim sezonu, hasat günleri	Tarla yürüyüşleri, Fide dikmek,
	Topoğrafya	Kayalık bölgeler, mağara, tepe,	Manzara fotoğrafçılığı, kaya tırmanışı,
	Hidroloji	Akarsu, şelale, göller, doğal havuz	Su ve balıkçılık ile ilgili aktiviteler
	Çiftlik hayvanları	İnekler, Atlar, Koyunlar	Hayvan bakımı, süt sağımı, At biniciliği, koyun kırpma,
	Temiz hava, manzara	Manzara, sessiz alanlar	Tırmanma, meditasyon
	Vahşi yaşam	Kelebekler, şelaleler	Kuş gözlemciliği, ücretli avcılık
	Bitki örtüsü	Tarım ürünleri, çayırliklar, ormanlar	Ürün tanıma aktiviteleri, elle toplama, mısır tarlaları,
FİZİKSEL	Yerleşim yeri	Ahşap bina, çiftlik evi,	Yatak ve kahvaltı, konuk odaları
	Yerleşim yeri dışı	Ahır, makine parkı, otlak,	Hediye dükkanları, ürün değirmenleri
	Taşımacılık	Römork, traktör	Traktörle kır gezisi, çiftlik turu, traktör sürme
	Dekoratif	Sera, bahçe, rüzgar değirmeni, silo, köprü,	Manzara içeren herhangi bir aktivite
	Boş alan	Kamp alanı, park alanı, oturma alanı	Mısır hasatı, konser yeri
	Diğer	Yollar, oyun alanı	Birlikte yemek yapma, aile toplantıları, konumlama
MİRAS, KALINTI	Doğal miras	Göl kenarı manzarası, vadi, boğaz manzarası	Doğa fotoğrafı, iz sürme
	Kültürel miras	El sanatları, gıda, müzik, mezarlıklar	Sanat galerisi, müzik festivali, fırın, mum yapımı
	Tarihi miras	Tarihi çiftlik, baraj, sivil savaş alanları, eski madenler	Mimari turlar, foto safari, gezi

Kaynak: Gümüş, 2015: 31

Tablo 2.3. Dünya’da Organik Tarım Çiftliklerinin Ülkelere Göre Dağılımı Ve Çiftlik Sayısı.

Ülke	Çiftlik Sayısı	Ülke	Çiftlik Sayısı	Ülke	Çiftlik Sayısı	Ülke	Çiftlik Sayısı
Afganistan	1	Dominika	1	Filistin	4	Kırgızistan	3
Arnavutluk	3	Dominican	2	Panama	5	Lao	4
Cezayir	1	Ekvador Cumhuriyeti	1	Paraguay	3	Letonya	19
Andorra	1	Mısır	8	Rusya Federasyonu	45	Lübnan	2
Ermenistan	3	El Salvador	5	Ruanda	1	Liberya	1
Azerbaycan	4	Etiyopya	1	Senegal	6	Lüksemburg	3
Barbados	2	Fiji	3	Seyşeller	1	Makedonya	1
Belarus	9	Finlandiya	92	Slovakya	9	Madagaskar	3
Belize	2	Gabon	1	Slovenya	59	Malezya	38
Benin	1	Gambiya	4	Sudan	1	Mali	1
Butan	1	Gürcistan	16	Surinam	2	Malta	3
Bolivya	17	Gana	7	Tonga	3	Mauritius	6
Bosna Hersek	4	Gine	2	Trinidad ve Tobago	4	Moğolistan	8
Botswana	1	Guyana	1	Tunus	5	Karadağ	4
Burkina Faso	2	Honduras	4	Ukrayna	11	Fas	39
Kamboçya	8	İzlanda	10	Uruguay	9	Mozambik	3
Kamerun	2	Endonezya	35	Özbekistan	1	Myanmar	4
Cook Adaları	1	İran	4	Vietnam	15	Namibya	4
Hırvatistan	36	Jamaika	3	Zambiya	3	Nikaragua	14
Küba	1	Ürdün	9	Zimbabve	2	Umman	1
Kıbrıs	7	Kenya	48	Aland Adaları	1	Pakistan	6

Kaynak: Kaymaz & Birinci, 2018: 117

Organik Çiftliklerde Dünya Çapında Fırsatlar oluşumu üyesi WWOOF resmi sayfalarında aktif olarak Dünya’da 763 organik çiftlik ve bahçenin olduğunu belirtmektedir. Bu çiftliklerin hepsi organik tarım sertifikalı olmadığı tespit edilmiştir. Dünya genelinde toplam organik çiftlik sayısı 721’dir. 2017 yılından beri ev sahibi çiftlikler Dünya’nın çeşitli yerlerinden 2988 WWOOF ziyaretçilerine kapılarını açmaktadır (Kaymaz & Birinci, 2018: 117, Tablo 2.3).

Tablo 2.4. Türkiye’deki Agroturizm Çiftlikleri Ve Bulundukları İl Ve İlçeler.

Adı	Bulunduğu Yer	Adı	Bulunduğu Yer
Adnan Erdoğan	Urla/İzmir	Ahmet Bağ Çiftliği	Canik/Samsun
Ali Kışlak Orman	Fethiye/Muğla	Ali Koçak Çiftliği	Tortum/Erzurum
Ali Taşköylü Çiftliği	Savaştepe/Balıkesir	Ali Ve Cennet Şener Çiftliği	Salihli/Manisa
Ali Yazıcı Çiftliği	Terme/Samsun	Aralcak	Menemen/İzmir
Ata’dan Çiftliği	Bismil/Diyarbakır	Ayhan Kaleli	Yusufeli/Artvin
Ayşe-Cengiz Genç	Fethiye/Muğla	Bahri Kayıkçı Çiftliği	Şebinkarahisar/Giresun
Balabanağa Çiftliği	Daday/Kastamonu	Bayrak Ailesi Çiftliği	Gümüşhacıköy/Amasya
Belentepe Çiftliği	Osmangazi/Bursa	Beşikçi Ailesi Çiftliği	Çarşamba/Samsun
Bilecik Zetinliboğaz Permakültür Çiftliği	Gölpazarı/Bilecik	Birecik Doğa Evi	Birecik/Şanlıurfa
Cevdet-Fatma Türk	Bodrum/Muğla	Cevizbağı Çiftliği	Kaman/Kırşehir
Chevrel Traher Çiftliği	Kurtköy/Yalova	Codron Ailesi Çiftliği	Çakırlar/Antalya
Çalatlı Çiftliği	Kozan/Adana	Demirer Ailesi Çiftliği	Şebinkarahisar/Giresun
Ekodanıtıp	Çamlıhemşin/Rize	Elbademi Çiftliği	Kaş/Antalya
Fadime-Kaplan Zülfikargil	Foça/İzmir	Fatma Gülbin	Camili/Artvin
Flora Akdeniz Bahçesi	Kemer/Antalya	Furma Çiftliği	Karaburun/İzmir
Gağgı Çiftliği	Bayındır/İzmir	Gökada Çiftliği	Ayvalık/Balıkesir
Gürcan-Filiz Durmazbilek	Avşa/Balıkesir	Gürsel Tonbul Çiftliği	Kuşadası/Aydın
Hakan Yazıcılar	Merkez/Kars	Hasbi Alkan	Urla/İzmir
HerbaFarm	Bodrum/Muğla	Hıdır Murat Bağ Çiftliği	Canik/Samsun
Hidayet Itaath Çiftliği	Kemer/Antalya	Hindiba Dova Evi	Mengen/Bolu
Hüseyin Genç Çiftliği	Yapraklı/Çankırı	Hüseyin Saydam Çiftliği	Pasinler/Erzurum
İbrahim Orhan Çiftliği	Datça/Muğla	İmece Evi	Menemen/İzmir
İsmail Taş Çiftliği	Terme/Samsun	İstafil Bio-Dinamik Tarım Çiftliği	Çatalca/İstanbul
Jade Çiftliği	Söğütlü/Sakarya	Kapor Çiftliği	Avanos/Nevşehir
Kargıcak Vadi Organik Tarım Çiftliği	Dalyan/Muğla	Knidia Çiftliği	Datça/Muğla

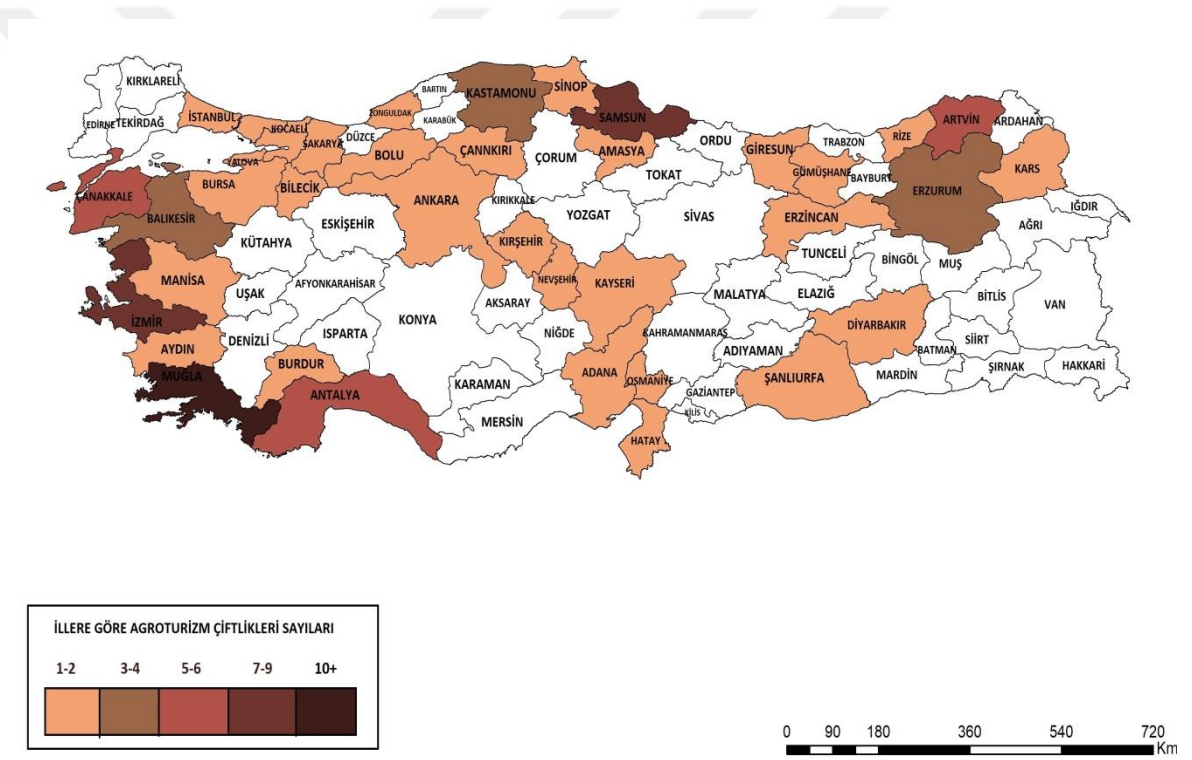
Köyüm Sürmeli-Kazım Tuncay	Bafra/Samsun	Latif Yalçınır Çiftliği	Kemaliye/Erzincan
Lisinia Yaban Hayatı Rehabilitasyon Merkezi	Merkez/Burdur	Lütfü Keçeci	Yusufeli/Artvin
Macahel Pansiyon	Borçka/Artvin	Marmariç Ekolojik Yerleşimi	Bayındır/İzmir
Mehmet Demirtaş Çiftliği	Ağlasun/Burdur	Muhtarın Çiftliği	Terme/Samsun
Murat Kahveci Çiftliği	Terme/Samsun	Mustafa Akbulut Çiftliği	Terme/Samsun
Mustafa Ve Ayşe Şener Çiftliği	Salihli/Manisa	Narköy Çiftliği	Kandıra/Kocaeli
Necmi Nacak	Beypazarı/Ankara	Ormancı Ali Çiftliği	Kadirli/Osmaniye
Ormanevi	Biga/Çanakkale	Ormanya Gıda Ormanı Projesi	Ayvacak/Çanakkale
Pastoral Vadi	Fethiye/Muğla	Rasayana Çiftliği	Geyikbayırı/Antalya
Recep Kantar Çiftliği	Uzundere/Erzurum	Refikler Çiftliği	Fethiye/Muğla
Sardunya Pansiyon	Datça/Muğla	Selman Aksu	Kelkit/Gümüşhane
Serim Çiftliği	Merkez/Çanakkale	Sevgi Ana Çiftliği	Urla/İzmir
Sevinç Abla	Bayramiç/Çanakkale	Süleyman Orhan Çiftliği	Bünyan/Kayseri
Şaban Burhan Çiftliği	Karacabey/Bursa	Tanal Ailesi Çiftliği	Elmalı/Antalya
Tangala Keçi Çiftliği	Fethiye/Muğla	Turan Pansiyon	Uzundere/Erzurum
Ünsal Yener	Alaplı/Zonguldak	Vakıflı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	Samandağ/Hatay
Yarışkaşı Konağı	Mudurnu/Bolu	Yavuz Özden	Şenpazar/Kastamonu
Yeniköy Çiftliği	Bayramiç/Çanakkale	Yeşilbağ Kamping	Yusufeli/Artvin
Yoga Evi Çiftliği	Yalova/Yalova	Yonca Lodge	Fethiye/Muğla
Yusuf Coşkun Çiftliği	Hemşin/Rize	Yüksel Baba Çiftliği	Merkez/Sinop
Yüksel Erdoğan	Şenpazar/Kastamonu		

Kaynak: Kaymaz & Birinci, 2018: 118

Türkiye'nin birçok bölgesinde agroturizm çiftliklerinin olduğunu görmekteyiz. Türkiye'de TaTuTa'ya kayıtlı 100'e yakın agroturizm çiftliği bulunmaktadır (Tablo 2.4). Agroturizm kapsamında yapılan projeler son yıllarda rağbet görmekle birlikte her geçen

gün sayılarında artışlar yaşanmaktadır. Günümüzde hala varlığını sürdüren TaTuTa agroturizm faaliyetlerine öncülük etmektedir (URL 22).

Türkiye'deki tek temsilcisi ECAT (European Center for Eco-AgroTourism/Avrupa Ekolojik Tarım Turizmi Merkezi) ve WWOOF (Willing Workers on Organic Farms / Ekolojik Çiftliklerde Gönüllü İşçiler) örgütleriyle işbirliği yaparak yabancı turistler ve gönüllü ziyaretler gerçekleştirir, yurt dışında tanıtılmasına katkıda bulunmaktadır. Ekolojik üretimin pazarlama, teknik, çevresel, sosyal boyutlarında bilgi sahibi kişiler çiftlikleri ziyaret ederek deneyim, bilgi ve iş güçlerini paylaşmaktadır aynı zamanda ziyaretçilerin barınma, yiyecek ve içecek gibi temel ihtiyaçlarını çiftlik sahipleri tarafından karşılanmaktadır (URL 23).

Harita 2.1. Agroturizm Çiftliklerinin İllere Göre Dağılımı (2018)

Türkiye’de agroturizm çiftliklerinin dağılımları incelendiğinde 91 tane TaTuTa’ya kayıtlı agroturizm çiftliği bulunmaktadır. Muğla, 12 tane agroturizm çiftliği ile ilk sırayı almaktadır. Ardından 9 tane agroturizm çiftlikleri ile İzmir ve Samsun illeri gelmektedir. Antalya ilinde ise 6 tane agroturizm çiftliği bulunmaktadır. Artvin ve Çanakkale’de 5 çiftlik, Erzurum ile Balıkesir illerinde ise 4 agroturizm çiftliği vardır. Bu illeri sırasıyla Kastamonu, Burdur, Yalova, Manisa, Rize, Bolu, Giresun takip etmektedir. İlk sırada

Muğla ilini ikinci sırada İzmir ve Samsun ardından Antalya'nın bulunması bu illerin turizm sektöründe de gelişmiş olmaları önem arz etmektedir. Haritadan da anlaşılacağı üzere en fazla agroturizm çiftliği 10 İl ile Karadeniz Bölgesi'ndedir, bu bölgeyi Marmara Bölgesi takip etmektedir. Agroturizm çiftlikleri Türkiye'nin hemen her bölgesinde vardır. Haritaya bakıldığında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sadece 2 ilde (Şanlıurfa ve Diyarbakır) TaTuTa'ya bağlı agroturizm çiftliği olduğu görülmektedir. Bu durumda Karadeniz ve Marmara Bölgelerinde çiftliklerin daha fazladır. Ege Bölgesinde ise agroturizm çiftlikleri sadece belirli illerde yoğunluk kazanmıştır. Haritada beyaz renk ile gösterilen illerde TaTuTa'ya bağlı agroturizm çiftliği bulunmamaktadır. Doğudan batıya doğru gidildikçe agroturizm çiftliklerinin sayısında artış gözlemlenmektedir. Agroturizm çiftliğinin en fazla olduğu bölgeler Karadeniz, Marmara, Akdeniz ve İç Anadolu Bölgeleridir (Harita 2.1).

2.6. HAYVANCILIK FAALİYETLERİ VE AGROTURİZM İLİŞKİSİ

Türkiye'de tarımsal üretimin yanında hayvancılık faaliyetleri bakımından da önemli bir zenginliğe sahiptir. Agroturizme katılan ziyaretçiler tarımsal üretimin yanında bir de hayvancılıkla da ilgilenmektedirler. Hayvanların bakımı, otlatılması, sütün sağılmasında, peynir yapımı gibi aktivitelerde bulunmaktadırlar. Bu yüzden hayvancılık agroturizm faaliyetlerinde önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz.

Tarım ekonomisinin bir şubesi olan hayvancılık, ülkemizde özel bir öneme sahiptir. Çeşitli bölgelerimizde hayvan yetiştirmekten elde edilen gelir, tek başına ya da toprak ürünleriyle beraber halkın yaşayışında birinci derecede öneme sahip olduğunu görmekteyiz. Bazı alanlarımızda başta iklim olmak üzere birtakım doğal ve yer şekillerinde meydana getirdiği engeller tarımı ikinci derece ve sadece yerel istekleri karşılayacak durumda bırakmaktadır. Zirai faaliyet kollarından birisini de hayvan yetiştiriciliği oluşturmaktadır. Hayvancılığı tarımsal faaliyetlerden ayrı olarak düşünmek doğru olmaz. Örneğin ABD'nin Mısır tarım kuşağı aynı zamanda yoğun olarak hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı bir alanı oluşturmaktadır. Hatta buradaki hayvancılık faaliyetleri Mısır tarımına bağlı olarak gelişmiştir. Çünkü hayvan yemi olarak mısır büyük bir öneme sahiptir. Hayvancılık arazi üzerinde ve çiftlik içinde yapılan bir iştir, bütün yönleriyle zirai üretim faaliyetlerini oluşturmaktadır. Çünkü bir ziraat işletmesinin içinde mevcut olarak yapılan hayvancılık ile diğer üretim kolları birbirine sıkı sıkıya

bağlıdır, birbirlerini çeşitli maddeler verirler ve sonuç olarak işletme düzene girer ve kar sağlamaktadır (Koday,2005: 3-4).

Ekonomik düzen içerisinde hayvancılığın yeri düşünüldüğünde ilk olarak hayvansal protein maddelerinin insan sağlığı ve beslenmesinde önemli bir yere sahiptir. Açlığı yenmek ve gelişen nesilleri iyi bir şekilde beslemek için et, yumurta, süt gibi hayvansal besin maddeleri ve elde edilen mamuller büyük bir öneme sahip olduğunu görmekteyiz. Hayvanların sadece ürünlerinden değil aynı zamanda güçlerinden de yararlanılmaktadır. Geçmişte kullanıldığı gibi hala günümüzde de gelişmiş ülkelerde bile arazinin engebeli olduğu alanlarda tarım arazilerinin sürülmesinde ve ürünleri tarladan taşırken büyükbaş hayvanlardan yararlanılmaktadır. Hayvanların birçok faydasının yanında eğlence ve spor amacıyla da önem taşımaktadır. Ata sporumuz olan cirit ve at yarışları ülkemizin birçok alanında hâlâ önemini korumaktadır. Örneğin Erzurum ili cirit sporunun en yaygın şekilde yapıldığı illerimizdendir. Boğa güreşlerinde ise akla gelen ilk ilimiz Artvin'dir. Buradan da anlaşılabileceği gibi hayvanlar daha sayamadığımız birçok alanda hayatımızda kullanılmaktadır (Koday, 2005: 2).

Hayvancılık ülkemiz ekonomisinde büyük öneme sahiptir. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nin en önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. Bugün dünyada çeşitli bilim dalları tarafından hayvancılık konusunun üzerinde durulmaktadır. Beş ekonomik faaliyet kategorisinden primer faaliyetler içerisinde yer alan hayvancılık, hayvansal protein ihtiyacının karşılanması bakımından önemlidir. Primer faaliyetlerde insan doğal çevre ile doğrudan temas halindedir; istediklerini doğadan doğrudan temin etmektedir, ama bu süreçte çoğu kez zarar gören çevre olmaktadır. Buradan da anlaşılabileceği gibi hayvancılık, doğal çevre faktörlerine sıkı sıkıya bağlıdır (Koday, 2005: 5).

Ülkemizde farklı hayvan yetiştirme yöntemleri uygulanmaktadır. Kıyılarımız ve kıyılara yakın polikültür tarım faaliyetlerinin yapıldığı alanlarda daha çok, et ve süt verimi yüksek kültür ırkı hayvanlar beslenmektedir. Akdeniz ve Ege bölgelerimizin alçak kesimlerinde ise küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yok denecek kadar azdır. Çünkü tarım alanları genellikle bağ bahçe tarımına ayrılmıştır. Küçükbaş hayvanlarda mera hayvanı oldukları için, bu hayvanları tarım alanlarına zarar vermemeleri için, tarım alanlarından uzakta tutmak gerekmektedir. Bu nedenle bu gibi hayvanlar ancak dağlık alanlardaki yaylalara götürülmek suretiyle beslenmektedir. Zaten Akdeniz Bölgesi'ndeki

rekreasyonel yaylacılık faaliyetlerinin yanında, hayvancılık faaliyetlerini destekleyen yaylacılık faaliyetleri de yaygındır. Aynı şekilde Karadeniz Bölgesi'nde de, yaylalara bağlı hayvancılık faaliyeti yapılmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde hayvancılık faaliyetleri meralara bağlı olarak sürdürüldüğü için, hayvanlar yılın yarısından fazlasını meralarda geçirmektedir. Bu da yetiştiriciye, hem kolaylık sağlamakta hem de doğal ortamda hiçbir ek besin maddesi vermeden, hayvanlarını besleme olanağı vermektedir. Zaten bütün bölgelerimizde; küçükbaş hayvanların sayısal ve oransal bakımdan büyükbaş hayvanlardan fazla olması dikkat çekmektedir (Koday, 2005: 11-12).

Tablo 2.5. Türkiye Toplam Büyükbaş Ve Küçükbaş Hayvan Sayısı (2004-2021).

YIL	Büyükbaş Hayvan Sayısı	Küçükbaş Hayvan Sayısı
2004	10.173.246	31.811.092
2005	10.631.405	31.821.789
2006	10.971.880	32.260.206
2007	11.121.458	31.748.651
2008	10.949.239	29.568.152
2009	10.811.165	26.877.793
2010	11.454.526	29.382.924
2011	12.483.969	32.309.518
2012	14.022.347	35.782.519
2013	14.532.848	38.509.795
2014	14.345.223	41.485.180
2015	14.127.837	41.924.100
2016	14.222.228	41.329.232
2017	16.105.025	44.312.308
2018	17.220.903	46.117.399
2019	17.872.331	48.481.479
2020	18.157.971	54.112.626
2021	18.036.117	57.519.204

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu.

Ülkemizde yıllara göre büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık durumu incelendiğinde (Tablo 2.5) dikkat çekici bir ölçüde artış olduğu görülmektedir. Şöyle ki, 2004-2021 yılları arası büyükbaş hayvan sayısı 10.173.246'dan 18.036.117'ye yükselmiştir. Küçükbaş hayvan sayısı ise 31.811.092'den 57.519.204'e yükselmiştir. Böylece, büyükbaş hayvan sayısında 7.862.871'lik artış meydana gelirken, küçükbaş hayvan sayısında ise 25.708.112'lik artış yaşanmaktadır. Buda küçükbaş hayvan sayısında ciddi bir artış olduğu görülmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi yüzölçümü itibariyle ülkemizin en büyük (163 055 km²) bölgesidir. Yüksek bir bölge olması ve denizel etkilere kapalı olması nedeniyle şiddetli

karasal iklim koşullarına sahip olduğundan, ekonomik bakımdan fazla gelişme gösterememiştir. Ancak doğal çevre faktörleri kader olabilir. Önemli olan bu çevreden yararlanmasını bilmektir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde tarım, ekonomik bakımdan diğer bölgelerle kıyaslandığında, fazla önem taşımayabilir. Fakat Doğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle Erzurum Kars bölümündeki Çayır mera alanları hayvancılık bakımından çok büyük önem taşımaktadır (Koday,2005: 16).

Hayvancılık faaliyetlerinde agroturizmin gelişme göstermesi için bazı belirleyici kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramlar şu şekilde açıklanmaktadır (Karakaya, 2017: 14):

- İlk olarak çiftliklere gelen turistlerin katılımı amaçlanmalıdır,
- İkinci olarak çiftlikleri ziyaret eden turistlerin hayvan bakımı, beslenmesi ve süt sağma gibi faaliyetlerde bulunması, ayrıca yiyeceklerin hazırlanmasına yardım etmeleri, ürünlerin satışı gibi çiftlik dışındaki faaliyetlere de katılımları sağlanmalıdır,
- Üçüncü olarak agroturizm faaliyetlerinde otantiklik algısı bulunmalıdır. Turistler tarım ve hayvancılık deneyimlerinde orijinalliği ile algılaması, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine doğrudan katılmaları gerekmektedir.

Ülkemizde agroturizmin gelişmesi, sürdürülebilir tarım ve hayvancılığın varlığı ve katma değer sağlaması, doğrudan çiftliklerde üretilen ürünlerin pazarlanması özellikle kırsal alanda yaşayan yerel halkın kalkınmasında büyük rol üstlenmektedir. Yörelerdeki hayvancılık işletmelerinin agroturizm faaliyetlerine katılmalarıyla çiftliklerinde yerel ürünlerin çeşitlendirmeleri ve gelen ziyaretçilere sunulması bu alanda hizmet edenlerin çiftlik kimliğinin yanında bir de turizm kimliğinde kazanarak turizm sayesinde gelir elde ederek kazançlarını artırmalarına yardımcı olacaktır (Karakaya, 2017: 17).

Agroturizm faaliyetleri yöredeki kırsal yaşam tarzının ve yöreye özgü alışkanlıkların korunmasında da önemli rol üstlenmektedir. Geleneksel hayvancılıkta özdeşleşmiş olan çoban, çoban köpekleri, çan, kırkım gibi kültürel faaliyetlerin gelen ziyaretçilere tanıtılmasında agroturizm önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca yukarıda da bahsettiğimiz gibi ülkemizin çeşitli yerlerinde yapılan cirit sporu, at yarışları, boğa güreşleri ve deve güreşleri, Denizli'nin horozu ile meşhur olması hayvancılık faaliyetlerinin agroturizme ne kadar katkı sağladığını görmek mümkündür.

Türkiye'deki yüksek alanlar mera ve çayır alanlarına dayalı yaylacılık ve hayvancılık faaliyetleri, orman varlığı, çeşitli tarımsal üretimler ve madencilik gibi sahip olduğu potansiyeller nedeniyle çok eskiden beri kullanılmaktadır. Günümüzde ise bu alanlar yeni bir olgu olan kırsal turizm olarak da kullanılmaktadır. Yüksek alanlar sahip olduğu temiz hava ve bol su ile tabiatın güzellikleri her zaman tercih edilen alanlar olmuştur (Bakırcı, 1995: 302).

Geleneksel işletmelerin çoğunluğu doğal güzellikleri ile ön plana çıkan, yaz aylarında safari turu olarak kullanılan güzergâhlar üzerinde bulunmaları agroturizm potansiyeli bakımından büyük avantaj oluşturmaktadır. Özellikle günübirlik gezilere katılan ziyaretçiler işletmelerde üretilen ürünleri tüketmeleri, işletmelerdeki faaliyetleri gözlemlemeleri, ürünlerin yapılaşlarına tanık olmaları ve yöredeki kültürü öğrenmeleri son derece önemli kırsal turizm etkinliğini oluşturmaktadır. Gezi turları düzenleyen acentelerle görüşmeler yapılarak agroturizm faaliyetlerin yapıldığı alanlarında eklenmesi yöredeki kırsal turizme katkı sağlayacaktır. Özellikle günübirlik turlarla gelen ziyaretçilere yörük çadırlarında günlük olarak üretilen taze süt, yayık ayranı, peynir, reçel, pekmez, köy ekmeği gibi ürünlerin tadım etkinlikleri yapılarak ziyaretçilere tanıtım ortamları sağlanmalıdır. Ayrıca işletmeler küçük hediyelik paketlerde geleneksel ürünlerin tanıtımını ve pazarlanmasını yapabilirler. Bunların yanı sıra doğal hayata ilgi duyan ziyaretçilere agroturizm işletmelerinde çobanlık faaliyetlerine eşlik etme fırsatı verilmesi, ot biçme ve toplanması, süt sağımı, hayvanların yemlenmesi gibi kısa süreli etkinlikler yapılarak agroturizm faaliyetleri zenginleştirilmektedir. Yöredeki agroturizm işletmelerini ziyaret eden turistler gezdikleri yerlerin kültürünü öğrenerek kendi yaşadıkları yerlerde bu kültürel zenginliğin yayılması bakımından da önemlidir. Bu doğrultuda geleneksel hayvancılığın agroturizm ile beraber gelişmesi ve hayvancılık kültürümüzün diğer kültürlerle yayılımı sağlanacaktır (Karakaya, 2017: 29).

2.7. SÜRDÜRÜLEBİLİR AGROTURİZM FAALİYETLERİ

Dünyadaki yaşamın devam etmesi için birçok kaynak var olsa da bu kaynaklar zamanla yok olma tehlikesi ile karşılaşmaktadır. Kaynakların zamanda tükenmesi ise yaşamın devamlılığını zorlaştırmaktadır. Bu doğrultuda gelecek nesillere daha güzel bir dünya bırakabilmek amacıyla sürdürülebilirlik çalışmaları gitgide daha önemli bir hale gelmektedir. Modernleşen dünyamızda sürdürülebilirlik artık zorunlu bir ihtiyaç haline

gelmiştir. Bu yönden insanlara büyük görevler düşmektedir. Sürdürülebilirlik kapsamında daha sağlıklı gıdalar tüketebilmek için ve canlıların daha sağlıklı koşullarda yaşamaları için sürdürülebilir tarım önemini gitgide artırmaktadır. Sürdürülebilir tarım gelecek nesillere rahat bir dünya bırakmak ve ekip biçecek sürdürülebilir topraklar bırakmak önemlidir (URL 19).

İnsan hayatının devamlılığını sağlamak için yeterli ve daha kaliteli gıdaların üretilmesi doğa ile uyumlu olarak gerçekleştirmek ve doğal hayatın akışını bozmadan ürünlerin üretilmesi için geliştirilen uygulamalara sürdürülebilir tarım denilmektedir. Dünya’da tüm canlılara yetecek kadar kaynak olsa da bu kaynaklar sonsuz değildir. Sürdürülebilir tarım ise kaynakların korunarak verimli bir şekilde kullanılması amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Endüstriyel tarım yöntemleri kullanılarak daha fazla üretim yaparak kâr elde etmek mümkün olsa da bu tarım yöntemi hem canlı hayatını hem de doğayı tehlikeye atacak sonuçlar bırakabilir. Sürdürülebilir tarım uzun zamanlar etkili olacak çözüm önerileri sunarak doğanın devamlılığını sağlamayı hedeflemektedir (URL 19).

Sürdürülebilir tarımın uygulanabilmesi için ilk olarak toprağın en doğal ve en verimli haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak toprağın tarımda kullanılmasına engel olacak nedenlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Örneğin erozyon bir sorun oluşturmaktadır. Erozyon Toprak kayıplarına neden olduğu için bir takım önlemler almak gerekmektedir. Çevreyi ağaçlandırmak, bitki örtüsü tahribine azaltmak, eğimli yamaçlarda teraslaşma sistemleri yapmak, araziye nadasa bırakmak yerine nöbetleşe ürün ekerek erozyon önlenir (Fotoğraf 2.3). Toprak artık doğal halini aldıysa ve tarım için elverişli ise ürünler yetiştirilebilir ancak su tüketimine dikkat etmek gerekmektedir. Sürdürülebilir tarımdaki amacımız ekolojik dengeyi bozmadan tarım yapmaktır. Sürdürülebilir tarım doğrultusunda yetiştirilen ürünler doğal ve insan sağlığına yarar sağlamaktadır. Aynı zamanda tarım ilacı vb. kullanımlarda toprağın çevresinde bulunan canlı hayatı etkilenmemesi ne dikkat edilmelidir (URL 19).

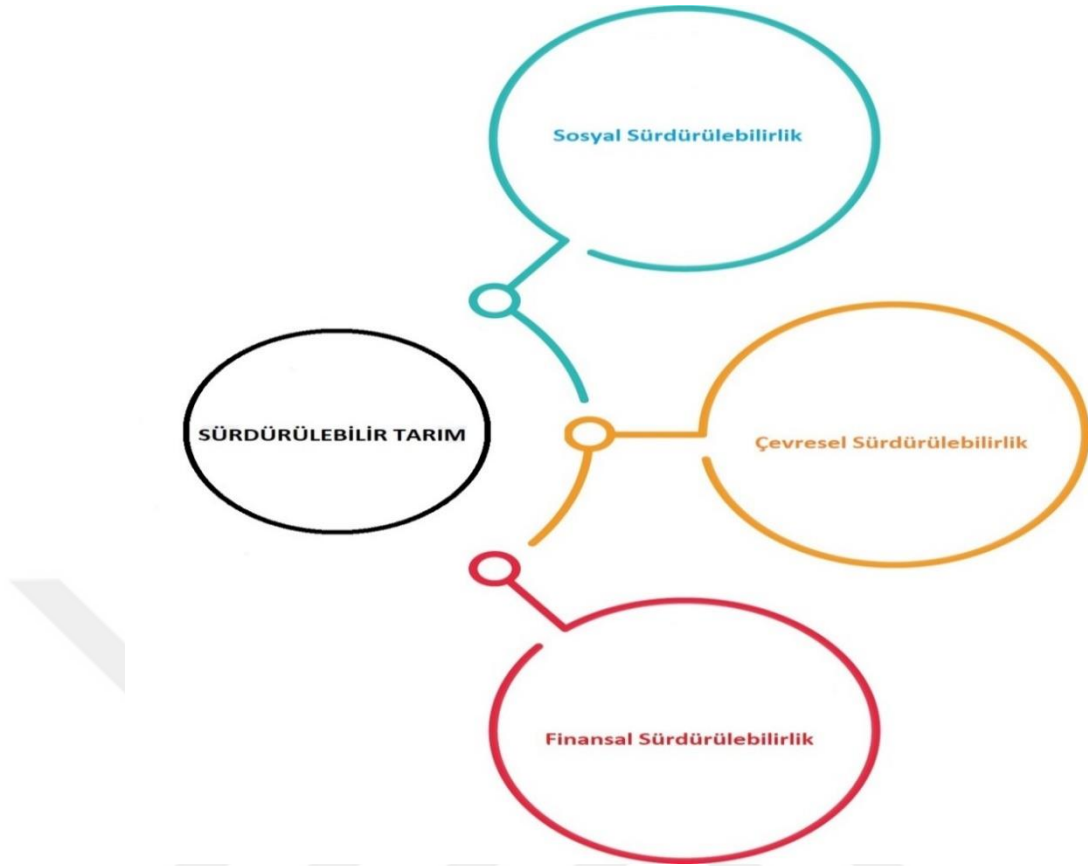
Fotoğraf 2.3. Tortum Çayı Havzası’nda Ağaçlandırma Sisteminden Bir Görünüm.

Sürdürülebilir tarım için toprağı boş bırakmak yerine dönüşümlü olarak ekim yapılabilir. Bazı çiftçiler sürekli olarak her yıl aynı ürünü ekmektedir. Çünkü ektikleri ürün hakkında bilgi sahibidirler. Sürdürülebilir tarım için aynı ürünün farklı türlerini ekmek daha faydalı olacaktır. Tarım ilaçları kullanmak hem doğaya hem ürünlere büyük oranda zarar vermektedir. Bazı bitki türleri çeşitli haşereleri çekmektedir. Bazı kuşlar ve böcek türleri de ürünlere zarar verenleri önlemektedir. Ürünlere zarar veren hayvanları uzaklaştırmak amacıyla toprağa faydalı böcekler bırakılabilir. Geleneksel ve endüstriyel tarımda, tarım ve hayvancılık iki ayrı alan olarak değerlendirilebilir. Ancak sürdürülebilir tarımda tarım ve hayvancılık birbirlerini besleyen iki alan olarak ele alınmaktadır. Hayvanların boş toprakta hareket etmeleri toprak için birtakım faydalar sağlamaktadır. Çünkü hayvanların bastıkları yerlerde toprak sıkışmaktadır. Bu da erozyonu önlemekte yarar sağlamaktadır. Ayrıca hayvan dışkıları toprak için doğal gübre olmaktadır (URL 19).

Sürdürülebilir tarımsal faaliyetler, doğal yaşama katkı sunar ve doğayı korurken aynı zamanda canlı hayatına da birçok katkı sunmaktadır. Toprakların verimliliğinin artması ile nesli tükenmekte olan bitki ve hayvanların neslinin devamlılığı için sürdürülebilir tarım uygulamaları uzun vadede etkili olacaktır. Sürdürülebilir tarım uygulamaları ile sağlıklı üretimde, çevre kirliliğini önleme, su miktarını ve su kalitesini korumak, enerji tasarrufu sağlamak için ve biyolojik çeşitliliği korumak amacıyla oldukça etkili bir faaliyettir (URL 19).

Agroturizm daha çok kırsal alanlarda geleneksel tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı aynı zamanda organik üretiminde yaygın olarak yapıldığı bölgelerde gelişen bir sürdürülebilir turizm çeşididir (Akyürek & Karabulut, 2017: 1738). Kitle turizmin aksine agroturizm küçük gruplar halinde yapılan gelirlerinden büyük ölçüde yerel halkın yararlandığı bir turizm türüdür. Bu yönüyle agroturizm sürdürülebilir bir turizm çeşidi olarak bölgede bulunan yerel halkın gelir durumunu ve sosyokültürel durumun gelişmesinde kırsal kalkınma açısından büyük bir araç olarak görülmektedir (Civelek ve ark., 2014: 16). Agroturizm kaynakları koru ve bu doğrultuda kullanıma geçmesiyle hareket ederek tarımsal alanlara zarar vermeden sürdürülebilir turizm türünü ifade etmektedir (Civelek, Dalgın & Çeken, 2014: 16).

Sürdürülebilir tarım ekolojik ve biyolojik faktörlerin akılcı ve yararlı bir şekilde kullanmayı, kullanılan doğal kaynakları geri dönüşüme kazandırarak her zaman kullanılabilir duruma getirmeyi ve teknolojiyi geliştirmeyi gerektirmektedir (Dalgı ve ark., 2015: 3 atfen; Dernek 2005). Tarımla geçinen sahalarda kalkınmanın artması ve sürdürülebilir tarımın önem kazanması için agroturizmin önemli katkıları bulunmaktadır. Agroturizm tarımsal faaliyetlerin geliştiği alanlarda yapılan sürdürülebilirlik doğrultusunda kaynaklara zarar vermeden kullanılan bir turizm türüdür. Akdeniz ülkelerinde özellikle kitle turizm ile konumlandırılmasıyla çevresel zararların artması, taşıma kapasitesinin göz ardı edilmesi gibi sorunlara yeni çözüm önerileri getirmesi bakımından hükümetler tarafından desteklenmektedir (Civelek, 2013).

Şekil 2.2. Sürdürülebilir Tarım Hedefleri (Civelek, 2013: 62 atfen Umrani, 2010).

Sürdürülebilir tarım çevresel, finansal ve sosyal sürdürülebilirlik olarak 3 hedefe yöneliktir. Bu hedeflere uygulayıcılar, bilim insanları ve politikacılar katkı sağlamaktadır. Tüketiciler ve çiftçilerde bu hedeflere yönelik çalışmalar yapmaktadır (Civelek, 2013: 62 atfen Umrani, 2010), (Şekil 2.2).

Kitle turizmin çevreye verdiği birçok zarardan dolayı bilinçli turistik tüketiciler artık sürdürülebilir turizm türlerine yönelmeye başlamışlardır. Doğal kaynakların giderek yok olması destinasyonların taşıma kapasiteleri gözetilmeksizin turistik deneyimlere açılması turizmin birincil derecede önemli olan kaynakların bilinçsizce kullanımını artırmıştır (Civelek, 2013: 90). Doğal kaynakların bilinçsizce kullanılması kaynakların giderek yok olmasına ortam hazırlamaktadır. Agroturizm işletmelerinde uygulanan faaliyetler çevreyi koruyarak sürdürülebilirlik doğrultusunda adımlar atılmaktadır. Çiftliklerin elektriğini kendileri üretmeleri, alternatif enerji kaynaklarını kullanmaları sürdürülebilirlik doğrultusunda önemli adımlardır. Güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisi gibi

alternatif enerji kaynaklarının kullanılmasına ek olarak birde bisiklet pedalını çevirme şeklinde de elektrik üretilmektedir (Civelek, 2013: 91).

Agroturizm çevreye zararlı değildir bu nedenle daha çok sürdürülebilir olarak değerlendirilmektedir. Agroturizm çevreci örgütler ve dünya bankası tarafından doğa için olumlu bir gelişme olarak desteklenir ve önerilmektedir (Eröz ve Bozkurt, 2015: 199-200).

Dünya’da yoksulların yaklaşık %80’i kırsal alanlarda yaşamaktadır. Kırsal kalkınma ve güçlü tarım sektörü ise yoksulluğu azaltarak her düzeyde sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma oluşturmaktadır. Gelişmekte olan birçok ülkede ise gıda güvenliği sorunu ile başa çıkmaktadır. Bu durumdan dolayı yoksul çiftçiler gelir arayışı için şehirlere göç etmektedir. Bu göçün önlenmesi adına yoksulluğun azaltılması, gıda güvenliği, kırsal ve yerel tarımsal gelişme potansiyelini artırarak aktif bir tarım sektörü oluşturulmak hedeflenmiştir. Swisscontact, bilim insanları ve özel sektörler ile işbirliği oluşturarak çiftçiler için sürdürülebilir üretim faaliyetleri ve gelir artışını sağlamak amacıyla stratejiler geliştirmişlerdir. Oluşturulan stratejiler çevreye zarar vermemesine dikkat edilmektedir. Bu stratejiler şunlardır (URL 17):

- Destekleyici politika ortamları oluşturularak çevre dostu uygulamalar, teknoloji ve hizmetlere teşvik edilerek tarımı sürdürülebilir boyuta getirmek,
- Kadın ve erkek çiftçilerin gelişmiş hizmetleri, ürünlere ve bilgi birikimini artırmak,
- Sürdürülebilir kalkınma için politikalara teşvik etmek,
- Çiftçi ile pazar arasında bağlantı kurmak ve çiftçilerin becerilerini güçlendirmektir.

Sürdürülebilir tarım için geliştirilen stratejiler ise:

- Modern tarım politikaları geliştirilerek sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile uyumlu çevresel ve sosyal politikalar düzenlenmelidir,
- Gelişmiş yatırım ortamları desteklenmelidir,
- Kır ve kent ilişkileri olumlu yönde geliştirilmelidir,
- Tarım politikalarının uygulanması ve geliştirilmesi konusunda idareciler ve hükümete tavsiyelerde bulunmalıdır,
- Yoksul erkek ve kadın çiftçilere fayda sağlayacak iş modelleri oluşturulup desteklenmelidir,
- Sivil toplum örgütleri desteklenmelidir ve onlara güvenli arazi hakları ve sosyal katılım hakkında tavsiyeler verilmelidir,
- Tarımsal faaliyetler hakkında eğitim verilmeli ve danışmanlık yapılmalıdır,

- Kamu ve özel sektörler arasında bir bağ kurularak paylaşımların devamlılığı sağlanmalıdır.

Turizm sektörünün sürdürülebilirliğinin devamlılığını sağlamak amacıyla ve yeni kar alanlarının belirlenmesi için sürdürülebilir turizm kavramı ortaya çıkmıştır. Bu amaçla doğa turizmi, alternatif turizm, yeşil turizm, ekoturizm, bilinç turizmi, sorumlu turizm gibi turizm türleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece artık turizme yeni bir boyut kazandırılarak çevrecilik yerleştirilmiştir. Çevreci turizme göre doğaya zarar vermeden, bozmadan, değiştirmeden ve kaynakları tüketmeden kullanılan yeni bir turizm şeklini oluşturmaktadır. Sürdürülebilir kavramı içerisine yerleştirilen çevresel, ekonomik ve sosyal kavramlar sürdürülebilirliğin temel aldığı dört unsuru içermektedir. Bu unsurlar ise doğal ve çevresel kaynakların korunması, gıda güvenliği, istihdam ve gelir artışı, halkın kararlar ve yönetiminde aktif katılımlarıdır (Pezikoğlu, 2012: 85).

Dünyada sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınma uygulamalarında pek çok uygulamalar, teknikler ve sistemler kullanıldığı ancak bu konuda bazı kavram kargaşaları yaşandığı bilinmektedir. Sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınma terimleri Gündem 21’de kırsal yaşamın daha çok iyileştirilmesi olarak tanımlanmıştır. Bu plana göre insanlar daha sağlıklı gıdalara, güçlü yapılara ve yaşamları içerisinde daha fazla seçeneğe sahip olacaklardır. Ancak bu doğrultuda gerçekleştirilen çalışmalar bir taraftan olumlu etkiler oluştururken bir taraftan da olumsuz etkiler göstermiştir. Örneğin orman kenarlarına yapılan yollar doğal alanların bozulması anlamına gelmektedir. Motorla çalıştırılan teknelerde balıkçılar daha fazla balık tutabilir ancak tüketiminin artmasıyla balık stoklarının tükenme tehlikesi altına girebilir (Pretty & Koohafkan, 2002: 8-9).

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından 2011 yılında tamamlanan kırsal kalkınma planı 2011-2013, 9. kalkınma planı ve ulusal kırsal kalkınma stratejisi kapsamında kırsal kalkınma planı tedbir faaliyetleri dört ana amaç altında toplanmıştır. Bunlar (Kırsal kalkınma planı 2012-2013, 1).

1. Ekonomiyi geliştirilmek ve iş olanaklarını artırmaktır. Kırsal ekonominin çeşitlendirilmesi agroturizm, konaklama işletmeciliği, kültür köyleri vb. faaliyetler yapılmıştır (Pekizoğlu, 2012: 86).
2. Kırsal çevrenin korunması ve geliştirilmesini sağlamaktır. Korunan alanların yönetilmesi ve geliştirilmesi ile agroturizm ve ekoturizm uygulama planının hazırlanması faaliyetleri örnek olarak verilebilir (Pekizoğlu, 2012: 86).

3. Kırsal alanlarda fiziki altyapı hizmetlerinin geliştirilerek kalkınma kapasitesinin üst seviyelere çıkarılmasıdır.
4. İnsan kaynaklarının yerel kalkınma kapasitelerini ve örgütlenme düzeylerinin geliştirilmesidir.

Çevresel sürdürülebilirlik seyahat edilen yerin özelliklerine göre dikkat edilerek gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Örneğin gidilecek yer orman alanları ise bu bölgede bulunan flora ve faunanın üreme sezonlarının dikkate alınarak bu dönemlerde bölgeye girişin yasaklanması gerekmektedir. Tarım turizmi çerçevesinde tarım ve turizmi bütünleştirme süreci giderek hız kazanmaktadır. Turizmin geliştiği yörelerde tarımla geçinen yerel halk, verimli tarım arazilerinin turistik işletmelere vermek yerine verimli arazilerini tarımsal faaliyetler için ayırmakta, verimsiz alanları ise rekreasyon ve turizm amacıyla kullanarak planlı bir turizm ve tarım bütünleştirilmesi gerçekleştirilmektedir (Çıkmın, Çeken & Uçar, 2009: 4- 6).

Son yıllarda turizme artan talepler karşısında turizm alanlarının kendilerine özgü özellikleri, çekicilikleri korunarak, doğal zenginliklerin tahribata uğramasını engelleyerek sürdürülebilir kullanılmasını sağlanması, değerlerin korunması, geliştirilmesi ve turizm etkinliklerini yöre halkının da katılımlarını sağlayan bir turizm anlayışının oluşturulması önem taşımaktadır (Şekerli, 2018: 13).

Sürdürülebilir tarım, tarımsal faaliyetler sırasında toprağın bozulması, çevre kirliliği gibi oluşabilecek olumsuzluklara karşı kaliteli ve yeterli gıda maddelerinin uygun maliyetlerle üretilmesi tarım arazilerinin, çiftçinin ve tarımsal kaynakların korunarak geliştirilmesini sağlayan tüm uygulamaları kapsamaktadır. Sürdürülebilir tarım ile tarımsal faaliyetlerin verimliliği artırılırken doğaya verilecek zararların minimum seviyeye indirilerek, uzun vadelerde ekonomiyi canlı tutmak ve tarımla ilgilenen yerel halkın refah düzeyini yükseltmek temel amaçları oluşturmaktadır. Sürdürülebilir tarımın amacı, tarımsal faaliyetler gerçekleştirilirken meydana gelen verim kaybının ya da ek maliyetinin neden olduğu ekonomik sorunların çözüme kavuşturulmasıdır (Pezikoğlu, 2012: 84). Agroturizm, birçok farklı özelliğinden dolayı turizm türleri içinde doğa ile en uyumlu olan turizm türlerinden birisidir. Konaklama daha çok kırsal kesimlerde olması ve bölgenin doğal yapısına uygun olarak yapılan evlerde ya da pansiyonlarda bulunması arazi tüketimi ve çevre sorunları ile çok fazla karşılaşılması, biyolojik çeşitliliğin korunmasıdır. Agroturizm, yılın her ayında gerçekleştirilmesinden dolayı mevsimsel

yoğunluk çok fazla yaşanmamaktadır, buda turist baskısının olmamasını sağlamaktadır (Kadanalı & Yazgan, 2012: 99).

Tarımda sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla alınması gereken bazı önlemler bulunmaktadır. Bunlar aşağıdaki gibidir (Civelek, 2013: 62 atfen; Dernek, 2005: 57):

- Tarımsal alanlardaki bozuklukların düzeltilmesi,
- Uygun ve yeni teknolojilerin kullanılması,
- Yeni tarım uygulamaları geliştirilerek politikaların uygulanması,
- Eğitim, geliştirme ve araştırma hizmetlerinin arttırılması,
- Kırsal kesimlerdeki çiftçi örgütlenmelerinin artırılması,
- Tarımsal üretimde toplumun ihtiyaçlarının göze alınması,
- Sağlıklı ortam koşullarının oluşturulması,
- Yasal desteklerin geliştirilmesi ve denetim mekanizmalarının kurulması,
- Tarıma dayalı kırsal turizmin ve sanayinin geliştirilmesi sürdürülebilir tarım uygulamalarında dikkate alınmalıdır.

Sürdürülebilir tarım çevresel krize bir tepkidir. Çiftçiler sürdürülebilir metotları, istikrarın sağlanması ve süreçlerin iyileşmesi amacıyla kullanabilmektedir. Yeni uygulamalar birçok insana geçim kaynağı sağlayacak, özellikle kendi tüketimleri için üretim yaparken çiftlik işleri için de daha önemli bir hale gelecektir (Civelek,2013: 63).

Küresel iklim değişikliği, savaşların etkileri ve yoksulluk nedeniyle yeryüzünde milyonlarca insan açlık içinde yaşamaktadır. Üretilen gıdalar insanlar için yeterli olmamaktadır. IDEA Universal Derneği tarafından sürdürülebilir çözümleri ile yerel halkın karşılaştıkları problemleri kalıcı bir şekilde ortadan kaldırmayı planlamaktadır. Bu doğrultuda akıllı köyler modeli geliştirilerek akıllı sulama sistemleri, tohum bankacılığı, sürdürülebilir tarım eğitimleri ile yoksul köylerde doğa dostu üretimler desteklenmektedir. Akıllı köyler programında güneş enerjili su dağıtım sistemleri yapılarak köylülerin temiz suya erişimleri sağlanarak, tarım alanları için su kaynaklarına ulaşmış bulunmaktadırlar. Su kaynaklarına ulaşmaları ile devamlı olarak üretim yapma imkânı bulmuşlardır. Yerel halk bu desteklerle kurulan tohum bankası sayesinde de coğrafyaya uygun ve besleyici ürünler yetiştirebilmektedirler. Verimli su kullanımı, doğal gübre yapımı, bitki zararlıları ile mücadele permakültür prensipleri eğitimleri, tarımsal faaliyetler ile ilgili konular hakkında eğitimler verilmektedir. Yerel halk artan verimlilik ile ihtiyaç fazlası ürünleri satarak gelir elde etmektedirler Aynı zamanda halk

elde ettikleri gelirin bir kısmını da çocuklarının eğitim masraflarına harcamaktadır. Bu yararlı faaliyetler sayesinde açlık sorunları ortadan kalkmaktadır ve gelir elde ederek çevrelerini dönüştürmeye devam etmektedirler (URL 18).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDA AGROTURİZMİ ETKİLEYEN FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1. FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

3.1.1. Jeomorfolojik Özellikler

Tortum Çayı Havzası şimdiki jeomorfolojik görünümünü kazanması Üst Miyosen sonu–Pliosen başına rastlamaktadır. Süreç içinde jeolojik yapı ve farklı taş sertliklerine uygun olarak gelişmiş ve Kretase arazisinde 2000-2690 metreler arasında dağlık bir alan ile onun çevresinde ortalama yükseklikleri 1000-1500 metrelerde alçak ve 1500-2000 metrelerde yüksek düzlükler oluşmuştur. Bu gelişmede kabaca güneyden kuzeye doğru akan Tortum Çayı ile onun kolları etkili olmuştur (Acar, 1975: 35). Araştırma sahasının jeomorfolojik özellikleri daha çok jeolojik yapı ve akarsu erozyonlarından etkilenmiştir. Sahada derin bir vadi oluşmuştur. Dağlar ve vadi arasında yükseklik farkı bulunmaktadır. Tortum Çayı Havzası jeomorfolojik bakımdan dağlar, vadiler, heyelan gölleri ve akarsulardan oluşmaktadır.

Kuzey Anadolu Orojenik kuşağında bulunan Tortum Çayı Havzası çevresine göre dağlık bir saha oluşturmaktadır. Mesozoyik boyunca Tortum Çayı Havzası Tetis Denizi tarafından işgal edilmiştir. Çok kalın tortullar Tetis jeosenklinalinde birikerek Pre-Alpin ve Alpin tektonik hareketleri ile kıvrılmış ve antiklinal ve senklinallerden oluşan kıvrımlı bir yapı oluşmuştur. Saha epirojenik hareketlere maruz kalarak Tersiyer sonu Kuvaterner boyunca toplu olarak yükselmiştir (Atalay, 1988: 20). Araştırma sahasının çevresinde bulunan Dağlar batıdan Mescit Dağları (3239 m), doğudan Akdağlar (3047 m), güneybatıdan Dumlu Dağları (3200 m) ve güneydoğudan Kargapazarı Dağları (3228 m) çevrelemiştir. Yüksek dağlarla çevrili olan havzanın çevresindeki dağlar genel olarak eğimli ve engebeli yapıya sahiptir. Tortum Çayı ve yan kolları tarafından derin bir şekilde yarılmış ve parçalanmış olan dağlar genel olarak engebeli reliefe sahip olup eğimin heyelan olaylarının bölgede çok fazla yaşanmasında büyük rol oynamaktadır (Atar, 2020: 24), (Fotoğraf 3.1).

Fotoğraf 3.1. Tortum Çayı Havzası'nın Çevresindeki Tevin Dağından Görünüm.

Tortum Çayı Havzası'nın jeomorfolojik özellikleri genel itibariyle iki farklı bölümden oluşmaktadır. Bunlar, dar ve derin vadi tabanları ile tepelik alanlardır. Bu yer şekillerin meydana gelmesinde bölgenin jeolojik yapısı, tektonik hareketler ve dış etkenlerin büyük payı vardır. (Yılmaz,1991: 7). Araştırma sahası daha çok dağlık ve engebeli alanları oluşmaktadır. Tortum Çayı Havzası vadi tabanını oluşturduğu için çevresine göre yükseltisi daha azdır. Dar ve uzun bir vadi içerisinde yer almıştır. Havzası'nın arazi yapısı oldukça dağlık ve kırıktır (Koday & Erhan, 2009: 48), (Fotoğraf 3.2).

Fotoğraf 3.2. Çağdet Dağından Bir Görünüm.

Diskordant yapı, tabakaların birbiri üzerine uygun olmadığı zamanlarda uyumsuz tabakalaşmalar oluşmaktadır. Eskiden aşınımın egemen olduğu sahalar artık birikme

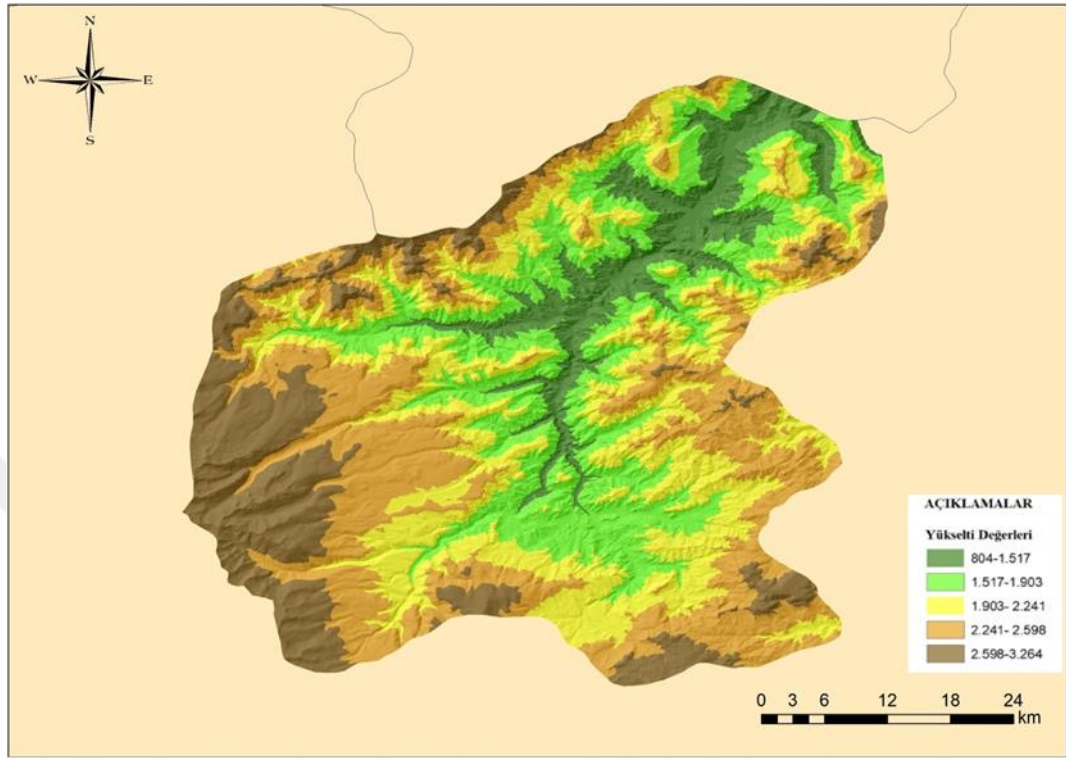
ortamlarıdır. Bu şekildeki bir saha tekrar kara haline geçtiğinde altta kırıklı, kıvrımlı ve monoklinal gibi temel ile onun üzerinde yer alan örtü tabakalarından oluşmuş bir yapı tipi meydana gelir. Bu yapılarda temel ile örtü tabakalar arasında bir uyumsuzluk diskordans vardır (Hoşgören, 2015: 127). Diskordant yapı manzara bakımından insanlar tarafından dikkat çekmektedir ve görsel bir şölen oluşturmaktadır (Fotoğraf 3.3).

Fotoğraf 3.3. Diskordant Yapıdan Görünüm.

Tortum Çayı Havzası'nın önemli bir bölümünü de vadiler oluşturmaktadır. Araştırma sahasının topoğrafyası akarsu erozyonu ve yapısal özelliklerinden etkilenmiştir (Harita 3.1). Alanın orijinal yüzeyine uyumlu hale getirilen drenaj, kıvrım eksenlerini dikey ve çapraz yönde kesmiştir. Drenaj sistemi ve değerlendirilmesine gelince, bir bütün olarak Kretase ve Eosen formasyonları ortaya çıkmış, ilk drenaj kurulmuştur. Drenaj sistemi geliştirdikten sonra orojenik faaliyetler başlamış ve böylece Neojen öncesi oluşum katlanmış ve kıvrım sistemi akarsular tarafından derinden kesilmiştir. Nitekim kıvrımların farklı yönlerde kesilmesi ve Oligosen'den sonra meydana gelen bu olayları yansıtmaktadır. Daha sonra ofiyolitler ve flişler arasında uzanan drenaj hattı boyunca ve antiklinal yanlarda akarsular gelişmiştir. Bu işlemlerin bir sonucu olarak, özellikle antiklinal kanatlarda ve zayıf temas bölgelerinde cuestas ve homoklinal sırtlar gelişmiştir.

Tortum Çayı ve yan kolları 600-700 m. derinliklerde vadilerini parçalayarak derinleştirmiştir (Atalay, 1988: 22).

Harita 3.1. Tortum Çayı Havzası'nın Fiziki Haritası.

3.1.2. İklim Özellikleri

Turizm ile iklim koşulları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu bakımdan iklim, tatil destinasyonu için, sıcaklık, yağış, nispi nem, bulutluluk, güneş ışığı gibi iklim faktörlerinin durumuna göre çekicilik göstermektedir (Özgüç, 2011: 44-46). Agroturizme iklim koşullarının önemli etkisi olduğu düşünülmektedir. Agroturizm tarıma dayalı bir turizm şekli olduğundan dolayı iklimin elverişli olması gerekmektedir. Tortum Çayı Havzası iklim bakımından en önemli iki faktör olan yağış ve sıcaklığı sağlamaktadır. Bu yüzden havzada tarımsal faaliyetler gelişmiştir. Tarımın gelişmesi de agroturizme katkı sağlamaktadır.

Turistler tatillerini iyi geçirebilmeleri için iklim koşulları elverişli olmalıdır. Tortum Çayı Havzası'nda kışın kar yağışlarının fazla olmasından dolayı ulaşım şartları bakımından ve agroturizm faaliyetlerine katılım açısından elverişli değildir. Bu yüzden çoğunlukla nisan-ekim arasında turistik aktivitelere katılım sağlanmaktadır.

Tortum Çayı Havzası, iklim özellikleri yönünden Nemli Ilıman Karadeniz İklimi ile Soğuk Karasal Doğu Anadolu İklimi arasında bir geçiş iklimi sahasıdır. Thornthwaite Yöntemi'ne göre yapılan iklim tasnifinde, birbirine kuş uçuşu 30 km mesafede olmalarına rağmen Tortum ve Uzundere istasyonlarının topoğrafik koşullardaki bazı farklılıklardan dolayı her iki sahanın birbirinden belli durumlarla ayrılan iklim özelliklerine sahip olduğu görülmektedir. Buna göre Tortum'da *yarı nemli-yarı kurak, orta derece sıcaklıkta (mezotermal), yıl içinde su fazlası olmayan veya çok az olan, karasal iklime yakın iklim* özellikleri rastlanırken Uzundere'de *yarı kurak, orta derece sıcaklıkta (mezotermal), yıl içinde su fazlası olmayan veya çok az olan, okyanusal iklime yakın iklim* tipi hâkimdir (Kopar & Çakır, 2015: 71).

Tortum Çayı Havzası'nın iklim özelliklerini incelemek için, Tortum ve Uzundere istasyonlarının rasat sonuçlarından yararlanılmıştır. Araştırma sahasının sıcaklık durumunu ortaya koyabilmek için Tortum ve Uzundere meteoroloji istasyonlarının verilerinden yararlanılmıştır. Bu istasyonlardan Tortum 63, Uzundere 12 yıllık rasat sonuçlarına sahiptir. İstasyonların ikisi de yüksek alanlara kurulmuş olup, yükseltileri Tortum 1576 m, Uzundere 1151 m'dir. Uzundere istasyonu rasat süresinin Tortum'a göre daha kısa olmasına rağmen sahanın ikliminin belirlenmesinde önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tortum'un 63 yıllık (1959-2021) rasat sonuçlarına göre yıllık ortalama sıcaklık 8.1 °C'dir. Aylık ortalama sıcaklıklar incelendiğinde (Tablo 3.1); Tortum'da en düşük sıcaklık -3.8 °C ile ocak ayı iken, en yüksek sıcaklığın 19.7°C ile temmuz ayında olduğu görülmektedir. Şubat ayı -2.6°C ile ocaktan sonra en soğuk ayı oluştururken, ağustos 19.6 °C temmuzdan sonraki en sıcak aydır. Tortumda aylık ortalama sıcaklıklar, mayıs-ekim ayları arasındaki dönemde yıllık ortalama sıcaklığın (8.1 °C) üzerinde, kasım-nisan ayları arasındaki dönemde ise altında gerçekleşmektedir. Böyle bir durumda aylık ortalama sıcaklıklar yılın 6 ayı ortalama sıcaklığın üzerinde, 6 ayı ise altında kalmaktadır. Aylar arasındaki ortalama sıcaklık artış ve azalışları arasındaki fark en fazla 6 °C civarında (ekim-kasım 6.1 °C)'dir.

Tortumda yıllık maksimum sıcaklık incelendiğinde 38.3 °C iken, yıllık minimum sıcaklık -26.6 °C'dir. Maksimum sıcaklığın en fazla olduğu ay 38.3 °C ile temmuz ayında

görülürken kaydedilen minimum sıcaklık -26.6 °C ile ocak ayında ölçülmüştür (Tablo 3.1).

Tablo 3.1. Tortum İstasyonu Aylara Göre Sıcaklık Değerleri (°C) (1959-2021)

Aylar	Rasat Süresi	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Aylık Ortalama Sıcaklık	62	-3.8	-2.6	1.6	7.5	12.2	16.1	19.7	19.6	15.4	9.6	3.5	-1.6	8.1
Aylık Maksimum Sıcaklık	63	14.5	13.9	22.2	29.1	31.5	35	38.3	37	34.5	29.5	21	19.5	38.3
Aylık Minimum Sıcaklık	63	-26.6	-25	-24.8	-12.7	-6	-3.3	1	3.9	-2	-8	-18.8	-25	-26.6

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Uzundere'nin 12 yıllık rasat sonuçlarına göre, yıllık ortalama sıcaklığı 12.2 °C olup Tortum'un yıllık ortalama sıcaklığının 4.1 °C daha yüksek gerçekleşmiştir. Uzundere'de en düşük sıcaklık 0.3 °C ile ocak ayı iken en yüksek sıcaklığın 23.9 °C ile ağustos ayında olduğu görülmektedir. Ocakayı 1.5 °C ile ocaktan sonra en soğuk ayı, temmuz 23.5 °C ile ağustostan sonraki en sıcak ayı oluşturmaktadır. Uzundere'de aylık ortalama sıcaklıklar mayıs-ekim ayları arasındaki dönemde yıllık ortalama sıcaklığın (12.2 °C) üzerinde kasım-nisan arasındaki dönemde ise altında gerçekleşmektedir. Aylar arasındaki ortalama sıcaklık artış ve azalış arasındaki fark en fazla 7 °C civarında (ekim-kasım 7.1 °C)'dır. Uzundere'de maksimum ve minimum sıcaklıklar incelendiğinde bazı ekstrem değerler dikkat çekmektedir. Yıllık maksimum sıcaklık 40.9 °C ile ağustos ayında ölçülürken, minimum sıcaklık -17.1 °C ile ocak ayında ölçülmüştür (Tablo 3.2).

Uzundere meteoroloji istasyonunun sıcaklıkla ilgili rasat sonuçları incelendiğinde, rasat süresinin kısa olmasına rağmen Tortum'a benzer özellikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Tortum ve Uzundere istasyonlarının yükseklikleri dikkate alındığında vadi içlerinin daha alçakta kalması ve fön etkisinin yüksek olmasından dolayı sıcaklık değerleri yüksek alanlara göre sıcaklığın daha fazla olduğu muhakkaktır.

Tablo 3.2. Uzundere İstasyonu Aylara Göre Sıcaklık Değerleri (°C) (2010-2021)

Aylar	Rasat Süresi	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Aylık Ortalama Sıcaklık	12	0.3	2.5	6.6	11.6	16.1	20.6	23.5	23.9	19.8	13.5	6.4	1.5	12.2
Aylık Maksimum Sıcaklık	12	14.9	17.7	23.2	30.9	34.6	37	40.5	40.9	36.7	29.4	21.6	16.5	40.9
Aylık Minimum Sıcaklık	12	-17.1	-15.8	-9.8	-3.5	1.3	7.5	9.1	11.7	4.8	0	-8.5	-15.3	-17.1

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Teorik olarak yeryüzünde deniz yüzeyi basınçlarının ve yükseklikle basınç azalmasının her yerde aynı olması gerekir. Ancak ısınma farkları ve hava hareketlerinin bazı yerlerde havanın ısınıp seyrelmesine, diğer yerlerde soğuyup toplanarak yoğunlaşmasına neden olarak basınç değişimleri görülmektedir. Buda gösteriyor ki deniz yüzeyi basınçlarının her yerde aynı olmadığı gibi, yükselti arttıkça basıncın gittikçe süratlenerek azalmasına ve değişmesine neden olmaktadır (Erol, 2014: 112). Böylece deniz kıyısından dağlık alanlara doğru gidildikçe basınç değerinde önemli değişiklikler meydana geleceği apaçıktır (Koday,2014: 30). Rasat sonuçlarından yararlandığımız istasyonlardan Tortum ve Uzundere istasyonlarının basınç rasat sonuçları bulunmaktadır. Bu iki istasyonun verilerine göre değerlendirme yapılacaktır.

Tortum'da yıllık ortalama basınç 841.7 mb'dır. Aylık ortalama basınç, ortalama sıcaklıkların yükseldiği nisan-ağustos ayları arasındaki devrede ortalama basıncın (841.7 mb) altında, ortalama sıcaklıkların azaldığı eylül-aralık ayları arasındaki devrede ise ortalama basıncın üzerinde gerçekleşmektedir (Tablo 3.3). Tortum'da en yüksek basınç 856.9 mb şubat ayında, en düşük basınç ise 820.9 mb ile mart ayında ölçülmüştür.

Tablo 3.3. Tortum Meteoroloji İstasyonu Basınç Değerleri (mb) (1959-2021)

Aylar	Rasat Süresi	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Aylık Ortalama Hava Basıncı	37	841.5	840.3	839.7	840.1	841.2	840.7	840.3	841.3	842.9	844.9	844.3	843.1	841.7
Aylık Maksimum Hava Basıncı	36	855	856.9	855.9	852	851	850.1	849	849.1	851.9	855.8	856.1	856.2	856.9

Tablo 3.3. (Devamı)

Aylık Minimum Hava Basıncı	36	821. 9	821	820. 9	825	828	829	828. 5	831	833	828. 7	827. 9	823. 8	820.9
-------------------------------------	----	-----------	-----	-----------	-----	-----	-----	-----------	-----	-----	-----------	-----------	-----------	-------

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Uzundere'nin yıllık ortalama basınç değeri Tortum'a benzer bir durum göstermekte olup, yıllık ortalama basınç 886.2 mb'dır. Uzundere'de en düşük ortalama basınç 865.9 mb ile mart ayında, en yüksek basınç değeri 903.2 mb ile şubat ayında ölçülmüştür (Tablo 3.4). En yüksek basınç değerinin yılın en düşük sıcaklık değerinin ölçüldüğü bir ayda kaydedilmesi doğaldır.

Tortum ve Uzundere'de ölçülen basınç değerlerinin, dünya üzerinde normal basınç olarak kabul edilen 1013 mb basınç değerinin altında olduğu görülmektedir. Araştırma sahasımızdaki iki istasyonu karşılaştırdığımızda ise Uzundere'nin yıllık basınç değerinin (886.2 mb), Tortum'a göre (841.7 mb) da fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3.4. Uzundere Meteoroloji İstasyonu Basınç Değerleri (mb) (2010-2021)

Aylar	Rasa t Süre si	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllı k
Aylık Ortalama Hava Basıncı	12	887. 2	886. 8	885. 1	884. 9	884. 7	883. 6	882. 7	883. 8	886. 1	889. 2	890. 5	890. 1	886. 2
Aylık Maksimu m Hava Basıncı	12	901. 2	903. 2	900. 6	897. 5	894. 5	892. 9	892. 2	892. 4	895	900. 4	900. 8	903. 1	903. 2
Aylık Minimum Hava Basıncı	12	869. 2	886. 7	865. 9	871. 1	874. 6	872. 5	871. 9	873. 6	874. 5	875. 2	873. 2	871. 8	865. 9

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Rüzgârların iklim üzerinde özellikle günlük hava olayları bakımından önemlidir. Çünkü rüzgârlar kendilerini oluşturan hava kütlelerinin özelliklerine göre sıcaklık, soğukluk ya da nem getirirler veya çevreyi kuruturlar (Erol, 2014: 124).

Araştırma sahasının rüzgâr durumunun değerlendirilmesi Tortum ve Uzundere meteoroloji istasyonlarının verilerine göre yapılmıştır. Tortum 63 yıllık (1959-2021) rasat sonuçlarına göre ortalama yıllık rüzgâr esme sayısı 284.767 olarak tespit edilmiştir. Esme sayısının yarısından fazlasını 62042 esme sayısı ile güney yönü oluşturmaktadır. Bunu 47037 esme sayısı ile doğu, 42030 esme sayısı ile batı yönleri izlemektedir (Tablo 3.5).

En az esme sayısını ise 19167 ile güneybatı oluşturmaktadır. Tortum dağlık alanlarla çevrelendiğinden hava akımlarına karşı özellikle vadi içleri daha korunaklıdır.

Tortum istasyonu için oluşturduğumuz rüzgârgülüne göre bütün yıl boyunca etkin yön S'dir (Şekil 3.1).

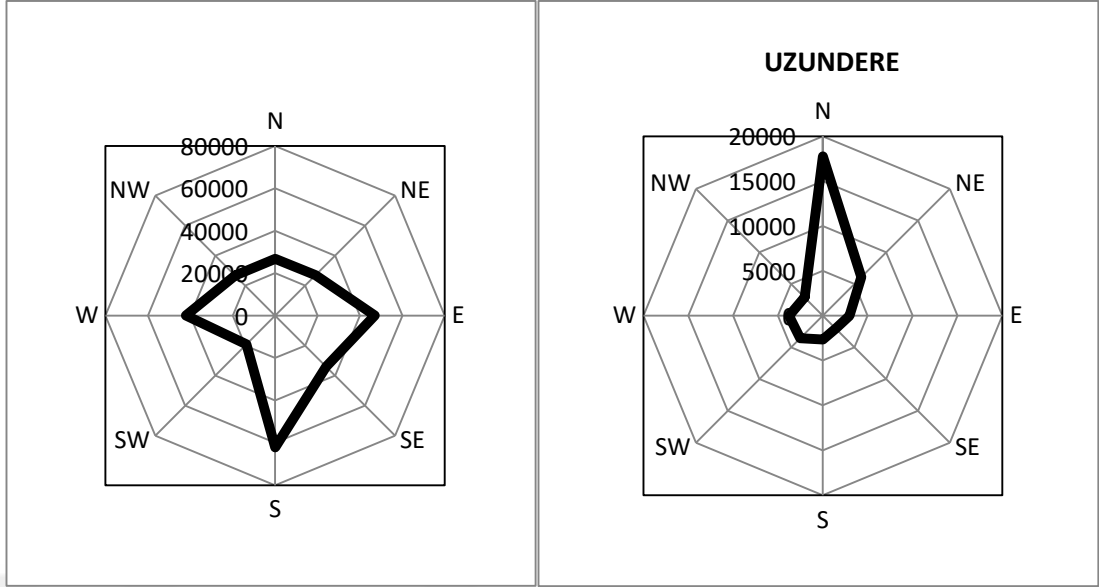
Tablo 3.5. Tortum Çayı Havzası'nda Seçilen Meteoroloji İstasyonlarının Rüzgâr Esme Sayıları.

İstasyonlar	Yönler	Esme Sayıları
Tortum (1959-2021)	N	26825
	NE	26989
	E	47037
	SE	33951
	S	62042
	SW	19167
	W	42030
	NW	26726
Uzundere (2010-2021)	N	17749
	NE	6067
	E	2973
	SE	2028
	S	2669
	SW	3566
	W	3775
	NW	2886

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Araştırma sahasında bulunan Uzundere istasyonunun 12 yıllık rasat sonuçlarına göre (2010-2021) yıllık ortalama esme sayısı 41713'tür. En çok rüzgârın estiği yönler ise 17749 esme sayısı ile kuzey ve 6067 esme sayısı ile kuzeydoğudur. En az esme sayısı ise 2028 ile güneydoğu yönü oluşturmaktadır. Burada dikkat çeken husus topografik şartlarda Uzundere ilçesinin çevresinin daha dağlık olmasından dolayı rüzgâr esme sayıları Tortum'a göre daha azdır.

Uzundere istasyonu için oluşturulan rüzgârgülüne göre bütün yıl boyunca etkin yön N'dir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. Tortum (1956-2021) ve Uzundere (2010-2021) İstasyonlarının Rüzgâr Frekans Gülü.

Sonuç olarak dağlık alanlardan vadi içlerine doğru rüzgârlar eserken ısınmakta, fön karakteri kazanmaktadır. Buda gösteriyor ki yüksek alanlarda dondurucu soğuklar görülürken vadi içlerinde nispeten daha ılıman hava koşulları görülmesinde neden olmaktadır. Bu durum Tortum Çayı Havzası'nda vadi içlerinde insan yaşamını kolaylaştırmasının yanında ziraat hayatının çeşitlenmesine ve meyvecilik faaliyetlerinin yapılmasına imkân sunmaktadır.

Araştırma sahamızda nispi nem oranları yüksek değerlerde gerçekleşmiştir. Rasat sonuçlarından yararlandığımız Tortum'da yıllık ortalama nispi nem %59.5 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3.6). Tortum'da nispi nemlilik temmuz (%54), ağustos (%53.6) ve eylül (%53.8) aylarında en düşük değerde gerçekleşirken, ekim-mart ayları arasındaki dönemde %60 ve üzerinde gerçekleşmektedir (Tablo 3.6). Tabloları incelediğimizde gösteriyor ki sıcaklıklar arttıkça nem düşmüştür.

Tablo 3.6. Tortum İstasyonunda Aylık Ortalama Nispi Nem Miktarı (1959-2021).

Aylar	Rasat Süresi	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Aylık Ortalama Nispi Nem(%)	58	64.4	62.7	61.2	58.5	58.5	56.4	54	53.6	53.8	60.7	63.5	66.2	59.5
Aylık Maksimum Nispi Nem	55	95.5	95.8	96.1	96.4	95.4	94.6	92.8	93.5	95.3	97	96.9	96.4	95.5

Tablo 3.6. (Devamı)

Aylık Minimum Nispi Nem	57	26.6	27.2	22	18.6	17.8	16.8	14.6	13.3	12.6	16.1	21.4	27.2	19.5
-------------------------	----	------	------	----	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Uzundere’de yıllık ortalama nispi nem %51.9 olarak gerçekleşmiştir. Uzundere’de nispi nemlilik temmuz (%45.8), ağustos (%44.5) ve eylül (%45.1) aylarında en düşük değerde görülürken, ekim-mayıs ayları arasındaki dönemde %50 ve üzerinde olduğu görülmektedir. Bu aylar içerisinde sadece nisan ayında %48.7’ye düşmüştür (Tablo 3.7). Bu istasyonumuzda da gösteriyor ki Tortum’da olduğu gibi Uzundere’de de sıcaklıklar arttıkça nem düşmüştür.

Tablo 3.7. Uzundere İstasyonunda Aylık Ortalama Nispi Nem Miktarı (2010-2021).

Aylar	Rasat Süresi	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Aylık Ortalama Nispi Nem(%)	12	60.9	54.3	50.1	48.7	52.1	48.3	45.8	44.5	45.1	53.7	56.8	61.9	51.9
Aylık Maksimum Nispi Nem	12	96.6	95.2	95.9	93.3	92.3	92.3	89.8	90.4	89	92.3	93.5	95.9	93
Aylık Minimum Nispi Nem	12	22.3	15.7	10.3	9.5	8.6	8.1	7.3	6.6	7.8	12.5	18.2	22.8	12.5

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Araştırma sahasının iklim özelliklerini belirleyebilmek için rasat sonuçlarından faydalandığımız Tortum’un 63 yıllık (1959-2021) Uzundere’nin 12 yıllık (2010-2021) yağış değerleri mevcuttur. 1959-2021 yılları arasında rasat yapmış olan Tortum meteoroloji istasyonu yıllık ortalama 485.1 mm yağış kaydetmiştir. Aylık ortalama yağış değerleri bakımından incelediğimizde (Tablo 3.8) Tortum’da tüm aylarda 100 mm’nin altında yağış kaydedildiği görülmektedir. En az yağışın düştüğü eylül ayından (21.4 mm) itibaren yağış değerleri genel olarak artarak mayıs ayında 68.1 mm ile en yüksek değere çıkmaktadır. Sahada kurak devre bulunmamaktadır. Yıllık yağışın aylara göre gidişini ağustos-şubat ayları arasındaki dönemde ‘az yağışlı’ devre, mart-temmuz ayları arasındaki dönemde ise ‘çok yağışlı’ devre şeklinde kısaca özetleyebiliriz. Tortum ilçesinde daha çok ilkbahar yağışlarının etkili olduğunu görmekteyiz.

Tablo 3.8. Tortum İstasyonunda Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm) (1959-2021).

Aylar	Rasat Süresi	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
-------	--------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--------

Aylık Maksimum Yağış	63	31.3	39	43	59.7	43	36	50	33.6	26.4	36.1	32.5	33.9	59.7
Aylık Toplam Yağış Ortalaması	63	26.7	29.6	41.5	59.5	68.1	59.7	41	26.7	21.4	43.4	38.7	28.8	485.1

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

Sadece 12 yıllık yağış rasat sonuçları bulunan Uzundere'nin yıllık ortalama yağış miktarı 260.2 mm'dir. Bu istasyonda da en az yağış şubat ayında (6.7 mm) olurken, en fazla yağış mayıs ayında (60.9 mm) görülmektedir (Tablo 3.9). Coğrafi konumu itibariyle, Tortum istasyonundan farksız olan Uzundere'nin daha az yağış alması rasat süresinin kısa olmasıyla ve istasyonun kurulduğu coğrafi konumuyla ilgili olduğu düşüncesindeyiz. Çünkü rasat süresinin kısa olması nedeniyle veriler sağlıklı olmamaktadır. Rasat süresi ne kadar uzun olursa verilerin güvenilirliği de o kadar artmaktadır (Koday,2014: 42). Meteoroloji istasyonunun yüksek alanda kurulması nedeniyle istasyonun daha az yağış kaydetmesinde etkili olmuştur. Uzundere ilçesi en fazla yağışı nisan-ağustos ayları arasındaki devrede aldığı görülmektedir.

Araştırma sahası idari bakımdan il merkezinin Doğu Anadolu Bölgesinde bulunmasına karşılık coğrafi anlamda Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz Bölümünde bulunmaktadır. Sahada Karadeniz ikliminin etkileri görülmesinin yanında Doğu Anadolu Bölgesinin karasal etkileri de hissedilmektedir. Bu nedenle araştırma sahası iki bölge arasında bir geçiş özelliği göstermektedir (Koday & Erhan, 2009: 49). Tortum Çayı Havzası Doğu Karadeniz Bölgesinde yer almasından dolayı yıllık ortalama yağış fazladır. Tortum ve Uzundere ilçeleri Erzurum'un diğer ilçelerine kıyasla en fazla yağış düşen iki ilçesini oluşturmaktadır.

Tablo 3.9. Uzundere İstasyonunda Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm) (2010-2021).

Aylar	Rasat Süresi	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Aylık Maksimum Yağış	12	7.40	5.40	10.8	17.6	50.8	31.4	20.4	23.4	26	24.8	38.8	13.2	50.8
Aylık Toplam Yağış Ortalaması	12	8.02	6.77	16.8	29.5	60.9	32.7	20	20.4	13.4	23.3	15.1	13	260.2

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü.

3.1.3. Hidrografya Özellikleri

Doğal çevreye bağımlı olan hidro-turistik kaynaklar arasında bulunan göller ve akarsular birer potansiyel çekim gücü kaynaklarıdır. Akarsu kenarlarında yapılacak kamping, günübirlik rekreasyon alanları ve konaklama tesisleri doğa turizmi aktivitesinin gelişmesine teşvik etmektedir (Kaymaz, 2018: 145). Tortum Çayı Havzası'nın hidrografik özellikleri başta akarsular, göller ve şelalelerdir. Agroturizm faaliyetlerine katılmak amacıyla gelen ziyaretçiler sahanın hidro-turistik kaynaklarını da ziyaret etmektedirler. Örneğin Tortum Şelalesi'nde manzara seyretme ve fotoğraf çekimleri yapılmaktadır. Tortum Gölünde tekne ile geziler düzenlenmektedir.

Tortum Çayı Havzası'nın su potansiyeline sahip olması agroturizm bakımından da gelişmeler kaydetmesine sebep olmaktadır. İlk olarak araştırma sahası çoğunlukla göl ve şelalesiyle ünlü olmasından dolayı tanınmasında büyük rol oynamaktadır. Başka bir etken ise araştırma sahasında çok sayıda alabalık tesisi bulunmaktadır. Ayrıca agroturizm çiftliklerinde kurulan havuzlarda alabalık yetiştirilmektedir ve ziyaretçilere alabalık ikram edilmektedir.

Tortum Çayı Havzası'nda bulunan su kaynakları tarihi devirler boyunca insan hayatında büyük öneme sahiptir. Günümüzde de bu önemi daha çok artmaktadır. Araştırma sahasında tarımın gelişmesinde sulama faaliyetlerinde akarsulardan geniş ölçüde yararlanılmaya çalışılmaktadır. Tortum Çayı Havzası'nda sıcak su kaynaklarına rastlanmamaktadır ancak çok fazla sayıda soğuk su kaynakları bulunmaktadır. Sahada göze adı verilen kaynakların büyük çoğunluğu Mescit Dağları çevresinde yer alır. Bunlar yüksek kesimlerde karların erimesiyle beraber bazaltik çatlaklardan yeraltına sızan ve alçak kesimlerde vadilerin yamaçlarından yüzeye ulaşan yamaç kaynaklarıdır. Bu kaynakların büyük bir kısmı yazın kurumaktadır (Yılmaz, 1991: 25).

Tortum Çayı Havzası'nda iyi gelişmiş bir akarsu ağı mevcut olup, başlıca akarsu ise Tortum Çayı ve kolları oluşturmaktadır (Koday & Erhan, 2009: 49). Tortum Çayı Dumlu Dağlarından kaynağını alan, yüksek dağlardan beslenerek havzayı çevreleyip önce Tortum Gölüne ardından Oltu Çayı ile birleşerek Çoruh Nehrine dökülmektedir. Tortum Çayı Dandritik drenaja sahip basit rejimli bir akarsu olup, Tortum Gölüne ulaşmadan vadi uzunlukları 3 km ile 24 km'yi bulan çok sayıda yan kolların sularını toplamaktadır (Kopar & Sevindi, 2013: 54), (Fotoğraf 3.4, 3.5).

Fotoğraf 3.4. Tortum Çayı'ndan Bir Kesit.

Fotoğraflar 3.5. Tortum Çayı Kollarından Ve Çevresindeki Dağlık Alanlardan Bir Kesit.

Tortum Çayı Havzası engebeli bir sahayı oluşturmaktadır. Havza'nın en önemli akarsularından biri olan Tortum Çayı, havzanın bütün sularını toplayarak Tortum Gölüne ulaştırmaktadır (Fotoğraf 3.6) ve büyük bir Çağlayan oluşturur, oluşan bu Çağlayana ise

Tortum Şelalesi denir (Fotoğraf 3.7). Daha sonra Tortum Çayı Artvin il sınırında Oltu Çayı ile birleşmektedir.

Fotoğraf 3.6. Tortum Gölünden Bir Görünüm.

Fotoğraf 3.7. Tortum Şelalesinden Bir Görünüm.

Sahada diğerk bir önemli alan ise Tortum Gölüdür. Bu Göl Kemerlidağ heyelanına bağılı olarak oluşan bir Heyelan Set Gölüdür. Gölün deniz seviyesinden yüksekliğı 1010 m, alanı 6,5 km² uzunluğı ise yaklaşık 8 km'dir. Araştırma sahasında bulunan diğerk Göller ise Tacar Gölü (Morkaya) ve Yedigöller (Çağlıyan-Tortum) (Fotoğraf 3.8) civarında heyelan enkazı üzerinde Karagöl, İncegöl, Efendigilin Gölü, Nazlıgilin Gölü, Sofugilin Gölü, Aliçavuşun Gölü, Saz Gölü adıyla bilinen göllerdir (Kopar & Çakır, 2015: 54).

Fotoğraf 3.8. Yedigöllerden Bir Görünüm.

3.1.4. Doğal Bitki Örtüsü

Tortum Çayı Havzası'nın vejetasyon özellikleri ot ve çalı formasyonlarından oluşmaktadır. Sibirya, İran-Turan ve Akdeniz flora bölgelerine ait bitkilerin bulunduğu sahada orman formasyonunda sarıçamlar (*Pinus sylvestris*) yer almaktadır. Meşe (*Quercus*), ardıç (*Juniperus*) ve titrek kavak (*Populus tremula*) gibi topluluklar genelde dağ yamaçlarında görülmektedir. Sahanın diğerk bölümlerinde ise geven (*Astragalus*) ve diğerk çiçekli otlardan oluşan antropojen stepler bulunmaktadır. Ayrıca Tortum Gölü civarında karaçalı (*Paliurus spinachristi*) ve Akdeniz Flora Bölgesi'ne ait incire (*Ficus*) rastlanmaktadır (Kopar & Çakır, 2015: 72). Araştırma sahasının doğal bitki örtüsü parçalanmış orman toplulukları ile yüksek dağ bozkırları ve alpin çayırlarından oluşur. Yer yer karışık ardıç ve meşe ormanları geniş alanlar kaplar. Havza'nın batı kısmında parçalanmış karaçam (*Pinus nigra*) ormanları yer alır. Havza'nın doğu kısmında ise tamamen dağ bozkırları görülmektedir (URL 11). Yerleşim alanlarının çevresi yeşillik ve

yer yer ağaçlık alanlarla kaplıdır. Yükselti arttıkça ağaçlık alanların yerini step, çayırlar ve otlar ile kaplamaktadır. Araştırma sahasının çevresi de engebeli bir sahayı oluşturduğundan dolayı bitki örtüsü kısa mesafelerde değişim göstermiştir.

3.1.5. Toprak Örtüsü

Agroturizm faaliyetleri üzerinde toprak özellikleri iklim kadar önemlidir. Çünkü çiftçilerin temel geçim kaynağı tarımdır. Bu nedenle agroturizm potansiyelinin oluşmasında verimli topraklar büyük bir öneme sahiptir. Araştırma sahası eğimli bir topografyaya sahip olmasına rağmen verimli tarım arazileri bulunmaktadır. Bu da tarımsal faaliyetlerin gelişmesine, agroturizm faaliyetlerinin artmasına yardımcı olmaktadır.

Asırlar boyunca toprak birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, insanlara bir geçim kaynağı oluşturmuştur. İnsanlar topraktan çeşitli şekillerde yararlanmışlardır bu yüzden toprak büyük önem arz etmektedir. Tortum Çayı Havzası'nın toprak özelliklerine baktığımız zaman havzanın geniş bir alanına yayılış gösteren kestane renkli topraklar, kahverengi topraklar ve kahverengi orman toprakları zonal topraklar grubunda görülmektedir. İklim ve bitki örtüsünün etkisi yüksek olan bu topraklar, daha çok eğimli alanlarda, düz ve hafif engebeli alanlarda ot formasyonu altında bulunurlar. Vadinin güneydoğusu ile güneybatısında bulunan yüksek plato ve dağlık alanlarda, litosoller olarak adlandırılan çakıllı, taşlı, kumlu topraklar geniş yer tutar (Yılmaz, 1991: 28). Yüksek eğimli yamaçlarda şiddetli erozyonlar yaşanması ve fakir bitki örtüsünden dolayı toprak gelişimi sınırlı kalmıştır (Fotoğraflar 3.9). Verimli topraklar daha çok akarsu boylarındaki taşkın düzlüklerinde yüzeyleyen alüvyal topraklardan oluşmaktadır (Kopar & Sevindi, 2013: 54).

Fotoğraflar 3.9. Tortum Çayı Havzası'nda Görülen Toprak Tiplerine Örnekler.

Tortum Çayı Havzası'nda bir kısım alanda ise marn türü kayaçlar görülmektedir. Bu topraklar mineral bakımından fakir arazileri oluşturduklarından dolayı bitki örtüsü çok fazla tutunamamaktadır (Fotoğraf 3.10).

Fotoğraf 3.10. Sahada marn türü kayalar yaygın şekilde yüzeylenmektedir.

Tortum Çayı Havzası'nda tepelik alanlarda eğimin fazla olmasından dolayı aşınma olayları meydana gelmiştir. Aşınıp taşınan materyaller eğimin azaldığı eteklerde birikinti yelpazeleri ve dar vadi tabanı düzlüklerinde toplanmıştır. Şiddetli erozyon sebebiyle ince unsurlu maddeler taşınmış, kaba unsurlu madde miktarında artışlar görülmüştür. Ot formasyonunun iyi geliştiği alanlarda az da olsa organik madde bakımından zengin A horizonu gelişmiştir. Araştırma sahasında doğu ve batıdan birleşen vadi tabanları ile 5°–10° eğim değerleri gösteren birikinti konileri üzerinde kolluviyal topraklar görülmektedir. Kolluviyal topraklarda marn, kalker, konglomera, andezit, bazalt gibi formasyonlara rastlanmaktadır. Taşıma kısa mesafeli olduğundan, köşeli unsurlar çoğunluktadır ve B horizonu yeterince oluşmamıştır. Kolluviyal topraklar sahada pek fazla yer kaplamamasına rağmen, yörenin en verimli tarım arazileri durumundadır (Karahan & Çakır, 2011: 4).

3.2. BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde, araştırma sahasının nüfus ve yerleşme özellikleri ele alınacaktır. İlk olarak nüfus konusu ele alındıktan sonra araştırma sahasının yerleşmesi hakkında genel bilgiler verilmiştir.

3.2.1. Nüfus

Nüfus sürekli hareket halinde, her an ve durmadan değişen, ülkelerin kalkınması, kültür ve medeniyetlerini yaymaları, dünyadaki etki alanlarını genişletmesi ve askeri bir güç oluşturmaları bakımından da önemli bir faktördür (Zaman, 2017: 4). Araştırma sahası Doğu Anadolu'yu Karadeniz kıyılarına bağlayarak tarihi yollar üzerinde bulunması

stratejik önemini daha da artırarak tarihi devirler boyunca devamlı olarak yerleşmelere sahne olmuş ve büyük miktarda nüfusa ev sahipliği yapmıştır (Yılmaz,1991: 35). Tortum Çayı Havzası'nda nüfus daha çok vadi içlerinde toplanmıştır. Özellikle yerleşmeler ve nüfusun en fazla olduğu yerler Tortum ve Uzundere ilçe merkezleridir. Mahallelere göre daha çok imkâna sahip olması ve daha iyi koşullar barındırmasından dolayı ilçe merkezlerinde yoğunluk daha fazladır. Ancak yükselti ve eğimin fazla olduğu, iklimin daha sert geçtiği yüksek alanlarda nüfus ve yerleşme alanları az olup, sadece geçici yerleşmeler olarak kullanılmaktadır.

Tortum ve Uzundere ilçelerinin nüfus miktarları verilirken Türkiye İstatistik Kurumunun adrese dayalı nüfus kayıt sistemi genel nüfus sayım sonuçlarından faydalanılmıştır. Bu iki ilçenin 2007 yılından 2021 yılına kadar toplam nüfus verileri mevcuttur. Tortum ilçesinde 2007 yılında nüfus miktarı 22.372'dir. Nüfus miktarının en fazla olduğu yıl 23.435 kişi ile 2008 yılında olduğu görülmektedir. Tortum ilçesi 2008 yılında sahip olduğu nüfusu koruyamayarak dolayısıyla diğer yıllarda nüfusun azaldığını görmekteyiz. 2021 yılında ise 17.545 nüfusa sahip olduğu görülmektedir (Tablo 3.10). Sayım yıllarına göre nüfus miktarlarında farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Nüfusun bu denli azalmasını Erzurum iline ve il dışına yapılan göçlerle açıklanabilmektedir.

Tablo 3.10. Tortum İlçesi Erkek, Kadın ve Toplam nüfusu (2007-2021).

YIL	TORTUM NÜFUSU	ERKEK NÜFUS	KADIN NÜFUSU
2007	22.372	11.129	11.243
2008	23.435	11.732	11.703
2009	22.495	11.232	11.263
2010	22.560	11.109	11.215
2011	20.560	10.232	10.328
2012	20.078	9.929	10.149
2013	18.819	9.348	9.471
2014	17.394	8.605	8.789
2015	16.007	7.918	8.089
2016	15.173	7.500	7.673
2017	14.391	7.088	7.303
2018	17.054	8.537	8.517
2019	18.135	9.101	9.034
2020	21.661	10.918	10.743
2021	17.545	8.763	8.782

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu.

Uzundere ilçe nüfusu adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 2007 yılında nüfus 9.338, 2021 yılında ise 7800 olarak kaydedilmiştir. Görülüyor ki Uzundere ilçesine göre Tortum ilçesinin nüfus miktarı daha fazladır (Tablo 3.11).

Tablo 3.11. Uzundere İlçesi Erkek, Kadın ve Toplam nüfusu (2007-2021).

YIL	UZUNDERE NÜFUSU	ERKEK NÜFUS	KADIN NÜFUSU
2007	9.338	4.622	4.716
2008	9.209	4.533	4.676
2009	8.686	4.260	4.426
2010	8.311	4.091	4.220
2011	8229	4.059	4.196
2012	8.190	4.033	4.157
2013	8.347	4.136	4.211
2014	8.465	4.274	4.191
2015	8.058	4.056	4.002
2016	7.776	3.907	3.869
2017	7.598	3.786	3.812
2018	8.744	4.404	4.340
2019	8.153	4.111	4.042
2020	7.919	3.986	3.933
2021	7.800	3.913	3.887

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu.

Tortum ve Uzundere ilçe toplam nüfusunun 2007-2021 yılları arasında geçen elde ettiğimiz verilere göre genel bir değerlendirilmesi yapıldığında bazı dönemlerde artış bazı dönemlerde de azalış olduğu görülmektedir. Ancak Tortum ve Uzundere ilçelerinde ki nüfus artışının hem Türkiye hem de Erzurum ili ortalamasının çok altında gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumda araştırma sahası göç verdiğini ortaya koymaktadır.

Tortum ilçesi sayım yılları itibariyle cinsiyet ayrımına baktığımızda sadece 2008-2018-2019-2020 yılları sayımında erkek nüfusun kadın nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. Diğer yıllarda oransal bakımından kadın-erkek eşit gibi görünse de miktar olarak azda olsa kadın nüfusu fazla olduğu görülmektedir (Tablo 3.10). Uzundere ilçesi sayım yılları itibariyle cinsiyet ayrımında az bir farkla 2014 yılından sonra erkek nüfusunun kadın nüfusundan daha fazla olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 3.11).

Tortum Çayı Havzası'nda geçici nüfusu oluşturan en büyük etken iklimdir. Kış mevsiminde insanların birçoğu tarımsal faaliyetlerini yürütemediklerinden ve kış

şartlarının zor geçmesinden dolayı şehirlere göç etmektedirler. Araştırma sahasında yaz ve kış mevsimlerinde nüfusu farklılıklar arz etmektedir. Havza’da yaşayan halkın büyük çoğunluğu tarımla uğraştığından dolayı ilkbaharda nisan ayında gelirler tarımsal faaliyetlerle uğraşırlar tekrar kasım ayında nüfusun bir kısmı Erzurum şehrine gitmektedir.

Araştırma sahasında görülen bir diğer mevsimlik göç hareketini ise daimi yerleşmelerden (köy ve kasaba) geçici kır yerleşmelerine (yayla ve mezra) olan göçleri oluşturmaktadır. Bu göçlerin en önemlisi yaylalara yapılan göçlerdir. Daha önceki yıllarda yaylalara göç hareketi daha fazla iken günümüzde bu durum biraz daha farklılık arz etmektedir ve yaylalara göç hareketi giderek azalmaktadır (Yılmaz,1991: 44).

3.2.2. Yerleşme

Tortum Çayı vadisindeki belediye örgütlü yerleşmeler genellikle vadi tabanlarındaki düzlükler ve vadilerin tabanlarına yakın olan yamaçlarda kurulmuşlardır (Koday & Erhan, 2009: 50). Araştırma sahasında yeryüzü şekillerinden dolayı da genellikle dağınık yerleşmeler hâkimdir (Fotoğraf 3.11).

Fotoğraf 3.11: Uzundere İlçesi Balıklı Mahallesinden Vadi Tabanına Kurulmuş Yerleşmelere Bir Örnek.

Dönemlik yerleşmelerde halk daha çok yaylaları tercih etmektedir. Yaylacılık faaliyeti olarak ilkbaharda yağışların etkisiyle insanlar hayvanlarını otlatmak amacıyla yaylalara çıkmaktadırlar. Yaylaya çıktıkları dönem genellikle ilkbahardan yaza doğrudur.

Kar yağana kadar veya sonbaharda halk köylerine geri dönmektedir. Yaylada hayvanlarını otlatırlar, sütünden yağ, peynir gibi hayvansal besinler üretmektedirler. Havza’da yaşayan insanlar bu yaptıkları ürünleri ticari amaç olarak yapmaktadırlar.

Meskenler yerleşme coğrafyasının en önemli konusunu oluşturmaktadır. Yeryüzünde insanların hayatları ve faaliyetlerinin dayanak noktası evlerdir. Meskenler, insanlar kadar kısa ömürlü olmalarına rağmen, bütün bir geçmişinde izlerini taşımaktadır (Tanoğlu, 1969: 211-214).

Türkiye’deki coğrafi faktörler, kırsal alanlardaki meskenlerin yapımında kullanılan malzemeleri ve şekillerini önemli ölçüde etkilemiştir. Kırsal meskenler yeryüzü şekillerine, çevre şartlarına, jeolojik yapı, litoloji, yükselti, bitki örtüsü, iklim elamanları ve onları inşa edecek kişilerin gelenekleri, yaşam biçimleri, gelir düzeyleri ve ekonomik faaliyet türleriyle yakından ilişkilidir. Böylece ülkemizdeki kırsal meskenlerin yapımı doğal ve beşeri şartlarına sıkı sıkıya bağlı olduğu aşikârdır (Zaman, 2017: 913).

İklim, meskenin yapı malzemesi ve yerleşme yerinin seçimini etkilemekle beraber, pencere boyutu, duvar kalınlığı, çatı eğim ve yönü gibi mimari özelliklerini de etkilemektedir. Araştırma sahasında karasal iklimi hüküm sürmesinden dolayı sıcaklık değerlerinin kışın 0°C’nin altına düşmesi, kar yağışı ve don gibi olayların görülmesi nedeniyle meskenlerin temel sorunu ısınmadır. Geleneksel meskenlerin yapımında duvarların daha kalın yapılması, dış yüzeyin sıvanması ve pencere sayısının azaltılması dışarıdan gelen soğuk havayı önleyebilmek ve konut ısınısını muhafaza edebilmek için alınan tedbirleri oluşturmaktadır (Ceylan, 2013: 14).

Araştırma sahasında mesken inşasında kullanılan başlıca yapı malzemesini, taş oluşturmaktadır. Tortum Çayı Havzası’nda bulunan mahallelerde genellikle tek katlı evler görülürken, Tortum ve Uzundere ilçe merkezlerinde 2 ya da 3 katlı binalara rastlanmaktadır (Fotoğraf 3.12). Evlerin duvarları ısı kaybını önlemek amacıyla kalın yapılmıştır. Camlar küçük ve bir ya da iki tane cam yapılması tercih edilmiştir. Evlerin çatıları genellikle eğimlidir. Eğimli olmasının nedenleri ise yağmur yağdığına suyun evin içerisine damlamaması ve kış mevsiminde karın çatıda ağırlık yaparak çökmesini engellemek içindir. Bu yüzden evlerin çatıları eğimlidir.

Fotoğraf 3.12. Uzundere İlçe Merkezinden Bir Görünüm.

Araştırma sahasında yer alan mahallelerde çoğu evin elektriği vardır. Bununla ilgili çok sorun yaşamamaktadırlar. Bazı meskenlerde ahır evin bitişiğinde yapılmıştır. Ahırların ve tandır evlerinin yapı malzemesi genellikle taştandır. Çoğu evde içme suyu vardır. Evler genellikle kışın sobayla ısıtılmaktadır. Kışlık kullanılan yakıtlar odun, kömür ve tezektir. Evlerin çevresi tahtadan yapılmış çitlerle çevrelenmiştir. Ahırlarda ise durum uzun odunlarla çatılar desteklenmiştir. Ahırın içi bölmelere ayrılmıştır. Ahırın camları yüksekten ve küçük bölmeler şeklinde yapılmıştır. Hayvanların ışık ve havayı iyi alması için Ahırın içi geniş bir şekilde planlanmıştır. Hayvanlar yaz aylarında yaylaya çıkarılıp meralarda otlatılmaktadır. Kışın ise hayvanlar hayatlarını ahırın içinde geçirmektedirler.

Tortum ve Uzundere ilçelerinde ise meskenlerin yapımı mahallelerdeki durumdan biraz daha farklıdır. İki ilçenin de gelişme kaydetmesinden dolayı daha modern binalar inşa edildiğini görmekteyiz. Birçok yeni meskenlerin yapımına da şahit olmaktadır (Fotoğraf 3.13).

Fotoğraf 3.13. Tortum İlçe Merkezi Yeni Tip Meskenlerden Görünüm.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN AGROTURİZM POTANSİYELİ

Tortum isminin anlamı ve nereden geldiği konusunda birçok görüş vardır. Bu görüşler doğrultusunda bölgenin özellikleri de incelendiğinde birçok yönüyle uyushmaktadır. Tortum kelimesinin kökeni Türkçedir. Türkçede Tör, yüksek dağ örtüsü, derenin yukarısındaki otlak yeri anlamlarında kullanılmaktadır. Özellikle Tortum ve çevresi dağlık, taşlık ve sarp tepelerden oluşan arazi yapısına sahiptir. Tortum Çayı Havzası Erzurum ilinin diğer ilçelerine göre oldukça yeşillik, bağlık ve bahçeliktir. İklim şartlarının uygun olmasından dolayı geçmişte birçok boyun ve kabilenin havzaya yerleşim yerleri kurması ihtimalini doğurmuştur. Uzundere ilçesinin isminin nereden geldiğine bakıldığında kasabanın içinden güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda akan Mususin deresinin (halk arasında Azort deresi olarak bilinmektedir) kasabadan geçmesi sebebiyle yerleşmenin ismi Uzundere olarak anılmaya başlanmıştır (Küçükyıldız, 2017: 200-201). Uzundere ilçesi 2013 yılında turizm merkezi ilan edilmiş ve 2016 yılında ise sakin şehir olarak seçilmiştir (Özgeriş & Karahan, 2021: 106).

Tortum Çayı Havzası'nda yer alan birçok kilise, mağara, tarihi ve kültürel alanlar, çiftlikler, tarım alanları ve meyve bahçelerinin oluşturduğu eşsiz güzelliklere sahiptir. Yörenin sahip olduğu tarımsal kaynakları, turizm mekânları, konaklamalar, gastronomi gibi kaynakların belirlenmesi ve bunların agroturizm potansiyeli açısından ortaya konarak geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Agroturizmin amacı sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için bölgenin mevcut kaynaklarını, fırsatlarını ve kısıtlamalarının analiz edilmesi doğrultusunda agroturizme yönelik ihtiyaçların belirlenmesi ve araştırma sahasının potansiyelini verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik stratejiler yapılarak, yöreye uygun tarımsal programların ve projelerin belirlenmesidir (Ukav & Çetinsöz, 2015: 13).

Bu bölümde Tortum Çayı Havzası'nın tarımsal faaliyetlerin ve turizm mekânlarının agroturizme yönelik algıları belirleyerek agroturizm potansiyelini tespit etmek amaçlanmaktadır. Araştırma sahasında uygulanabilecek agroturizm faaliyetleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

- Yörede yetiştirilen ürünlerle hasat festivalleri yapılabilir,

- Pekmez, ekmek yapımı gibi gıdaları işleme gösterileri uygulanabilir,
- Tarım fuarlarının yapılması,
- Halı, kilim dokuma gibi el sanatlarına katılım sağlanması,
- Tüm tarımsal faaliyetlere katılım, dalından toplama, meyve dikimleri, sebze ekimleri ve bakımı, seralarda çilek toplama faaliyetlerine katılım için etkinlikler düzenlenmeli,
- Dağa tırmanma etkinlikleri ve bisiklet yollarının oluşturulması,
- Kümes, küçükbaş ve büyükbaş hayvanları besleme ve süt sağma işlemlerine katılım,
- Köy ve bahçe turlarının düzenlenmesi,
- Fidan dikme etkinliklerinin düzenlenmesi,
- Yol üzerinde bulunan tezgâhların daha fazla geliştirilerek artırılması,

Yukarıda maddeler halinde belirtilen uygulamaların geliştirilmesi dâhilinde agroturizme katkılar sağlanarak Tortum Çayı Havzası'nda bu turizmi geliştirme çalışmaları yapılmalıdır. Aynı zamanda yerel halk bilinçlendirilerek faaliyetler geliştirilmelidir.

Erzurum ili doğa temelli turizm konusunda henüz keşfedilmemiştir. Derin vadileri, dağları, buzul gölleri, coşkun nehirleri, şelaleleri ve peri bacaları, boz ayıdan vaşağa yaban hayatı, zengin kuş ve kelebek türleri, endemik türler içeren canlı florası ile birçok görsel şölen sunmaktadır. Geleneksel tarım ve hayvancılığın yapıldığı yöreler, yöresel dokuların bulunduğu alanlar, köy mimarileri, ev usulü hazırlanan organik ürünler ve yöresel yemekler, köylerde misafir olma deneyimleri, tarlalarda ya da bahçelerde çiftçiler ile bir arada çalışma zevki, pekmez pişirme, dut silkeleme faaliyetleri, çobanlarla beraber hayvanları gütmeye, yaylaların ve köylerin havasını solumak bunların hepsi agroturizmin bir parçasını oluşturmaktadır (URL 30).

Erzurum, turizmin birçok alanında gelişmeler kaydeden bir ildir. Yılın tüm aylarında birçok turist tarafından ziyaret edilmektedir. Örneğin, araştırma sahasında doğa manzaralı alanlar vardır. Turistleri bu alanlara yönlendirerek fotoğraf çekimleri yapılabilir ve havzanın özellikleri anlatılarak agroturizmle bütünleştirilmelidir. Yörede Tortum Şelalesi ve Tortum Gölü başta olmak üzere kiliseler, seyir terasları, mesire alanları birçok ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır. Bu turistik zenginlikler agroturizm potansiyeli bakımından değerlendirilmeli ve ilişkilendirilmelidir. Bir başka turizm şekli olan kongre turizminin daha fazla tanıtılması hem Erzurum ili için faydalı olacaktır hem de kongre turizmi için gelen turistlerin agroturizm faaliyetlerine katılımları sağlanarak

farklı bir deneyim yaşatılmalıdır. Bu açıdan Erzurum iline gelen turistler bir günlüğüne dahi olsa Tortum Çayı Havzası'na götürülerek turizm acenteleri aracılığıyla agroturizm faaliyetlerine katılımları sağlanabilir. Tortum ve Uzundere ilçesinde aynı zamanda bu ilçelere giden yollarda yerel halk ürünlerini yol boyu tezgâhlar kurarak satmaktadırlar. Özellikle turistlerinde yoğun olarak ziyaret ettikleri Tortum Gölü çevresinde çoğu halk bahçesinden topladıkları meyve ve sebzeleri, yaptıkları pekmez, pestil, tereyağı gibi ürünleri satışa sunmaktadırlar. Tarımla uğraşan aileler topladıkları ürünleri anayol kenarlarına tezgâhlar açarak satmaktadır. Bu işlek yollardan geçen vatandaşların ilgisini çekerek alışveriş yapmaktadırlar. Direkt dalından topladıkları ürünleri yol kenarlarında satan aileler hem kazanç elde etmektedirler hem de agroturizmin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Fotoğraflar 4.1). Yol kenarlarında sadece tarımsal ürünler satmak yerine yöreye özgü örgü işleri, el sanatları, hamur işleri ve yemekler satarak hem yörenin tanınmasına katkıda bulunurlar hem de ekonomik kazanç sağlamış olacaktırlar. Ayrıca yerel halk hem ürünleri hem de yaşadıkları kesim hakkında bilgiler paylaştıkları gözlemlenmiştir. Halkla yaptığımız mülakatlar sonucunda birçok kişinin köylerinde evleri bulunduğu yazın köylerine gelip bahçe işleriyle uğraştıkları kışın ise Erzurum şehrinde yaşadıklarını belirtmektedirler.

Fotoğraflar 4.1. Kendi Yaptıkları Ürünleri Satışa Çıkaran Yerel Halk Tezgahlarından Bir Görünüm.

4.1.TORTUM ÇAYI HAVASININ TARIMSAL ÜRÜN POTANSİYELİ

Tortum Çayı Havzası'nda hâkim ekonomik faaliyetler çoğunlukla ekip biçme ve meyvecilik olup, hayvancılık ise daha çok tarımı desteklemesi nedeniyle önemli gelir kaynaklarını oluşturmaktadır. Araştırma sahasında tarımsal faaliyetlerin karakterini belirleyen en önemli koşul doğal çevre şartlarıdır. Özellikle yükselti, topografik şartlar, meyvecilik ve ekip biçme faaliyetlerinin vadi tabanlarında, eğimin nispeten az olduğu yamaçlarda yapılmasına neden olmuştur. 2000 metreden daha yüksek alanlarda eğimin arttığı yamaçlarda tarım arazilerinin az olması, yıllık sıcaklık farkının yüksek olması, bitkiyi yetiştirme devresinin kısa oluşu, erken don olaylarının yaşanması ve şiddetli

erozyon gibi nedenlerden dolayı tarımsal faaliyetleri sınırlandırmıştır. Bu tür sahalarda tarımsal yetiştiricilikten ziyade hayvancılık ön plana geçmiştir. Çayır ve mera alanların yoğunluk kazandığı bu sahalarda ekip biçme faaliyetleri hayvancılığı destekleyen ek gelir konumundadır (Yılmaz, 1991: 116).

Tortum Çayı Havzası, Doğu Anadolu Bölgesi ve Karadeniz Bölgesi arasında bir geçit durumundadır. Arazi yapısı bakımından engeli bir alana sahip olduğundan tarımsal üretim açısından sınırlı bir alana sahiptir. Bu yüzden tarıma elverişli olan topraklar amacına uygun olarak en iyi şekilde değerlendirilmelidir. Yükselti değerlerinin düşük olduğu vadi tabanlarında tarımsal alanlar yüksek kesimlere oranla daha fazla verimli arazilere sahiptir. Tortum Çayı Havzası'nın arazi yapısına bakıldığında 189.700 hektarlık arazinin (Yılmaz, 1991: 117) Tortum ilçesi 5541 hektar, Uzundere ilçesi 6548 hektar meyveler, içecek ve baharat bitkileri, Tortum ilçesi 1994 hektar, Uzundere ilçesi 802 hektar sebze alanı, Tortum ilçesi 62.085 hektar, Uzundere ilçesi 13.495 hektar tahıllar ve diğer bitkisel ürünlere ayrılmıştır. Tortum ilçesi 79.703 hektar, Uzundere ilçesi 22.303 hektar nadas alanlarına bırakılmıştır (Tablo 4.1). Tortum Çayı Havzası'nda tarımsal faaliyetlere ayrılan alan gün geçtikçe artmaktadır.

Tablo 4.1. Tortum Ve Uzundere İlçesinde İşlenen Tarım Alanlarının Dağılımı

	TORTUM	UZUNDERE
Sebze Alanı (Dekar)	1994	802
Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri	5541	6548
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	62.085	13.495
Nadas Alanı (Dekar)	79.703	22.303

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Turizmin temel unsurlardan birisi de çekiciliktir. Bu unsur, turizmin yer seçiminde coğrafi kaynaklar rol oynamaktadır ve turistlerin bir yeri ziyaret etme isteği doğurmaktadır (Özgüç, 2017: 44). Tortum Çayı Havzası'nın agroturizm için yeterli bir potansiyele sahip olması, doğal zenginliklerin agroturizmin yapılmasına imkân vermesinden dolayıdır. Havza'nın turistler tarafından ziyaret edilmesi ve tarımsal ürün çeşitliliğinin bulunması agroturizm potansiyelinin oluşmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda havzada agroturizm çiftlikleri de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Tortum Çayı Havzası sınırları içerisinde yapılan kuş gözlemciliği, kamp alanlarının bulunması, doğa yürüyüşleri, Tortum Şelalesi ve Tortum Gölü gibi alanların ziyaretçiler tarafından ilgi

görmesi, ekstrem sporların yapılması ve havzanın zengin ve kültürel geçmişe sahip olması gibi turizm faaliyetleri de agroturizmi destekleyen ve tamamlayan diğer özellikleri barındırmaktadır.

Agroturizmine uygun potansiyel alanların belirlenmesinde sıcaklık, yağış, arazi kullanımı, toprak, eğim, akarsulara uzaklık, turistik çekicilikler, yerleşme yoğunluğu ve yollara uzaklık etkili parametrelerdir. Bunlar doğrudan tarımla ilgili faktörlerdir. Tarım turizminde esas olarak tarımsal alanlar, tarımsal ürünler, tarımsal yöntemler, yerel kültürel özellikler, ulaşım ve konaklama, tarımsal işletmeler, doğal çekicilikler vd. etkilidir. Bu faaliyetler aynı zamanda turistik talepleri de oluşturmaktadır (Özşahin & Kaymaz, 2014: 251).

4.2. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDA YETİŞTİRİLEN MEYVE VE SEBZELER

Erzurum ilinde üretimi yapılan toplam meyve üretiminin (33323 ton) yaklaşık %55'i (18643 ton) Tortum Çayı Havzası'ndan elde edilmiştir (Arıcı, 2014: 392). Araştırma sahasında vadi boyunca akarsuların taşıdığı alüvyal topraklar ve yamaçlardan dere kenarlarına gelen kolüvyal topraklar bulunmaktadır (Koday & Erhan, 2009: 49-50). Havza'da tarımsal faaliyetler vadi tabanında ve sulama imkânının bulunduğu yamaçlarda bu taşınmış topraklar üzerinde yapılmaktadır. Havza'da küçük parsellerde yapılan tarımsal faaliyetlerin başında meyve ve sebzeçilik ön plandadır. Topraklarda ürün ekimleri daha çok iki ya da daha fazla çeşit ürünün birlikte yetiştirilmesi şeklinde sürdürülmektedir. Meyve bahçelerinde ise tek bir meyve ağacı dikmek yerine birden fazla meyve ağacı aynı bahçede gelişigüzel bir şekilde dikilmiştir. Bir bahçede genellikle ceviz, dut, vişne, armut, elma ve erik gibi meyve türleri vardır. Bu meyve ağaçlarının yanı sıra meyve vermeyen kavak, dişbudak, söğüt gibi ağaç türleri bulunmaktadır (Arıcı, 2014: 392).

Tablo 4.2. Tortum İlçesinde Tarımı Yapılan Meyveler, Verim Miktarı Ve Üretim Miktarı (2022)

Meyveler	Toplu Meyvelik Alanları (Dekar)	Verim Miktarı (Kg)	Üretim Miktarı (Ton)
Elma	715	60	444
Armut	355	34	153
Ayva	80	28	40
Kayısı	240	32	194

Tablo 4.2. (Devamı)

Kiraz	255	35	118
Vişne	640	30	302
Şeftali	55	15	26
Erik	325	24	138
Kızılcık	188	10	62
Çilek	12	2667	32
Dut	650	85	799
Ceviz	1625	17	262
Muşmula	1	9	2
Üzüm	1	1000	1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye İstatistik Kurumundan elde ettiğimiz verilere göre Tortum ilçesinde meyveler içerisinde en fazla dikim oranına sahip olan ürünler, ceviz (1625), elma (715), dut (650), vişne (640), armut (355), erik (325), kayısı (240), kızılcık (188) en fazla yetiştiriciliği yapılan meyvelerdir. Bu meyveleri takiben ayva (80), şeftali (55), çilek (12), muşmula (1), üzüm (1) gibi yetiştiriciliği yapılan meyveleri oluşturmaktadır. Bu ürünlerin araştırma sahasındaki verimlilik durumlarına bakıldığında; meyveler içerisinde birim alan (dekar) başına verim (ton) bakımından ise çilek (2667), üzüm (1000), dut (85), elma (60) ilk sırada yer almaktadır (Tablo 13). Üretim miktarında ise önde gelen meyveler dut (799), elma (444), vişne (302), ceviz (262), kayısı (194), armut (153), erik (138), çilek (32)'dir (Tablo 4.2).

Tablo 4.3. Uzundere İlçesinde Tarımı Yapılan Meyveler, Verim Miktarı Ve Üretim Miktarı (2022).

Meyveler	Toplu Meyvelik Alanları (Dekar)	Verim Miktarı (Kg)	Üretim Miktarı (Ton)
Elma	263	50	361
İncir (yaş)	2	11	1
Armut	182	35	692
Ayva	40	35	85
Kayısı	174	27	360
Kiraz	585	30	606
Vişne	101	21	121
Şeftali	81	24	127
Erik	262	35	725
Kızılcık	522	14	460
Trabzon Hurması	21	25	61
Dut	972	86	2121
Ceviz	3192	34	1932
Muşmula	101	24	92
Üzüm	36	611	22

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye İstatistik Kurumundan elde ettiğimiz verilere göre Uzundere ilçesinde en fazla dikimi yapılan ürünler; ceviz (3192), dut (972), kiraz (585), kıızılcık (522), elma (263), erik (262) en fazla yetiştiriciliği yapılan meyvelerdir (Fotoğraflar 4.2). Bunların yanı sıra armut, ayva, kayısı, vişne, şeftali, üzümde yörede yetiştirilen diğer meyveleri oluşturmaktadır. Dikkat çeken bir diğer husus ise Erzurum ili sınırları içerisinde yetiştiriciliği pek bulunmayan incir, Trabzon hurması, muşmula gibi meyveler Uzundere ilçesinde yetiştiriciliği yapılmaktadır. Yetiştirilen meyvelerin verimlilik durumuna bakıldığında üzüm (611), dut (86), elma (50), armut (35), ayva (35), erik (35), ceviz (34), kiraz (30), Trabzon hurması (25), muşmula (24), şeftali (24) ilk sıralarda yer almaktadır. Araştırma sahasında üretim miktarını incelediğimizde en fazla üretimi yapılan meyveler dut (2121), ceviz (1932), erik (725), armut (692), kiraz (606), kıızılcık (460), elma (361), muşmula (92), üzüm (22), incir (1)'dir (Tablo 4.3).

Tablo 4.4. Tortum Çayı Havzası'nda Tarımı Yapılan Sebzeler, Verim Miktarı Ve Üretim Miktarı (2022).

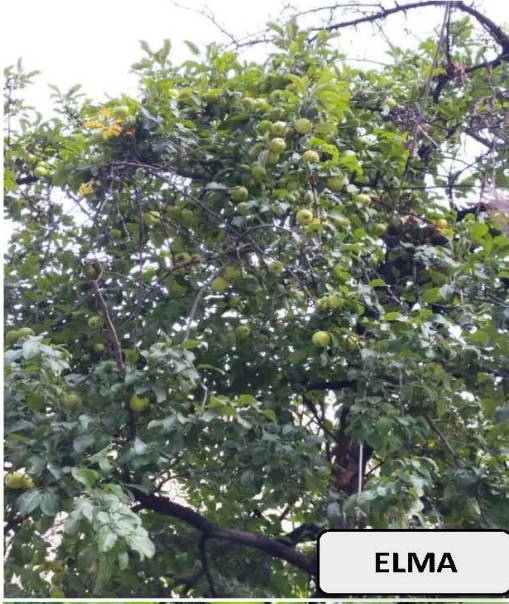
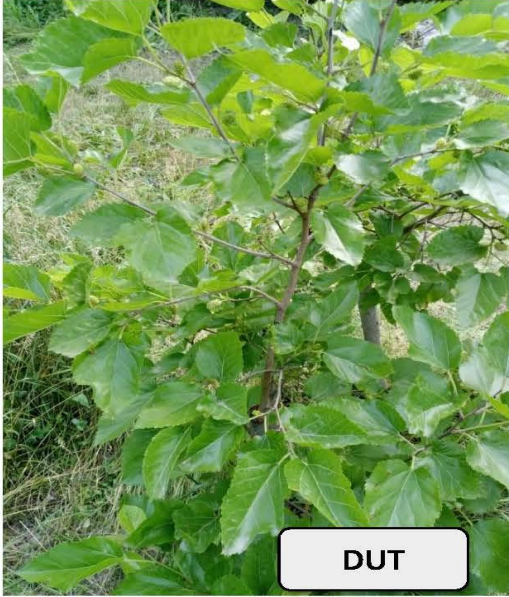
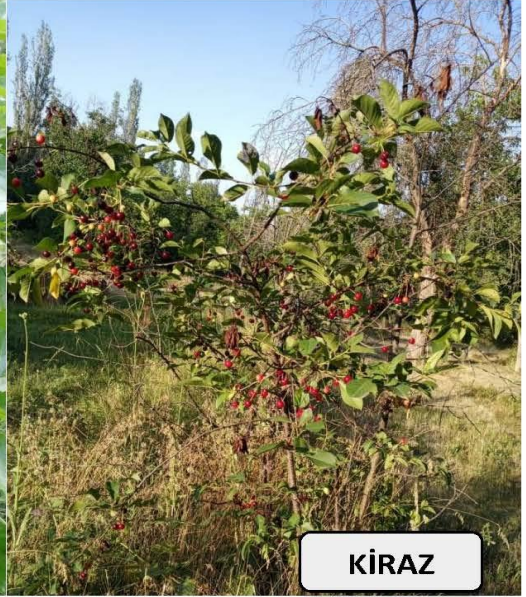
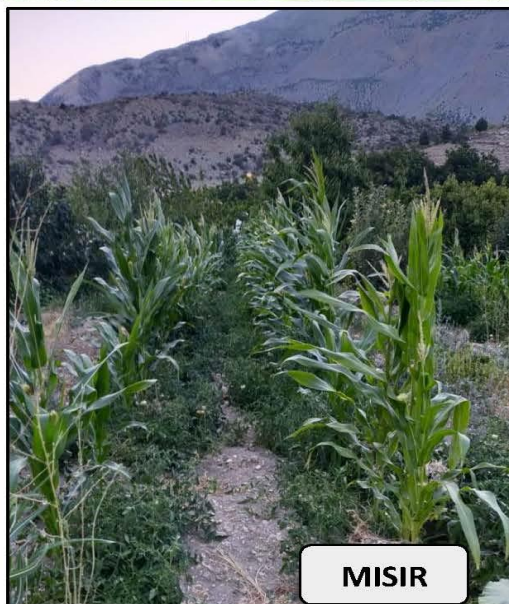
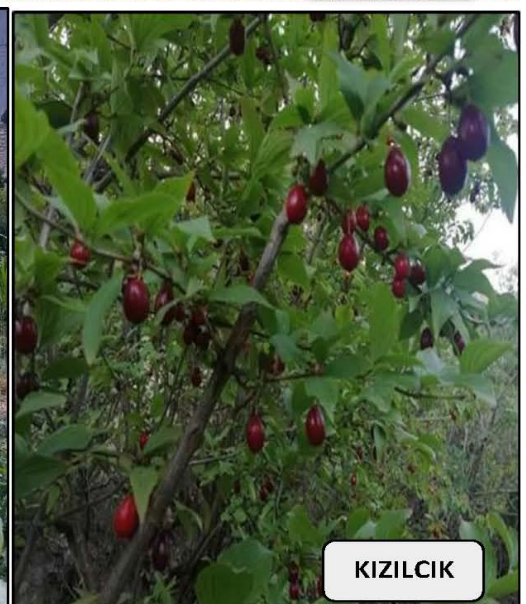
Sebzeler	TORTUM		UZUNDERE	
	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)	Ekilen Alan (Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Fasulye	1000	1410	-	-
Barbunya	-	-	15	6
Biber (Dolmalık)	20	26	11	12
Biber (Sivri)	125	169	78	109
Ispanak	-	-	12	18
Salata	201	894	273	2170
Domates	640	2895	168	952
Marul	-	-	11	13
Maydanoz	-	-	7	4
Karpuz	-	-	77	308
Kavun	-	-	29	87
Patlıcan	-	-	8	11
Kabak	-	-	10	30
Bal Kabağı	-	-	5	12
Soğan (Taze)	-	-	49	147
Soğan (Kuru)	-	-	50	39

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye İstatistik Kurumundan elde ettiğimiz verilere göre 2022 yılında araştırma sahasında Tortum ilçesinde fasulye (1000), biber (dolmalık 20), biber (sivri 125), salata (201) ve domates (640) gibi sebzelerin ekimi yapılmaktadır. Bu sebzelerin üretim miktarını incelediğimizde en fazla üretim domates (2895), fasulye (1410), salata (894),

biber (sivri 169), biber (dolmalık 26)'dir. Uzundere ilçesinde ekilen sebzeler ise salata (273), domates (168), biber (sivri 78) , barbunya (15)'dır. Bu sebzelerden ayrı olarak ıspanak, marul, maydanoz, karpuz, kavun, patlıcan, kabak, bal kabağı, soğan gibi ürünlerin ekimlerinin yapıldığını görmekteyiz. Uzundere ilçesinde üretim miktarına (ton) baktığımızda en fazla üretimi yapılan sebzeler salata (2170), domates (952), karpuz (308), soğan (taze 147) gibi birçok sebzenin üretimi yapılmaktadır (Tablo 4.4).

ELMA**CEVİZ****DUT****KIRAZ****MISIR****KIZILCIK**

Fotoğraf 4.2. Tortum Çayı Havzası'nda Yetiştirilen Sebze Ve Meyvelerden Görünümler.

Tortum Çayı Havzası'nda ürünlerin pazarlanmasına dair yapılan araştırmalarda en fazla talep elde edilen ve getirisi bulunan ürünler sebzelerden fasulye, mısır, salatalık, domates; meyvelerden kıvılcık, ceviz, elma ve vişnedir. Dut meyvesi ise daha çok pestil, pekmez, kuru meyve şeklinde pazara sunulduğunu görmekteyiz (Arıcı, 2014: 393). Bu resmi verilerin yanı sıra birçok ürün aileler kendi bahçelerinde yetiştirmektedir ve bunlar resmi veri olarak geçmemektedir. Yerel halk yetiştirdikleri ürünleri yerel pazarlarda satışları yapmaktadır veya akrabalarına göndermektedir ve aynı zamanda birçok ürünü kendileri de tüketmektedirler. Ayrıca köyde yaşayan halk kendi imkânlarıyla yaptıkları tezgâhlarda ürünlerini pazarlamaktadır (Fotoğraf 4.3). Yerel halk sadece meyve ve

sebzelerden değil de birde Tortum Şelalesinin çevresini gezen ziyaretçiler son durakta yerel halk tarafından hazırlanan taze limonata gibi içecekleri de ziyaretçilere sunmaktadır (Fotoğraf 4.4). Bu şekilde agroturizme katkı sağladıkları düşünülmektedir.

Fotoğraf 4.3. Uzundere İlçesinde Yol Kenarında Kurulan Bir Tezgâhtan Görünüm.

Fotoğraf 4.4. Uzundere İlçesi Tortum Şelalesi Çevresinde Doğal İçeceklerin Satışını Yapan Bir Tezgâhtan Görünüm.

Uzundere ilçesinde 1994 yılında 660 m² alanda başlatılan 4 adet sera, ilçede vatandaşlar için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Günümüzde hala 134 çiftçiye ait 221

adet serada toplam 55700 m² alana sahip olarak üretim yapmaya devam etmektedir. Her geçen gün modern ve yeni seraların yapılmasıyla Uzundere ilçesi yalnız Erzurum’da değil aynı zamanda Doğu Anadolu Bölgesi’nin de önemli üretim merkezi haline gelmiştir. Seralardan elde edilen ürün ortalama olarak 779 tondur. (URL 24). Tortum ilçesinde seracılık yöntemlerine baktığımızda, gıda tarım ve hayvancılık tortum ilçe müdürlüğü tarafından hazırlanan Pehlivanlı mahallesinde bulunan 5 sera modernleştirilmiştir. Seralarda çalışan kadın çiftçiler toprak kullanılmadan tamamen bilimsel yöntemlerle ziraat mühendisi ve proje koordinatörü Hakan Kırkkeseli gözetiminde çilek üretimi yapılmaktadır. Geliştirilen seracılık yöntemleriyle yaklaşık 1500 rakımında daha fazla ürün elde edilerek çilek yetiştiriciliği yapılmaktadır (URL 25). Türkiye İstatistik Kurumundan elde ettiğimiz verilere göre Tortum ilçesinde 2021 yılında 3 dekarlık plastik seralarda 90 ton çilek üretilmiştir. Bu seralarda kadınlara seracılık eğitimleri verilmektedir. Agroturizm kapsamında gelen ziyaretçilere bu eğitimlere katılarak bilgi edinme fırsatları olabilir. Ayrıca seralardaki yöntemleri anlatmak ve hasatlara yardım etmek suretiyle agroturizmine katkı sağlanabilir (Fotoğraf 4.5).

Fotoğraf 4.5. Tortum Çayı Havzası’nda Seraların Dışarıdan Görünümleri.

Uzundere ilçesinde bulunan kooperatiflere baktığımızda 1964 yılında kurulan Tarım Kredi Kooperatifi 30 Uzundereli çiftçinin katılımıyla kurulmuştur. Şu an Uzundere'ye bağlı 716 üye ile 10 köy, Tortum ilçesine bağlı günümüzde toplam 7 mahalle hizmet vermektedir. Mahallelerde kurulan kooperatifler ise Kirazlı mahallesi tarımsal kalkınma kooperatifi 20 Eylül 1995 yılında 20 üye ile başlamıştır şimdi ise 70 üye ile faaliyetlerine devam etmektedir. Bulunduğu faaliyetler arasında süt inekçiliği projesi kapsamındadır. Diğer bir kooperatif Çağlayan köyü kalkınma kooperatifi 13 Mayıs 1998 yılında kurulmuştur. Balıklı mahallesi sulama kooperatifi ise 4 Ocak 1999'da faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır (URL 24).

Tortum Çayı Havzası'nda birçok sebze ve meyve yetiştirilmektedir. Bu bağ ve bahçelerde ürettikleri ürünleri arada bir aracı olmadan tüketicilere satışını yapan çiftçiler ziyaretçilere tanıtımlar yapmaktadırlar ve ürünlerini pazarlamaktadır. Ancak çiftçiler bu tür faaliyetlerini daha çok geliştirmelidir. Örneğin gelen ziyaretçileri bağ ve bahçelerinde ağırlayabilir, onlara ağaçlardan ürünleri toplama faaliyetleri yapabilir, pestil ve pekmez yapımı aşamalarına eşlik etmelerini sağlayabilir, yol kenarı tezgâh uygulamalarını daha fazla geliştirebilir, şenlikler düzenleyebilir bu gibi faaliyetlerin icraata geçirilmesi agroturizm kapsamında birçok turistini yöreyi ziyaret etmesini sağlayacaktır. Araştırma sahasında bağ ve bahçe işleriyle daha çok yaşlı nüfus uğraşmaktadır. Genç nüfusun çoğunluğu şehre göç etmektedir ve yörede genç nüfus oranı oldukça düşüktür. Agroturizm faaliyetlerin yörede geliştirilmesi aynı zamanda havzada genç nüfusun artmasında da büyük rol oynayacağı düşünülmektedir. Çünkü agroturizm faaliyetlerinin geliştirilmesi ve çiftlik sayısının artırılması istihdamında artmasına katkı sağlayacaktır.

Agroturizm yapılan alanlarda, turizm faaliyetleri sonucunda fiziksel çevrenin tahribata uğrama riski göz önünde bulundurulmalı ve kendi sürdürülebilirliğini de tehlikeye sokmadan aktiviteler yapılması sağlanmalıdır (Şekerli, 2018: 13).

4.3. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDA YETİŞTİRİLEN HAYVANLAR

Erzurum ili birçok sektörde geliştiği gibi hayvancılıkta da önemli illerimizin başında gelir ve il ekonomisi bakımından büyük öneme sahiptir. Erzurum ilinde karasal iklim hâkim olduğundan ilin birçok ilçesinde önemli ekonomik faaliyet hayvancılıktır. İlde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yanı sıra arıcılık, kümes hayvancılığı da

yapıldığı görülmektedir. Erzurum topraklarının büyük bir bölümünün yüksek alanlardan oluşması ve düşük sıcaklık değerlerinin görülmesi, vejetasyon süresinin de kısa olmasından kaynaklı tarımsal faaliyetler sınırlı ölçüde kalmış ancak il geniş mera ve çayırlara sahip olması hayvancılık faaliyetlerinin daha fazla önem kazanmasına neden olmuştur (Koday, 2005: 150).

Tortum Çayı Havzası'nda hayvancılıktan ziyade tarımın önemli olması ve özellikle bağ bahçe tarımı hâkim rol oynamaktadır. Daha çok bağ bahçe tarımının yapıldığı yörelerde küçükbaş hayvancılık fazla tercih edilmemektedir, bunun yerine büyükbaş hayvancılık daha çok önem kazanmıştır (Koday, 2005: 53). Tortum Çayı Havzası'nda hayvancılık faaliyetleri tarımsal faaliyetlerin yanında ek bir faaliyet olarak yapılmaktadır. Yörede vadi tabanlarında halkın asıl geçim kaynağı sebze ve meyvecilik olurken yüksek kesimlerde daha çok hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır (Fotoğraf 4.6).

Fotoğraf 4.6. Uzunkavak Mahallesi'nde Büyükbaş Hayvanlardan Bir Görünüm.

Türkiye İstatistik Kurumundan elde ettiğimiz verilere göre Tablo 4.5' te Tortum Çayı Havzası'nda inek, koyun ve keçi türlerinde yıllara göre değişimi gösterilmektedir. Araştırma sahasında hayvancılığın yıllar itibariyle yükselmeler olurken bazı yıllarda ise dalgalanmalar mevcuttur. Yörede sadece bitkisel üretim değil hayvansal üretimde yapıldığı görülmektedir. Tortum ilçesinde büyükbaş hayvan sayısı küçükbaş hayvan

sayısından daha yüksektir. Uzunlere ilçesinde ise Tortum ilçesinin tam aksine küçükbaş hayvan sayısı daha fazladır.

Tortum Çayı Havzası'nda küçükbaş hayvancılık faaliyetleri çoğunlukla meralarda yapılmaktadır (Gökmener & Öztürk, 2022: 27). Araştırma sahasında keçi yetiştiriciliği Uzunlere ilçesinden daha fazladır. En çok keçinin olduğu yıl 6600 keçi ile 2020 yılındadır. Tortum ilçesinde ise en fazla keçi yetiştiriciliği 964 ile 2019 yılında rastlanmıştır. Uzunlere ilçesinde keçi yetiştiriciliği ciddi oranda daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bunun nedeni ise keçiler daha çok sıcak ortamları sevmektedirler. Uzunlere ilçesi Tortum ilçesinde göre daha ılıman olduğundan burada keçi yetiştiriciliği daha fazladır. Tortum ilçesinde koyun yetiştiriciliğinde tüm yıllarda daha fazla sayıdadır. 2022 yılında Tortum'da 6985 koyun varken Uzunlere'de bu sayı 3648'dir. İnek yetiştiriciliğinde ise Tortum ilçesinde daha fazla büyükbaş hayvan sayısı mevcuttur. 2022 yılında Tortum'da 11548 baş inek vardır. Uzunlere ilçesinde ise 1156 baş inek bulunmaktadır. Bu rakamlar bize Tortum ilçesi, büyükbaş hayvancılık faaliyetleriyle daha çok ilgilendiklerini göstermektedir. Çünkü Tortum ilçesinde mera alanları oldukça fazladır (Tablo 4.5).

Tablo 4.5. Tortum Çayı Havzası'nda Yıllara Göre Hayvan Sayıları (İnek, Koyun Ve Keçi)

YIL	İNEK (KÜLTÜR MELEZİ)		KOYUN		KEÇİ	
	TORTUM	UZUNDERE	TORTUM	UZUNDERE	TORTUM	UZUNDERE
2015	10800	815	5085	6000	600	5200
2016	10677	800	6518	6250	250	4800
2017	12415	870	6167	4450	720	6000
2018	14700	872	9024	4445	874	5989
2019	13250	987	8590	4500	964	6500
2020	12900	812	5500	4450	400	6600
2021	12425	1180	6500	4100	560	5472
2022	11548	1156	6985	3648	658	5630

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Tortum Çayı Havzası'nda nispeten çayır ve mera arazisi bakımından yüksektir. Hayvancılık genel olarak mera hayvancılığı şeklinde yapıldığından iklim şartlarına sıkı bir şekilde bağlıdır (Fotoğraf 4.7). Örneğin bazı yıllarda ilkbahar yağışlarının azalması, çayır yetiştirilen sahalarda verimin düşmesinde ve otlak alanların çabuk kurumasına yol açabilir bu yüzden bölge hayvancılığında beslenme sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu tür

sorunların yaşandığı yıllarda hayvanların bir kısmı satışa çıkarılmaktadır ve buda hayvan sayılarının azalmasına neden olmaktadır (Yılmaz, 1991: 132).

Fotoğraf 4.7. Yaylada Otlatılan Hayvanlardan Bir Görünüm.

Araştırma sahasında bulunan tarım arazileri vadi içlerinde yer alması, arazinin engebeli olması ve küçük parsellerden oluşmasından dolayı makineleşmeyi güçleştirmektedir. Bu nedenle ekip-biçme faaliyetlerinde güç kaynağı olarak yük ve çeki hayvanları kullanılmaktadır. Yörede tarım arazilerinin sürülmesinde öküzlerden yararlanılmaktadır (Fotoğraf 4.8).

Fotoğraf 4.8. Tarım Arazilerinin Öküzlerden Yararlanılarak Karasabanla Sürülmesinden Bir Görünüm.

Hayvancılık işletmeleri agroturizm kapsamında, hayvansal üretim hakkında ziyaretçileri bilgilendirmek amacıyla okul grubu ziyaretlerine açabilirler (Şekerli, 2018: 8). Tortum Çayı Havzası'nda yerel halkın büyük çoğunluğu yaylalara çıkmaktadır ve hayvanlarını otlatmaktadırlar ayrıca peynir, tereyağı gibi çeşitli hayvansal ürünlerini de yapmaktadırlar. Yılın belli dönemlerinde ziyaretçiler bu yaylalara götürülerek şenlikler düzenlenebilir ve süt sağma, hayvan bakımı, manzara gözlemciliği, hayvansal ürünlerin yapımına katılma gibi aktivitelerde bulunulması agroturizme büyük katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Tortum Çayı Havzası'nda hayvancılık tarımsal faaliyetlerin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Hayvancılığın yapıldığı mahallelerde hayvansal ürünleri (süt sağımı, peynir yapımı, yoğurt, yün kırpma, tereyağı vb.) yapım aşamaları, hayvan besleme faaliyetlerini ziyaretçiler izleyebilir veya bizzat katılabilmek imkânına sahiptir. Bu tür özellikleri bulunan mahalleler agroturizmde yerini alabilir ve hayvancılığa büyük destek olacaktır. Araştırma sahasında yüksek kesimlerdeki yaylalar hayvancılık faaliyetleri için büyük önem arz etmektedir. Örneğin Uzunkavak mahallesinde yer alan Kalavan yaylası yukarıda sayılan faaliyetlerin yapıldığı bir yayladır.

4.4. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NDA ORGANİK ÜRETİM YAPAN İŞLETME VE ÇİFTLİKLER

Tortum Çayı Havzası'nda bulunan çiftlikler ve pansiyonlar; Ali Koçak Çiftliği, Recep Kantar Çiftliği ve Turan Pansiyon'dur. Bu çiftliklerin genel özellikleri ve yöreye sağladığı etkileri incelenmiştir.

4.4.1. Ali Koçak Çiftliği

Erzurum ili Tortum ilçesi sınırlarında yer alan Ali Koçak Çiftliği Pehlivanlı mahallesinde bulunmaktadır. Çiftliğe Erzurum-Artvin karayolundan batıya ayrılan 2 km'lik tek şeritli yolu kullanarak ulaşılmaktadır. Çiftliğin 2008 yılından beri TaTaTa'ya üyeliği bulunmaktadır ve gelen ziyaretçilere geleneksel yaşamı deneyimleme fırsatı sunulmaktadır. Alabalık çiftliği, seracılık, tavuk besiciliği ve arıcılık gibi organik tarım ve hayvancılık faaliyetleri yapılarak kırsal yaşamı tanıma ve görme açısından önemlidir. Ayrıca pekmez, pestil, reçel (ayva, kayısı vb.) ve marmelat gibi ürünler bu çiftlikte

üretilecek isteyen ziyaretçilere satılmaktadır. 2007 yılından itibaren konaklama hizmeti veremeye başlayan çiftlikte genel olarak hafta sonları da ziyaretçilere günübirlik hizmet vermektedir. Sahanın tanıtılmasında özellikle yurt dışından ve yurt içinden çeşitli grupların getirilmesiyle çiftliğin tanıtımında büyük katkısı olmuştur. Proje kapsamında 2007 yılında 7500 TL’lik destekle kırsal turizm fikrinin doğması ve gelişmesine katkı sunmuştur. Bu projeye beraber altyapı ve hizmet yelpazesinin geliştirilmesinde büyük rol oynamıştır. İlk yıllarda sadece birkaç kişinin konaklama yapabildiği işletmede 2014 yılından itibaren 18 kişilik ilave yataklarla beraber 30 kişiye kadar konaklama imkânına sahip yerli ve yabancı ziyaretçilere hizmet vermeye başlanmıştır (Kaymaz & Birinci, 2018: 120-121).

Çiftliğe yurt içinde değişik illerden ziyarete gelen yerli konuklar olduğu gibi yurt dışından Ürdün, Ukrayna, Romanya, Gürcistan ve Ermenistan gibi ülkelerden yabancı ziyaretçilerde ağırlanmaktadır. İşletmede yılda ortalama 200-250 kişinin konaklamakta ve ziyaretçilerin çoğu gruplar halinde gelmektedir. Nisan ve eylül ayları arasında ise yaklaşık 200-300 kişinin de günübirlik olarak geldiğini, alabalık ve yapılan çeşitli yöresel ürünlerin tadına bakarak doğa deneyimi ve kırsal yaşamın zevkine varmaktadır. Çiftliğin yakınında bulunan küçük bir kaya oluşu niteliğinde Soğukluk mağarası bulunmaktadır (Fotoğraf 4.9). Bu mağarada dışarıda hava sıcaklığı yaklaşık 30° C iken mağaranın içerisinde sıcaklık 0° C’ nin altına düşmektedir (Kaymaz & Birinci, 2018: 121).

Fotoğraf 4.9. Pehlivanlı Mahallesiinde Bulunan Soğukluk Mağarasından Bir Görünüm.

Soğukluk mağarası özelliğinden dolayı yerel halk tarafından soğuk hava deposu olarak kullanılmıştır. Soğukluk mağarası vatandaşlar tarafından büyük ilgi görmektedir. Ancak mağaranın tanıtımı henüz tam anlamıyla yapılmış değildir. Tanıtımların çoğaltılmasıyla beraber agroturizme büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca Ali Koçak Çiftliği ile arasında çok fazla mesafenin bulunmaması da, bu çiftliğe gelen ziyaretçilerin mutlaka soğukluk mağarasını da ziyaret ettiği bilinmektedir.

Ali Koçak Çiftliği 1000 m rakımlı bir alanda kurulmuş olup, burada ekolojik tarım yapılmaktadır. Yılın mart ve ekim ayları arasında gönüllü olarak ziyaretçi kabul edilmektedirler. Ancak kış mevsiminde iklim şartlarından dolayı çiftlik kapalıdır. İşletmede gönüllü işler ise meyve ve sebze ekimi, bahçe bakımı, yabancı otların temizlenmesi, meyve ve sebzelerin toplanması, ev işlerini oluşturmaktadır (URL 27). Geleneksel üretimin yapıldığı ve yerli tohumların kullanıldığı çiftlikte daha çok bahçe ve tarla işleriyle ilgilenilmektedir. Yaklaşık 10 dönümlük arazide tarımsal faaliyetler yürütülmektedir. Ali Koçak çiftliğinde su değirmenlerinde tahılları öğütüp un yapılmaktadır. Ekolojik prensiplerle üretilen armut, elma, kiraz, dut, ceviz meyveleri, patates, soğan, fasulye ve biber gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Gelen ziyaretçiler 7 odalı büyük bir çiftlikte kahvaltıyı beraber yaparken diğer öğünler ayrı olarak yenmektedir (URL 26).

Çiftliğin en önemli sorunlarından birisi tanıtımdır ve bu konuda sadece sınırlı sayıdaki yerel yöneticiler haricinde yeterli destek verilmemektedir. Aile işletmesi şeklinde kurulan çiftlik gerek turizme yönelik hizmetler gerekse tarımsal faaliyetler aile bireyleri tarafından yapılmaktadır (Kaymaz & Birinci, 2018: 121). Çiftlik sahibi Ali Koçak bu işe ilk olarak 10 dönümlük arazisine küçük bir kuyu açarak balık yetiştiriciliğine başlamıştır. Daha sonra bu kuyuyu havuza dönüştürerek büyütüştür. Aynı zamanda arazisine pansiyon açarak agroturizm faaliyetlerine katılmıştır. Bu pansiyonda Alabalıkla beraber yöresel yemekleri de sunmaktadır (URL 28).

Ali Koçak Çiftliği 1992 yılında kurulmuştur. Çiftlik sahibi Ali Koçak 1982 yıllarında bir gezi sırasında alabalık çiftliklerini yerinde görme fırsatı bulmuştur. Almanya'ya gittikten sonra bu işe merak sarmaya başlamıştır. Edindiği bilgiler sonucunda gelir kazanmak amacıyla Pehlivanlı mahallesinde alabalık çiftliği kurmaya karar vermiştir. İlk olarak küçük bir işletme şeklinde başladıktan sonra pansiyon

kurmuştur ve çiftliği agroturizme kazandırmıştır. Çiftlikte yabancı ülkelerden gelen insanların kendi kültürel özelliklerini anlatan festivaller düzenlenmiştir. Bu festivallerden biriside Ali Koçak çiftliğinde gerçekleştirilmiştir. Genel olarak konaklayan kişiler Erzurum ilinden, Tortum ilçesinden yolu geçen mola vermek amacıyla konaklayanlar, İstanbul ve çevre illerden gelmektedir. Ağırlıklı olarak çiftlikte üretilen alabalıklar, köfte ve yöresel yemekler yapılmaktadır. Çiftlikte ziyaretçileri ağırlamasının en büyük nedenlerinden biriside farklı kültürlerle sahip insanlardan bir şeyler öğrenmektir. Gelen ziyaretçilerin kalma süreleri 2 gün ile 10 gün arasında değişmektedir. Karavanla gelen ziyaretçilerde mevcuttur. Erzurum iline kayak yapmak amacıyla gelen turistlerinde birkaç gününü ayırarak Ali Koçak Çiftliğinde kaldığı belirtilmektedir. Kayak için gelen turistlerin ayrıca bu çiftlikte konaklayarak vadiyi gezdikleri, kayak yaptıklarını ve Artvin'e gittikleri belirtilmektedir. Yurtdışından çoğunlukla İsviçre, Çin, Japonya, Ermenistan, Romanya ve Ukrayna'dan ziyaretçiler gelmektedir. Yabancı turistler ile iletişim çiftlik sahibinin yabancı dil bilmesinden dolayı kolay bir iletişim sağlanmaktadır. Çiftliği büyütmek istenildiği ancak çalışan kişinin çok fazla olmamasından dolayı büyütemediğini ifade etmektedir. Çiftlikte bulunan pansiyonun konaklama kapasitesi 16 kişidir. Çiftlikte kayısı, şeftali, dut, ayva, kiraz, çilek ve armut yetiştirilmektedir. Ekonomik gelir olarak büyük bir katkısı olmasa da çiftlik sahibine moral bakımından büyük katkı sağladığını ifade etmektedir. Çiftlik sahibi agroturizmin gelişmesi için bilgili kişilerin arazide araştırma yaparak turizm ve tarım bakımından yerel halka yol göstermesi istenilmektedir. Tanıtımın eksik olduğunu belirtmektedir. Faaliyetlerin artırılmasıyla göçün önüne geçinilmesi düşünülmektedir. Çiftlik nisan-ekim arasında ziyaretçilerini kabul etmektedir (Fotoğraflar 4.10).

Fotoğraflar 4.10. Pehlivanlı Mahallesi'ndeki Ali Koçak Çiftliğinde Pansiyon, Çardaklar, Sera, Alabalık Çiftliği ve Gelen Ziyaretçilerden Görünümler.

4.4.2. Recep Kantar Çiftliği

Erzurum ili Uzundere ilçesi Sapaca mahallesinde yer almaktadır. Recep Kantar Çiftliği TaTuTa'ya 2008 yılından beri üyeliği bulunmaktadır. Yurtdışından ve yurtiçinden gelen ziyaretçiler için konaklama hizmeti çiftlik sahibinin kendi evinin üçüncü katında vermektedir. Ev, mahallenin içinde kalması nedeniyle çiftliği mahallenin dışında bir alana taşınması için çalışmalar yapılmaktadır. Bu doğrultuda mahalleden yaklaşık 1,5-2 km dışarısında yeni bir çiftlik alanı kurulmuştur. Burada çay ikram edilen yer, dinlenme salonu, lokanta ve tuvalet gibi tesisler kurulmuştur. Ayrıca çiftlik sahibi burada konaklama hizmeti vermek amacıyla 5 tane bungalov tipi ev inşa etmeyi düşünmektedir. Çiftlikte dut, ceviz, kayısı, kiraz ve çilek gibi meyveler ve soğan, patates, mısır, marul gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Ayrıca çiftlikte arıcılık yapılmaktadır. Ali Koçak Çiftliğinde olduğu gibi Recep Kantar Çiftliğinde de yöresel olarak pestil, pekmez

ve reçel yapılmaktadır.  iftliği ziyaret için Kars, Batman gibi  evre iller dâhil olmak üzere ziyaretçiler gelmektedir. Ayrıca Erzurum ilinden de günübirlik gruplar ziyaret etmektedir. Recep Kantar  iftliğinin bulunduğu mahalle bitki örtüsü ve yeryüzü şekilleri bakımından da dikkat çektiği görülmektedir. Yüksek kesimdeki yaylalar ve ormanların bulunması güzel bir manzara sunmaktadır. Yörede çok sayıda jeolojik ve jeomorfolojik oluşumlar, yaban hayatı ve kaynak suyu doğa turizmi bakımından önemli bir alanı oluşturmaktadır (Kaymaz & Birinci, 2018: 122). Bu özellikleriyle agroturizm faaliyetlerine büyük bir potansiyel oluşturduğu düşünülmektedir.

3 dönümlük arazide kurulmuş olan Recep Kantar  iftliği temmuz ayında gönüllü olarak konaklayabilmek mümkündür. Ayrıca nisan ve aralık aylarında da ziyaretçiler  iftliği ziyaret edebilmektedirler. Çiftlikte uygulanan agroturizm faaliyetleri ise incir ve dutların toplanması, toplanan meyvelerin kurutulma işleminde geçmesi, ürünlerin paketlenmesi ve hayvancılık faaliyetlerini oluşturmaktadır (URL 27).

Recep Kantar  iftliği 2008 yılında kurulmuştur.  iftliği kurma fikri çiftlik sahibi turlarla birlikte gezilere gitmiştir. Gördüklerinden sonra çiftlik kurup geliştirmek istemiştir. Bu doğrultuda piknik yerleri açmıştır. Çoğunlukla tur şeklinde gelen misafirleri ağırlamaktadır. Çiftlik ayrıca kır lokantası olarak da hizmet vermektedir. Cağ kebab, yöresel yemekler, köy kahvaltısı verilmektedir. Bahçesinden ürettiği meyve ve sebzeleri satarak gelir elde edilmektedir.  iftlikten 5 km uzaklıkta arı kovanları bulunmaktadır. Bu şekilde organik bal üretimi sağlanmaktadır. Çiftlikte ayrıca yerli ve yabancı ziyaretçilere konaklama hizmeti verilmektedir. Yerli turistler çoğunlukla  evre illerden ve Trabzon, Antalya, Kahramanmaraş'tan gelmektedirler. Yabancı turistler Amerika, Ukrayna,  in'den gelmişlerdir. Yabancı turistlerle iletişim rehberler aracılığıyla sağlanmaktadır. Rehber ile gelmeyen ziyaretçiler ise telefon aracılığıyla  eviri yapılarak iletişim kurulduğu belirtilmektedir. Çiftlik sahibi  iftliği büyütmeyi düşünmektedir. TaTuTa'dan 7000 TL hibe verilmiştir. Çiftliğe güneş panelleri kurulmuştur. Lokanta kurmak için projeler yapılmıştır. Çiftlik sahibi birçok kez g re  festivali düzenlemiştir.  iftliği ziyaret etmek amacıyla 20 kişilik gruplar halinde ziyaretler düzenlenmiştir. Erzurum ilinden gelen 110 kişiye hizmet verilmiştir. Domates, biber, patates, fasulye, patlıcan, şeftali, armut, elma, ceviz, kiraz, vi ne yetiştirilmektedir. Meyve ve sebzelerin pazarlanmasıyla ek gelir sağlanmaktadır. Çiftliğin her zaman açık olduğu belirtilmektedir (Fotoğraflar

4.11). Çiftlikteki sorunlardan birisi çiftliğin bir bölümünde elektrik olmamasından dolayı büyük sıkıntı çektiklerini dile getirmektedirler.

Fotoğraflar 4.11. Sapaca Mahallesiinde Kurulan Recep Kantar Çiftliğinden Görünümler.

4.4.3. Turan Pansiyon

Turan pansiyon Uzundere ilçe merkezinde kurulmuştur. Küçük bahçelerinde üretilen ürünleri kendileri ve misafirler için değerlendirmektedir. Misafirlere hazırlanan ürünlerin çoğu evde hazırlanmaktadır. Çiftlik sahibi sağlıklı yaşamının sırrı sağlıklı gıdalardan geçtiğini savunmaktadır. Başlangıçta evinin giriş katını pansiyon olarak kullanmıştır. Bulunduğu konum itibarıyla konaklama talebinin artması sebebiyle kapasite artırılmıştır. İşletmede 2018 yılı itibarıyla iki konaklama tesisi vardır. Birincisi işletmenin merkezi olan vişne, üzüm, kiraz ve dut ağaçları bulunmaktadır. Aynı zamanda 6 odalı bir tesistir. İkincisi ise ilkinden yaklaşık 200 m uzaklıkta 6 odalı, iki katlı aparttır. İki ayrı tesiste yaklaşık 50 yatakla konaklama hizmeti verilmektedir. Çiftlikte çok az miktarda biber, patlıcan, salatalık ve soğan yetiştirilmektedir. Ziyaretçilere pazarlanmak üzere pestil, köme, pekmez, reçel ve marmelat gibi ürünler yapılmaktadır. Yurtdışından genellikle belirli organizasyonlar dâhilinde gelen gruplar kalmaktadır. Yurt içinden ise çok sayıda ilden ziyaretçiler gelmektedir (Kaymaz & Birinci, 2018: 121), (Fotoğraflar 4.12).

Turan pansiyonda tarım ve hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Geleneksel yöntemlerle üretim gerçekleştirilmektedir. Kış sonunda bahçe hazırlıkları vardır. Çiftlikte ürünler toplanır ve kışlık ürünler hazırlanmaktadır. Çiftliği 12 ay boyunca ziyaret etme fırsatı bulunmaktadır (URL 27).

Fotoğraflar 4.12. Uzundere İlçe Merkezinde Kurulan Turan Pansiyondan Görünümler.

4.5. GASTRONOMİ

Araştırma sahasında bulunan köy lokantaları ve pansiyonlarda yöresel mutfak ürünleri olan köy kahvaltısı, alabalık, pekmez, pestil, meyve marmelatları, kurutulmuş meyveler, bitkisel çaylar, ekşi pestil, bal, cağ kebabı, kuymak, mıhlama, turşu, ev yemekleri, yöresel çorbalar, köy ekmeği tadılabilir. Pehlivanlı, Bağbaşı ve Sırakonaklar mahallelerinde yaz aylarında pekmez ve marmelat yapımı, meyve-sebze toplama, tarlada bahçede çalışma; Kalavan, Uzunkavak ve Serdarlı yaylalarında hayvancılık ve peynir, tereyağı gibi üretim faaliyetlerine katılım sağlanabilir. Güzergâh üzerinde yer alan bütün noktalarda kırsal kültür izlenebilir, yöre insanı ile işbirliği yapılarak bölgenin gizli güzellikleri keşfedilebilir. Sırakonaklar, Ahlatlı ve Devedağı'nda tarihi taş evler ile Bağbaşı ve Sırakonaklar'da tarihi yapılar gezilebilir (URL 30). Agroturizm kapsamında

gerçekleştirilen önemli noktalarından biride yörede yapılan işlere yardım etmektir. Gastronomi bu açıdan önemlidir. Ziyaretçiler bu tür işlerin yapımına katılarak bilgi edinmektedirler ve çiftlik işlerine katılmanın zevkini sürdürmektedirler.

Tortum Çayı Havzası'nda tarım ve turizmin gelişmesinin yanında önemli gastronomi kültürünün gelişmesine de kaynaklık etmiştir. Yöre halkı yemeklerini yaparken genel olarak doğal ürünleri tercih etmektedir. Yaylalarda otlatılan hayvanların sütlerini kullanmaktadırlar. Yoğurt, tereyağı ve peynir gibi ürünleri kendileri hazırlamaktadırlar. Sahada meyve ve sebze yetiştiriciliği daha çok vadi tabanlarında yoğunluk kazanmıştır. Bağ ve bahçelerde yetiştirilen meyve ve sebzelerin birçoğu hem taze olarak tüketilmekte hem de saklanmış halde yemeklerin ve tatlıların yapımında kullanılmaktadır. Aynı zamanda dut gibi meyveler kurutularak da tüketilmektedir. Yazın yılın belirli günlerinde yöre halkı yaylalara çıkarak tereyağı, peynir gibi ürünlerini yaparak bir kısmını pazarlamak için bir kısmını da ev halkı tüketmesi için ayırmaktadır. Halk topladıkları meyve ve sebzeleri çeşitli şekillerde de değerlendirmektedir. Örneğin dalından toplanan kızılıcıklar taze meyve olarak tüketilmekte, derin dondurucularda saklanmakta, meyve suyu yapımında kullanılmakta, komposto, reçel olarak tüketilmekte ve kızılıcık özütü yapılarak satışa sunulmaktadır (Fotoğraf 4.13). Hemen hemen her evin bitişiğinde tandır evleri bulunmaktadır. Burada evin kadınları ekmeklerini yapmaktadır. Tortum Çayı Havzası'nda önemli olan ürünlerden biride pestil ve pekmezdir. Havza'ya çoğunlukla bu iki ürün için ilgi gösterilmektedir, pestil ve pekmezi ile ünlüdür. Agroturizm faaliyetlerine katılmak isteyen bir ziyaretçi pestil yapımının aşamalarına katılmaktadır.

Fotoğraf 4.13. Kızılıcıklar Toplandıktan Sonra Şişelenip Kızılıcık Özütü Şeklinde de Satışa Sunulmaktadır.

4.6. TURİZM MEKÂNLARI

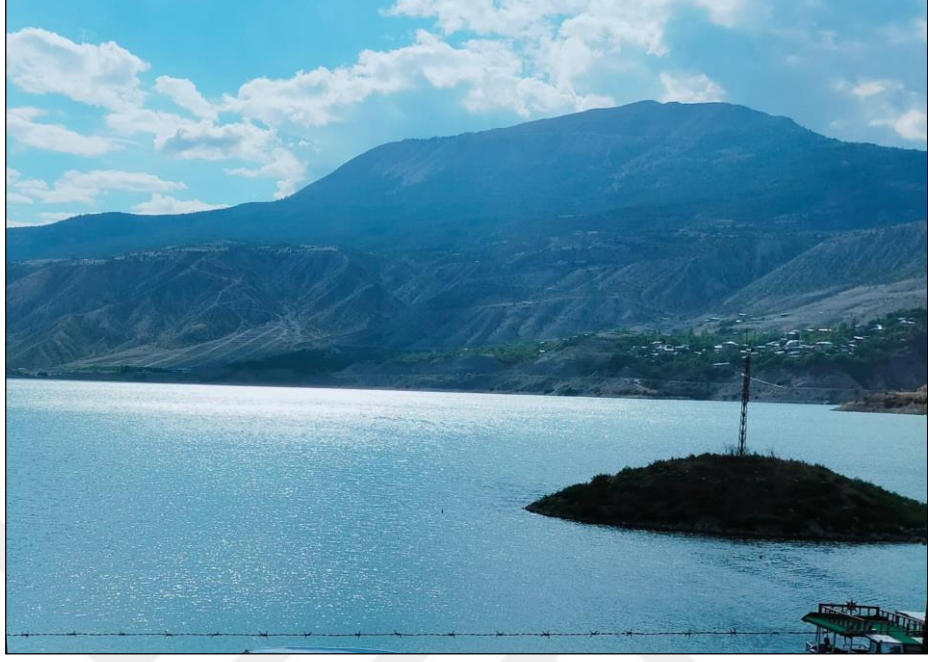
Günümüzde yoğun iş temposu vb. nedenlerden dolayı insanlar stres ve yorgunluğu atmak amacıyla turizm faaliyetlerine yönelmektedir. Araştırma sahasında birçok turistik aktiviteyi bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle son zamanlarda geliştirilen acenteler aracılığıyla Tortum, Uzundere ve Narman ilçelerine geziler düzenlenmektedir. Ayrıca Doğu Karadeniz turlarına Tortum ve Uzundere ilçeleri de dâhil edilerek turistik mekânların ziyaret edildiği görülmektedir.

Erzurum ilinde agroturizm faaliyetlerinin yapıldığı noktalar Tortum Çayı Havzası ve İspir ilçesinde yoğunluk kazanmaktadır. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu Erzurum Doğa Turizmi Master Planı (2013-2023) içerisinde Uzundere vadisi ve İspir Verçenik Dağı doğa turizmi bakımından seçkin ve yüksek değer taşıyan alan ve yaban hayatı geliştirme sahası olarak belirlenmiştir. Bunun haricinde Narman Peribacaları, Palandöken Dağı, Dumlu Yaylası, Ovacık agroturizm ve aktif turizm alanı olarak değerlendirilen diğer noktaları oluşturmaktadır (URL 30). Tortum Çayı Havzası'nda doğal ve beşeri turistik kaynaklar aşağıda sıralanmıştır.

Erzurum ilinin Uzundere ilçesinde bulunan Tortum Gölü araştırma sahasının en önemli turistik kaynaklarından biridir (Fotoğraf 4.14). 1700'lü yılların ortalarına doğru Kemerlidağ'da meydana gelen heyelan sonucundan Tortum Çayının önünü kapatmasıyla oluşan heyelan seti gölüdür. Dar ve derin bir sahada oluşan gölün çevresi yüksek tepelerden oluşmaktadır. Tortum Gölü'nün fazla suları Tev vadisine döküldüğü alanda Tortum Şelalesi oluşmaktadır (URL 29).

Tortum Gölü 6.625.000 m² yüzölçümüne sahiptir. Kuzey-güney doğrultusunda 11 km, doğu-batı doğrultusunda genişliği 600 ile 1000 m'yi bulmaktadır. Derinliği ise 40-50 m arasında değişen Tortum Gölü'nün denizden yüksekliği 1027 m'dir. Gölde Alabalık ve Aynalı Sazan bulunmaktadır ayrıca kafes balıkçılığı da yapılmaktadır. Gölün üzerinde sandallarla, deniz bisikletleriyle ve tekneyle gezinti yapmak mümkündür. Tortum Gölünün doğu kıyılarında peri bacaları vardır (Fotoğraf 4.15). Tortum Gölü'nün çevresinin jeomorfolojik yapısı, dik yamaçları, mevsimlik şelaleler, bağ ve bahçe arazileri, Tortum Çayını oluşturduğu delta ilginç alanlardan oluşmaktadır (Karahan & Çakır, 2011: 11). Gölde Ayvalı Ada ve Küçük Ada isimlerinde iki ada vardır. Balıklı

mahallesi tarafında göle çıkıntı yapan Bozburun yarımadası ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir (Özsoy, 23 atfen Şen, 2015: 16).

Fotoğraf 4.14. Tortum Gölünden Bir Görünüm.

Fotoğraf 4.15. Tortum Gölünde Tekneyle Gezintiden ve Peri Bacalarından Görünümler.

Tortum Gölü ve çevresi agroturizm ve ekoturizm açısından önemli potansiyele sahiptir. Su sporları, kamping, piknik, dağ yürüyüşü (trekking), dağ bisikleti, fotoğrafçılık, bitki gözlemlene, avlanma (alabalık tutma), kuş gözlemlene, manzara seyrinin yapılabileceği alanlar çeşitli aktivitelerin yapılmasına imkan vermektedir (Karahan & Çakır, 2011: 11).

Tortum Şelalesi, Uzundere ilçesi Çağlayan mahallesindedir (Fotoğraf 4.16). Coğrafi açıdan Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırlarında bulunmaktadır. Şelale Türkiye'nin en yüksek şelalelerinden biridir, yüksekliği ve oluşumu bakımından da dünyanın en önemli şelalelerinden biri durumundadır. Tortum Şelalesi'nin oluşumu Kemerlidağ'dan kopan büyük heyelan kütleleri Tortum Çayı'nın aktığı Tev vadisini kapatmıştır. Böylece Tortum Gölü'nden gelen sular 22 m genişlikten ve 48 m yükseklikten düşmektedir, ayrıca koca bir dev kazanı oluşturmuştur. Tortum Şelalesi'nin çevresi taş merdivenle yapılmış çevresi ise demir korkuluklar ile sabitlenmiştir. Merdivenlerden aşağı inildiğinde ahşap bir köprü karşılamaktadır. İlkbahar aylarında şelalenin suları artmakta yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Şelalenin sularının en fazla olduğu aylar ise mayıs ve hazirandır. Şelalenin denizden yüksekliği yaklaşık 1000 m civarındadır (Karahan & Çakır, 2011: 10).

Fotoğraf 4.16. 48 Metre Yüksekliğe Sahip Tortum Şelalesi, Dev Kazanı Ve Yürüyüş Yolundan Bir Görünüm.

Yedigöller (Yıkıklar) Tortum Gölü yakınlarında bulunan Ulubağ mahallesinde bulunmaktadır. Yedigöller'in oluşum şekli yeraltından sızan sular ve Tortum Gölü Havzası'ndan gelen suların birikmesiyle oluşmuştur. Karagöl, İncegöl, Nazlıgilin Gölü, Efendigilin Gölü, Sofigilin Gölü, Aliçavuşgilin Gölü isimli büyüklü küçüklü göllerden oluşmaktadır. Göllerden birinde alabalık tesisi vardır gelen ziyaretçilerin tadabilmeleri için gölün hemen kenarına balık lokantası kurulmuştur, ayrıca bu gölün çevresinde piknik yerleri bulunmaktadır (Fotoğraflar 4.17). Gölde sandalla ya da deniz bisikletleriyle gezinti yapılabilir. Yedigöller'in denizden yüksekliği 800 m'dir (Karahan & Çakır, 2011: 11). Alabalık tesisine Erzurum-Artvin-Hopa karayolunun 109. km'sinden doğuya ayrılan yaklaşık 1 km'lik dar bir yolla ulaşılmaktadır. Tesisin hemen yakınında büyük bir otopark bulunmaktadır. Bu alanda konaklama tesisi yoktur. Sadece gelen ziyaretçilerin beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için kır lokantası kurulmuştur. Bu lokantada 39 balık havuzu yapılmıştır (Fotoğraflar 4.18). Havuzların suyu, Tortum Gölünden sızarak yüzeye çıkan kaynaklardan temin edilmektedir. Alabalık tesisinin konaklama sorununun çözülmesi için proje onaylanmış ve 10 pansiyonun yapımı 6 Konaklama tesislerinin inşa edilmesi gelen yerli ve yabancı turistlerin özellikle hafta sonunda, yapımı gerçekleştirilecek pansiyonlarda kalmasına zemin hazırlayacaktır.

(Fotoğraflar 4.19). Alabalık tesisi nisan ve ekim ayları arasında faaliyet göstermektedir. Turistik faaliyetlerinin en yoğun olduğu zaman ise havaların ısındığı haziran, temmuz ve ağustos aylarıdır. Özellikle hafta sonlarında ziyaretçilerin sayısı daha çok artmaktadır. Alabalık tesisine gelen ziyaretçilerle ilgili kayıt tutulmamıştır bu yüzden bunların hangi il ve ilçelerden geldikleri tam anlamıyla bilinmemektedir. Yapılan mülakatlar sonucunda ziyaretçiler daha çok Erzurum ili, ilçelerinden ve Artvin ilinden ziyaretçiler gelmektedir. Bazı zamanlarda ise yabancı turistlerinde geldiği bilinmektedir. Bu tesise gelen ziyaretçilerin tamamına yakını özel araçlarıyla gelmektedirler (Doğanay & Alim, 2003: 133-134).

Fotoğraf 4.17. Uzundere İlçesi Yedigöllerde Kurulmuş Olan Balık Lokantası ve Piknik Alanından Görünümler.

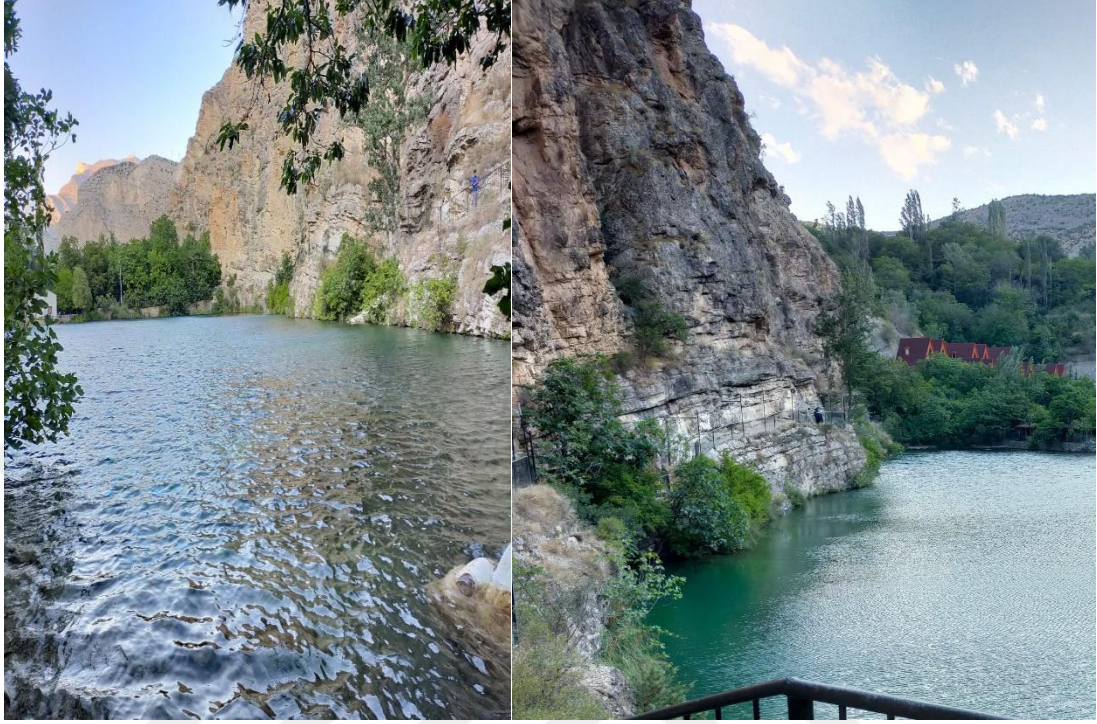
Fotoğraf 4.18. Uzundere İlçesi Yedigöllerde Bulunan Alabalık Havuzlarından Görünümler.

Fotoğraf 4.19. Uzundere İlçesi Gümüşçü Alabalık Dinlenme Tesisi Pansiyonunun Girişinden Bir Görünüm.

Yedigöller muhteşem dağların arasındaki göl manzarası yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Dinlendirici ortamıyla ve manzarasıyla önemli bir alanı

oluşturmaktadır ayrıca gölün çevresinde doğa yürüyüşlerin gerçekleştirilmesiyle agroturizme büyük katkı sağlayan doğal bir ortam oluşturmaktadır (Fotoğraf 4.20).

Fotoğraf 4.20. Yedigöllerin Farklı Açılardan Görünümler.

Yıkıklar mahallesi bağ-bahçe tarımı ve seracılık bakımından önemlidir. Seralarda marul, patlıcan, fasulye, biber, salatalık, domates, ıspanak, taze soğan yetiştirilmektedir. Meyvelerden erik, ceviz, elma, kızılıçık, kayısı, kiraz, vişne, üzüm, şeftali, nar ve dutun tarımı yapılmaktadır (Doğanay & Alim, 2003: 134-135). Bu mahalleye gelen ziyaretçiler tarımsal faaliyetlere katılıp ve burada konaklayarak tarımsal ürünleri yerinde görme fırsatı elde edeceklerdir ve tadına bakarak farklı bir zevk yaşayacaklardır. Ayrıca Tortum Gölü, Tortum Şelalesi ve Yedigöller'e yakın bir alanda olmaları agroturizm faaliyetlerini gerçekleştirirken bir yanda da doğa yürüyüşleri, manzara seyirleri, doğa sporları yapma fırsatı elde edeceklerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere agroturizm çok yönlü bir turizm aktiviteleri oluşturduğu kesindir.

Tortum Çayı Havzası'nın yaylaları, ormanları, vadileri ve su kaynaklarının fazla olmasından dolayı insanları kendine çekmektedir. Özellikle hafta sonları Erzurum ve çevresinde yaşayan insanlar havzayı ziyaret etmektedir. Ziyaretçiler hem doğal çevreyi gezmekte, bol oksijen almakta hem de piknik yapmaktadırlar. Erzurum merkezine göre

Tortum Çayı Havzası daha ılıman bir iklime sahip olması bölgeye gelen turist sayısını gün geçtikçe artırmaktadır.

Tortum Çayı Havzası'nda piknik yapılacak alanlara baktığımızda, Tortum Gölü kenarında mesire alanları kurulmuştur bu alanda piknik yapılmaktadır (Fotoğraflar 4.21). Ayrıca Yedigöller çevresinde çardaklar bulunmaktadır. Burada yerli ve yabancı ziyaretçiler piknik yapma fırsatı elde etmektedirler. Aynı şekilde Tortum Şelalesinin yanında piknik alanlarının kurulduğu görülmektedir. Burada hem şelalenin çevresinde yürüyüş, hem de piknik yapılmaktadır. Bu alanda ayrı çocuk parkları da mevcuttur.

Fotoğraf 4.21. Uzundere İlçesi Tortum Gölünün Kenarında Kurulmuş Olan Piknik Alanlarından Görünümler.

Tortum Gölü, Erzurum Bölge Müdürlüğünün 05.05.2000 gün ve 1010 sayılı yazısıyla Kültür ve Tabiat Parklarını Koruma Kurulu tarafından I. Derecede Sit Alanı (1055,6 ha) olarak ilan edilmiştir. Tortum Gölü böylece ilk defa koruma statüsü kazanmıştır. Çağlayan, göl, Yedigöller ve kısmen göl deltasını kapsayan sit alanı kararıyla, gölün çevresinde koruma tedbirleri uygulanmaya başlanmıştır. Tortum Çayı Havzası ve Tortum Gölünün Türkiye üzerinden gerçekleşen kuşların göç hareketinde

önemli bir konaklama alanı olmasından dolayı 2014 yılında Doğa Koruma ve Milli Parklar Erzurum Şube Müdürlüğünün hazırladığı raporla Tortum Gölü ve güneybatı delta alanını kapsayan 721 hektarlık bölge Tortum Gölü Sulak Alanı olarak belirlenmiştir (Sevindi & Kaya, 2019: 2204).

Tortum Gölü Sulak Alan Yönetim Planı (2019- 2023) raporuna göre 162 kuş türü gözlem aracılığıyla belirlenmiştir. Bunlardan 69'u yerli, 51'i yaz ziyaretçisi, 27'si transit, 15'i kış ziyaretçisi olarak sınıflandırılmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018: 23-136). Tortum Çayı Havzası'nda yoğun olan kuş türleri; *Podiceps cristatus* (Bahri), *Plegadis falcinellus* (Çeltikçi), *Ciconia ciconia* (Leylek), *Gyps fulvus* (Kızıl akbaba), *Tachybaptus ruficollis* (Küçük batağan), *Aquila chrysaetos* (Kaya kartalı), *Spatula clypeata* (Kaşıkga), *Circus aeruginosus* (Saz delicesi), *Larus ridibundus* (Karabaş martı) ve *Phalacrocorax carbo* (Karabatak)'dır (Sevindi & Kaya, 2019: 2207).

Tortum Çayı Havzası'ndan kuş göçlerini oldukça yakından izlenilebilecek çok sayıda göç izleme noktaları vardır. 5 tane en iyi kuş izleme rotası hazırlanmıştır. Uygun hava koşullarında ve uygun zamanlarda hazırlanan bu alanlarda Doğu Karadeniz Dağları'nda görülen yoğun kuş göçlerinin ve ender türlerin kolay bir şekilde gözlemleneceği rotalar aşağıda sıralandığı gibidir (Karahan & Çakır, 2011: 13):

- Tortum Gölü
- Engüzek Kalesi
- Mescit Dağları, Uzundere–İspir geçidi
- Çamlıyamaç–Kılıçkaya geçidi
- Zuğar Boğazı

İdeal kuş gözlem noktaları Bağbaşı, Serdarlı, Pehlivanlı ve Sırakonaklar mahallelerinin çevresinde çoğunlukla yerel tür olan yaklaşık olarak 100 kuş türü bulunmaktadır. Küçük akbaba, sakallı akbaba, ibibik, yeşil ağaç kakan, dağ kuyruksallayan, arı kuşu, gök ardıç, alaca ağaç kakan, mavi baştankara, kırmızı gagalı dağ kargası, dere kuşu, uzun kuyruklu baştankara, mavi gerdan, boğmaklı ardıç, sarıasma, kaya sıvacısı, duvar tırnaşık kuşu, saka, kukumav, kızıl gerdan ve karaiskete görülen başlıca kuş türlerini oluşturmaktadır (URL 30).

Yörede agroturizm ve aktif turizm aktivitelerini dört mevsim deneyimlemek mümkündür. Kuş gözlemlemek için ise haziran-eylül ayları, kelebek gözlemciliği için ise mayıs-eylül ayları ideal dönemlerdir. Kurt ve dağ keçisi daha çok kış aylarında, boz

ayılarını ilkbahar ve sonbahar aylarında gözlemlenebilir. Havza'nın yöresel gıda ürünlerini tatmak ve bitki örtüsünü görmek için sonbahar, ilkbahar ve yaz aylarında farklı seçenekler sunmaktadır (URL 30). Yolculuk sırasında dağların arasından geçerken dağ keçilerini görmek mümkündür.

Tortum Gölü'nde su sporları bakımından birçok aktiviteye yer verilmektedir. Gölde, kayıkla gezinti, sandallarla kürek çekme, kano, kürekçilik, yelken, su kayağı, balıkçılık vb. bu aktivitelerin yapılması için önemli büyüklüğe ve potansiyele sahip olduğu görülmektedir (Karahana & Çakır, 2011: 11). Ancak en önemli sorunlardan birisi konaklamadır ve yörenin tam anlamıyla tanıtılmamasıdır. Buda Tortum Gölü'nde turizm faaliyetlerinin gelişmesini engellemektedir. Konaklama imkânlarının artırılmasıyla turizm potansiyelinin de daha çok gelişmesine kaynaklık edecektir. Tortum Gölü'nün çevresi göl manzarasının görülebileceği ve su sporlarının yapılması için tesislerin kurulmasıyla büyük bir önem kazanması kaçınılmazdır.

Tortum çayında rafting sporunun en iyi şekilde yapılabildiği akarsulardan biridir. Zorluk derecelerine göre herkese uygun parkurlar vardır. Rafting yapmak için en uygun aylar mayıs ve hazirandır. Torum çayı ve Çoruh nehri kano sporu için ideal koşullar oluştururken, durgun su kanosu için Tortum Gölü daha uygun alanı oluşturmaktadır. Tortum Gölü kıyısında, kürek, kano, ve sandalla gezinti için gerekli olan önlemler alınarak iskeleler ve rampalar kurulmuştur (URL 30).

Tortum Şelalesi'nin doğusundan itibaren Tortum Çayı, rafting sporu yapılması için uygundur. Özellikle Çoruh nehri üzerinde yoğunlaşan rafting aktivitesinin başlangıç noktası Yıkıklar mahallesinden itibaren Tortum çayı olabilir (Doğanay & Alim, 2003: 134). Tortum Gölü'nde motorlu su araçlarıyla gezinti, botçuluk, yelkencilik ve maket yarışları yapılabilmektedir (URL 30).

Erzurum ilinin sahip olduğu akarsularda olta balıkçılığı konusunda da geniş olanaklar sunmaktadır. Tortum Çayı, Çoruh Nehri, Tortum Gölü, Ödük Çayı ve Sırakonaklar Deresi'nde sazan, alabalık ve aynalı sazan türleri vardır. Çoruh Havzası'nda bazı akarsular ve göllerde kırmızı benekli alabalık türünde kirlenme ve avcılıktan dolayı azalmıştır. Tortum Gölü'nde bulunan ve mesire alanı olan Bozburun yarımadasında Olta balıkçılığı yapılabilir. Yıkıklar ve Yedigöller alanında kamp yapılabilir (URL 30).

Erzurum ilinin %64'ünü dağlar oluşturmaktadır. 3000 m'yi geçen yükseltileri, gölleri, nehirleri, vadileri, sarp kayalıkları, jeolojik oluşumları, sıradağları ve yaylalarıyla doğa sporları için elverişli koşullara sahiptir. Erzurum ili, dağcılık, doğa yürüyüşü, dağ bisikleti, yamaç paraşütü ve jeep safari gibi birçok aktivite için önemli potansiyele sahiptir. Ayrıca saha ilginç peyzaj biçimleri ile doğa sporcularına değişik görsel şölenler sunmaktadır (URL 30).

Erzurum ilinde doğa yürüyüşü giderek önem kazanan bir dağ sporu haline gelmiştir. Geçilen patikalarda eşsiz manzaralar, doğal çeşitlilik arz eden yaylalar, dağ ve tepeler vardır. Uzundere, İspir ve Palandöken zirvelerinde bu tip sporlar için uygun parkurlar bulunur. Uzundere vadisinde, farklı morfolojik özelliklere sahip derin vadi ve yaylalarda, sarıçam ormanları, şelaleler ve göller arasından geçilerek pek çok doğa yürüyüşü koridorları vardır. DATUR Projesi Uzundere vadisi ve çevresinde 9, İspir ilçesinde 8 rota tespit edilmiştir. Bu rotaların uzunluk (u), zorluk (z) ve yükseklik (y) verileri belirlenmiştir (URL 30).

- **Uzundere Rotaları:** Uzunkavak Yedigöller (u: 36 km, z: 3-4, y: 2600 m), Cevizli Yaylası (u:20 km, z: 2, y: 2260 m), Engüzek Kalesi (u: 6.5 km, z: 2, y: 1500 m), Sapaca Yaylası (u: 20 km, z: 2, y: 1100 m), Öşkivank Kilisesi (u: 7 km, z: 2, y: 1800-2400 m), Paisor Yaylası (u: 11 km, z: 3, y: 1800-2400 m), Balıklı köyü (u: 3 km, z: 1, y: 1200-2200 m), Carmis Yaylası (u: 13.4, z: 3, y: 1500-2400 m), ve Haho Klisesi (u: 3.1 km, z: 2, y: 1200-1600 m)'dir. Tortum Çayı Havzası'nda en ilgi çekici rotalar Yedigöller ve yaylalar arası geçişler, Öşvank Kilisesi ve Engüzek Kalesi'dir (URL 30).
- **İspir Rotaları:** Davalı Yaylası (u: 13.6 km, z: 4, y: 2000-2500 m), Çamlıca Yaylası (u: 4 km, z: 1, y: 1207 m), İspir Yedigöller (u: 11 km, z:3 y: 1900-3000 m), Soğanlı (u: 7 km, z: 5, y: 2108-3200 m), Elmalı Mağarası (u: 4 km, z: 2, y: 1376 m), Moryayla (u: 7 km, z: 2, y: 1900-2400 m), Ahlatlı-Zarnıç (u:14 km, z: 2, y: 1820-2320 m) ve Sorah Göl (u: 11 km z: 3 y:1207 m) rotalarıdır. Yörenin en ilgi çekici rotaları Yedigöller ile Sırakonaklar-Davalı Yaylası oluşturmaktadır (URL 30).

İlginç yeryüzü şekilleri ve doğal güzellikleriyle Erzurum ilinde jeep safari için rotalar hazırlanmıştır. Bu rotalar Uzundere, Uzunkavak Yedigöller, Serdarlı Yaylası, Zuğar Boğazı, Kalavan Yaylası, Yedigöller, Ahlatlı, İspir, Zarnıç, Yoldere, Moryayla, Narman dağ yolu rotalarıdır (URL 30).

Erzurum ilinde ideal doğa sporlarından birisi de dağ bisikleti sporudur. Bu aktiviteyi yapmak için Uzundere, Tortum ve İspir ilçeleri ziyaret edilmektedir. Zorluk derecelerine göre rotalar hazırlanmıştır. Bunlar; Uzundere Yaylası (zor), Ahlatlı-Zarnıç (zor), Derinpınar Yaylası-Serdarlı (zor), Serdarlı – Pehlivanlı (orta), Yıkıklar (orta) ve Engüzek Kalesi (orta) ve rotalarıdır (URL 30).

Tortum Çayı Havzası stratejik konumu itibarıyla M.Ö. 4000 yıllarına kadar tarih boyunca birçok milletin yerleşmek için mücadeleler verdiği alanlardan birini oluşturmaktadır. Karadeniz ile Doğu Anadolu ve Kafkasya bölgeleri arasında bir köprü görevi gören havzada Kaleboynu Kalesi, Kapıkaya Kalesi, Kale Köyü Kalesi, Eziniz Kalesi, Kaledibi Kalesi, Hırçer Kalesi gibi savunma amaçlı olarak birçok kale inşa edilmiştir (URL 32).

- **Hırçer Kalesi:** Tortum ilçesi, Serdarlı mahallesindedir. Yüksek bir kayalık üzerine inşa edilen kaleye patika bir yoldan geçerek gidilmektedir. Kalenin çevresi tamamen ormanlık alandan oluşmaktadır. Kalenin giriş kapısının yer aldığı duvarlar yıkılmıştır. Sur duvarlarının bazı bölgelerinde pencere açıklıkları bulunmaktadır. Kalenin bulunduğu alan kayalık araziden oluştuğundan dolayı duvarlarının büyük bir bölümü günümüze kadar sağlam olarak gelmiştir. İklim şartlarından dolayı kalenin bazı duvarları yıkılmıştır. Kalenin yapımında moloz taş kullanılmıştır. 21.08.2013 tarihinde korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (URL 32).
- **Tortumkale Kalesi:** Tortum ilçesi, Tortumkale mahallesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Mahallenin doğusunda kayalıklar üzerinde kurulan kalenin birçok kısmı yıkıldığından dikdörtgen olarak planlandığı düşünülmektedir. Kalenin kuzey ve doğu surları kısmen tahrip olmamıştır. 10.03.1978 tarihinde korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (URL 32).
- **Kaledibi Kalesi:** Erzurum ili, Tortum ilçesinde Kaledibi mahallesinin güneybatısında bulunan kayalıklarının batısında kurulmuştur. Moloz taş ve yoğun bir harç kullanılarak ana kayanın üzerine ovale yakın bir plan şeklinde inşa edilmiştir. Kalenin doğu cephesinde bulunan girişin ön kısmının yıkılmasından dolayı kalenin içine girilememektedir. Kalenin Kuzeydoğu ve batı köşelerinde yaklaşık 5-6 m. yüksekliğinde silindir şeklinde kuleler bulunmaktadır. Kaledibi Kalesi 18.05.2001 yılında korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (URL 32).
- **Kapıkaya Kalesi:** Tortum ilçesi Kapıkaya (Keğik) mahallesinde inşa edilmiştir. Kale geçiş güzergâhına hâkim stratejik bir nokta üzerinde kurulmuştur. Kale çevresine göre yüksek bir alanda kayalık üzerine inşa edilmiştir. 2 m genişliğinde beden duvarları yapılmıştır. Kalenin sur duvarlarında yarım daire şeklinde bazı bölgelerinde dışa taşıntılı burçlar

yapılmıştır. Kalenin yapımında harç olarak horasan harcına benzer malzeme kullanılmış ve iri moloz taşlar ile harçlar birbirine sabitlenmiştir. Kalenin dış duvarları zamanla tarih olmuştur ve taşlar arasında boşluklar oluşmuştur. Kalenin duvarları ve burçları oldukça kalın olmasından dolayı mimari forumunu günümüze kadar koruyabilmiştir (URL 32).

- **Eziniz Kalesi:** Tortum ilçesi Uzunkavak mahallesi sınırları içerisinde kurulmuştur. Kale mahallenin kuzeyinde tepenin uç kısmına doğu-batı istikametinde inşa edilmiştir. Kalenin yapımında büyük taşlar ve moloz taşlar kullanılmıştır. Kalenin kuzeyinde 3, batısında 1 burç vardır. Kuzeydeki burçların bir kısmı sağlam durumda iken batı cephesindeki burcun büyük bir bölümü yıkılmış durumdadır. Kale 16.07.2010 tarihinde korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (URL 32).
- **Kaleboynu Kalesi:** Tortum ilçesi Kaleboynu mahallesinde inşa edilmiştir. Kale dik bir kayalık üzerinde kurulmuştur. Kalenin yuvarlak formu duvarları ve silindirik kulesi dikkat çekmektedir. Kaleboynu Kalesi 26.05.2006 tarihinde korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (URL 32).
- **Engüzekkapı Kalesi:** Uzundere ilçesi Dikyar mahallesi sınırları içerisinde kurulmuştur. Uzundere ilçesine 3 km uzaklıktadır. Kalenin Orta Çağ'da inşa edildiği tahmin edilmektedir. Oldukça stratejik bir öneme sahip olan kale Erzurum-Artvin karayolu kenarında sarp ve yüksek kayalık üzerindedir. Kale Engüzek ya da Üngüzek gibi isimlerinin yanı sıra, kurulduğu mahallenin adı olan Dikyar Kalesi ve beylikler döneminde kaleyi sağlamlaştıran kişi Akça Beye ithafen Akçakale adıyla da anılmaktadır. Tarihi dokusuyla eşsiz güzellik katan kaleye girişler Güneydoğu yönündeki kapıdan 1.82 m genişliğinde bir koridorla gidilmektedir. Diğer kaleler gibi bu kalenin inşasında da horasan harcı ve moloz taşlar kullanılmıştır. Kalede dikkati çeken bir diğer husus sarnıç ve şapeldir. Engüzekkapı Kalesi, Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun, 10.03.2006 tarih ve 262 sayılı kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir (URL 32). Kalenin yapıldığı alanda diskordans yapıları görmek mümkündür (Fotoğraflar 4.22).

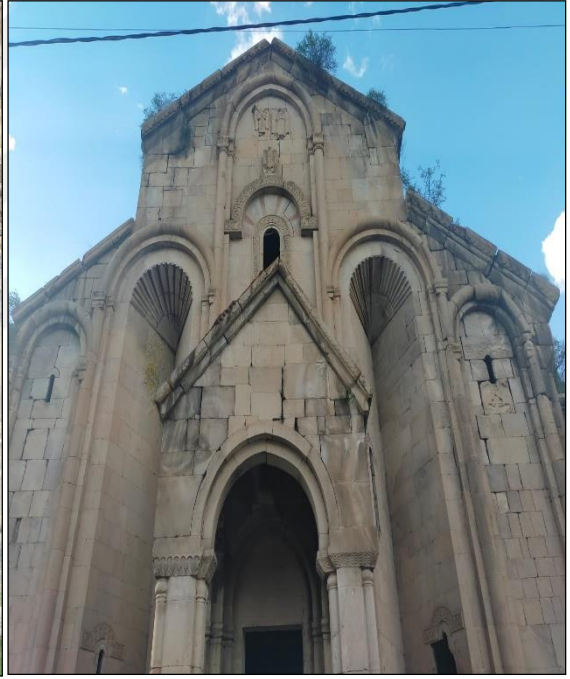
Fotoğraf 4.22. Engüzek Kalesinin Farklı Açılardan Görünümler.

- **Sapaca Köyü Kalesi:** Sapaca mahallesinde inşa edilen kale Uzundere ilçesine 11 km uzaklıktadır. Anadolu'ya gelen ilk Türkler Öş ya da Oş ismini vermişlerdir. Sonraki zamanlarda mahalleye Ermenilerin yerleşmesiyle Öşk adını almıştır. Kale Ortaçağın mimari özelliklerini yansıtmaktadır, Engüzekkapı kalesi gibi sarp kayalıklar üzerinde kurulmuştur. Orta Çağ'da Bagrati Krallığı tarafından kaleyi fethetmek amacıyla birçok akın düzenlenmiştir. Kale 2 kat olarak yapılmış ve inşasında ahşap hatıllar kullanıldığı görülmektedir. Kalenin planı arazi yapısına uygun olarak tasarlanmıştır. Kalenin avlusunda seramik parçalar görülmektedir. Sapaca Köyü Kalesi, Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun, 23.03.2012 tarih ve 186 sayılı kararı ile 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir (URL 32).
- **Çağlayan Kalesi:** Uzundere ilçesi Çağlayan mahallesinde inşa edilmiştir. Diğer kalelerin kurulduğu yer gibi Çağlayan Kalesi de sarp bir kayalık üzerinde bulunmaktadır. Kaleden günümüze sadece iki sur duvarı ulaşmıştır. Dikdörtgen bir plana sahiptir. Kalenin girişi güney cepheden sağlanmaktadır. Kalenin zemininin tamamı moloz taş yığını altında kalmasından dolayı herhangi bir mimari unsur görülmezken doğu surlarındaki çukurun sarnıç

olduğu düşünülmektedir. Çağlayan Kalesi Orta Çağda inşa edildiği düşünülmektedir. Çağlayan Kalesi, Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun, 31.07.2015 tarih ve 1758 sayılı kararı ile 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir (URL 32).

Tortum Çayı Havzası'nda inanç turizmine yönelik yörede çok çeşitli yapılar ve kiliseler vardır. Tarihin adeta canlı tanıkları olan bu eserler inanç ve kültür turizmi bakımından agroturizm ve ekoturizm açısından avantajlı duruma getirmektedir. Tarih boyunca araştırma sahası çok sayıda inançlar, değerler ve tarihi miraslar inanç turizmi açısından büyük bir potansiyeli bünyesinde barındırmış olup, bu potansiyelin agroturizm ve ekoturizm amacıyla değerlendirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması tarihi değerlerin korunmasına ve tanıtımın yapılmasına bağlıdır (Karahana, 2009: 30).

- **Öşvank Kilisesi (Öşk Manastırı Kilisesi):** Uzundere ilçesi Çamlıyamaç mahallesinde inşa edilen kilise Hristiyan Gürcüler tarafından büyük bir önem taşımaktadır. Her yıl birçok yerli ve yabancı turistler ziyaret etmektedir. Ayrıca teologlar tarafından da rağbet görmektedir. Piskoposluk merkezlerinden biri durumunda olan Öşkvank Kilisesi, 11. yy 'da el yazmalarıyla bilinen önemli kültür merkezi olarak tanınmaktadır. 19. yy'in sonlarına doğru 1980 yılına kadar cami olarak da kullanılmıştır. 1985 yılında ise TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tescil edilerek korunması gereken taşınmaz kültür varlıkları arasına alınmıştır (Özkan, 1994 atfen Orhan & Karahan, 2009: 30). Öşvank kilisesi günümüzde restore aşamasındadır (Fotoğraflar 4.23).

Fotoğraf 4.23. Öşvank Kilisesinden Görünümler.

- **Haho Kilisesi:** Yörede Taş cami olarak da bilinmektedir. Tortum ilçesi Bağbaşı mahallesinde Gürcüler tarafından inşa edilmiştir (URL 31). Kilisenin farklı cephelerinde Hristiyan konularını anlatan figürler yapıldığı görülmektedir (Özkan, 2010: 167). Diğer bir adıyla Meryem Ana Kilisesi denilmektedir. Kilise geçmişten günümüze kadar birçok ziyaretçiye ev sahipliği yapmıştır. Bir dönem cami olarak da kullanılmıştır. Gelen ziyaretçiler kilisenin içini ve çevresini gezmektedir. Birçok fotoğrafçı bu kilisenin fotoğrafını çekmektedir. Yörede yaptığımız mülakatlar sonucunda edindiğimiz bilgilere göre kilisenin giriş kapısının üzerinde bir kuş portresi bulunmaktadır. Kuşun baktığı yönde hazine bulunduğu söylenmektedir. Bu yüzden define avcıları tarafından sürekli

kilisenin çevresi kazılmıştır. Çeşitli önlemler alınarak bu girişim engellenmektedir (Fotoğraf 4.24-4.25).

Fotoğraf 4.24. Haho Kilisesinden Bir Görünüm.

Fotoğraf 4.25. Haho Kilisesi Farklı Açılardan Görünümler.

- **Ekeki Kilisesi:** Tortum ilçesi eski ismiyle Ekeki, yeni ismi ise Vişneli mahallesi olarak değiştirilen bir Gürcü kilisesidir. Ekeki kilisesi haç planlı, inşasında düzgün kesme taş kullanılmış kubbeli bir yapıdır. Bazı pencerelerin üst kısımları ve kubbe kasnağı renkli taşlarla süslemesi yapılmıştır. Bu kilise de bir zamanlar cami olarak kullanıldığı bilinmektedir. İç kısımlar günümüzde sıvanmış ve beyaza boyanmıştır. Bu sebeple kilisenin duvar resimleri kapanmıştır. Ekeki Kilisesi 1960’larda yıkılmıştır yerine ise bir cami inşa edildiği bilinmektedir. Caminin yapımında kilisenin taşlarından faydalanılmıştır. Kilisenin batı yönlerinde yunanca yazıtlar vardır (URL 33).

Uzundere mağarası Uzundere ilçe merkezinde, Uzundere vadisinin kenarında dik ve yüksekçe bir kaya oyuğunda yer alır. Mağaranın içerisinde duvarlarda renkli resimler vardır. Ata binmiş insan figürlerinin sanki daha yeni yapılmış gibi görünümü hayranlık uyandırmaktadır. Yöre halkı; mağarada derebeylik döneminde, derebeyinin kalmış olduğu ve bu mağarada korunduğu bilgisini vermektedir (Şen, 2015: 56 atfen Kardeş, 2017), (Fotoğraf 4.26).

Fotoğraf 4.26. Uzundere Mağarasından Bir Görünüm.

Kireçli köprünün yapımı daha çok Bizans döneminde beyaz harçlı dolgu malzemesi kullanılmıştır. Bu yapının döşeme taşlarının sağlam olması ve günümüze kadar parlaklığını koruması ilgi çekicidir. (Gündoğdu & Özkan, 1995: 29). Kireçli köprüsü Tortum-Uzundere yolunun 24. km'sinde, Pehlivanlı mahallesi girişinde bulunmaktadır. Köprüde restore çalışmaları yapılarak daha çok sağlamlaştırılmıştır. Günümüzde kireçli köprüsü hala hizmet vermektedir. Köprü karayolu üzerindedir ve görünümünden dolayı dikkat çekici olduğundan birçok ziyaretçi tarafından ziyaret edilmektedir ayrıca bu köprü üzerinden Pehlivanlı mahallesine gidilmektedir (Fotoğraf 4.27).

Fotoğraf 4.27. Kireçli Köprüden Bir Görünüm.

Tortum Gölü ve çevresi hidrografik ve litolojik bakımdan muhteşem doğa manzaraları bulunmaktadır. Bu manzaralar daha çok vadi periferisi üzerindeki sitler üzerinden seyredilebilir. Örneğin gölün tamamını görebilmek için Kemerli Dağı (2700 m) ve Tevin Dağı (2400 m) doruklarına çıkmak gereklidir. Bu dağlardan bakıldığında önemli coğrafi oluşum ve doğa turizmi potansiyeli açısından görkemli bir manzara seyredilecektir. Hidroelektrik santralinin kurulduğu Karadağ yarma vadisi dar bir boğazın iki yakasında inşa edilmiştir. Çevresi volkanik tüf ve tortul kayalardan oluşmuştur. Bu alan adeta jeoloji ilmi laboratuvarı gibidir ve dağcılık bakımından da yüksek bir potansiyele sahiptir (Karahan & Çakır, 2011: 11). Tortum Gölü ve çevresi adeta coğrafya bilimi ve jeoloji ile ilgilenenlerin öğrendikleri bilgileri gözlemleyebilecekleri bir bilim dershanesi niteliğindedir (Şen, 2015: 18).

Bağbaşı, Pehlivanlı, Sırakonaklar ve Serdarlı mahallelerinde bulunan yeşil vadilerde foto safari yapma imkânı vardır. Tortum Şelalesi ve Yedigöller yörede dikkat çeken doğal oluşumlardır. Devedağı önemli geçittir ve bir tarafı Tortum, diğer tarafı ise İspire doğru uzanan sıradağlar manzarasıyla ilgi çekmektedir. Tortum Çayı Havzası'nda bisiklet turları, yürüyüş ve safari yaparak doğal güzellikler keşfedilmektedir. Pehlivanlı mahallesinde yer alan soğuk hava mağarası, diskordans yapılar ve blok kayalar görülmeye değer önemli jeolojik oluşumlardır (URL 30).

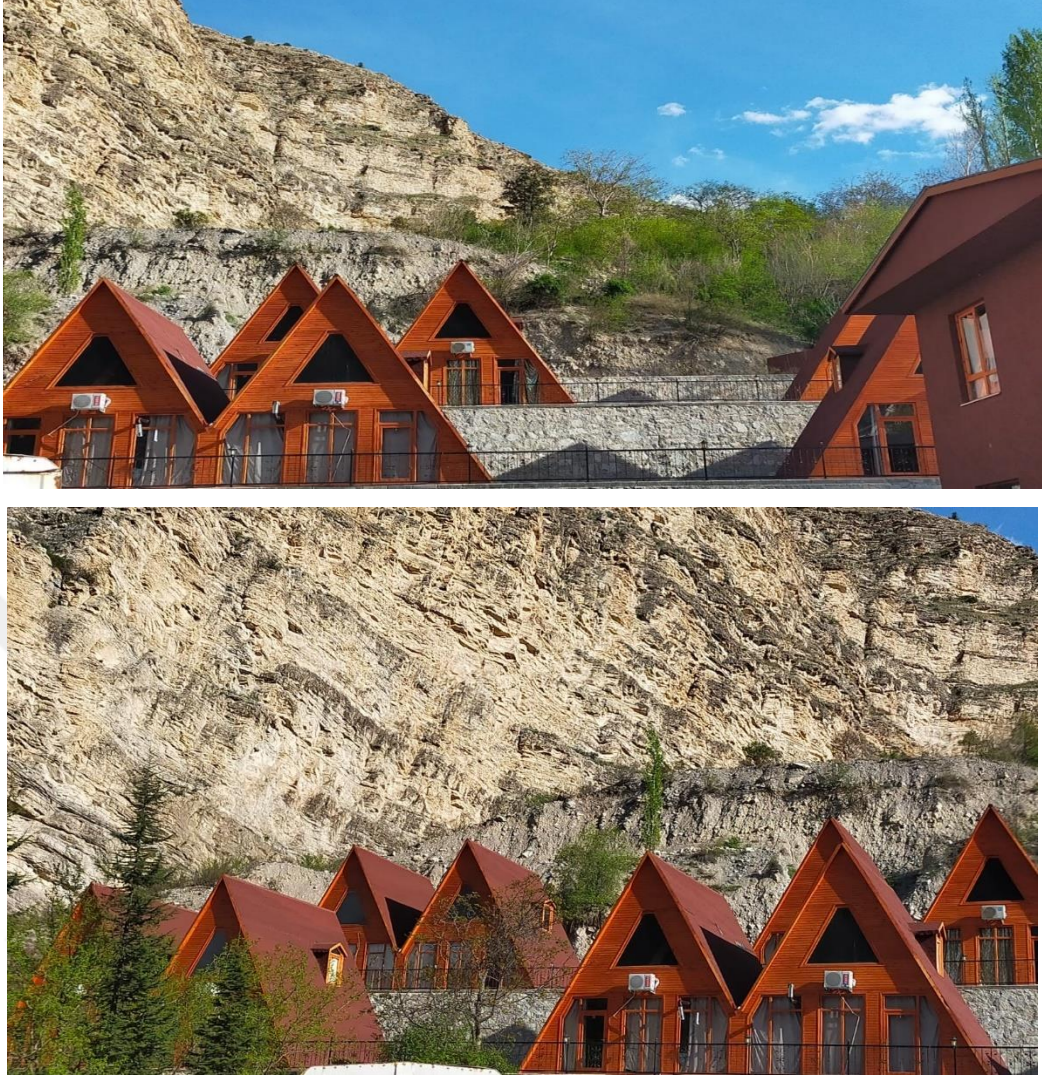
4.7. KONAKLAMALAR

Turizmin temel unsurlarından birini oluşturan konaklama, geceleme ve beslenmeyi ifade eden bir kavramdır. Herhangi bir alanda turizmin gelişmesi, çok büyük ölçüde, konaklama kapasitesine bağlı olacaktır. Konaklama, turizmin gelişme süreciyle bağlantılı olarak nitelik ve nicelik bakımından değişimlere uğramıştır. Günümüzün turistleri için artık çok değişik konaklama şekilleri vardır. Örneğin, en genel anlamda konaklama kolaylıkları ticari ve özel türde olanlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Birinci grup içine oteller, moteller, pansiyonlar, tatil kampları ve tatil köyleri şeklindedir. İkincisi ise akraba ve arkadaş evleri ya da özel konutlar olan ikinci evlerden (tatil evleri) oluşur. Kamp ya da karavan, hareketli ev ve özel çadırlar, ticari kampinglerde kendilerine ayrılan yerlerde konakladıkları için ara tip sayılmaktadır (Özgüç, 2017: 102).

Agroturizm faaliyetlerinin gelişebilmesi için en önemli unsurlardan biriside konaklamadır. Çünkü agroturizm amaçlı gelen bir ziyaretçi belirli bir süre konaklaması gerekmektedir. Bu doğrultuda tarımsal faaliyetlere yardım etmektedirler ve çevredeki birçok aktiviteye de katılmaktadırlar. Bundan dolayı konaklama imkânının geliştirilmesiyle agroturizm faaliyetlerine ayrılan süre artırılabilir.

Tortum Çayı Havzası'na yapılan ziyaretler daha çok ya günübirlik şeklinde olmakta ya da Erzurum şehrinde bulunan otellerde konaklayarak Tortum Çayı Havzası'na ziyaretler düzenlenmektedir. Araştırma sahasında agroturizm çiftliklerinde konaklama imkânı bulunmaktadır. Ali Koçak çiftliği yaklaşık 30 kişiye kadar konaklama imkânı vardır. Turan pansiyon 6 odalı bir tesistir. Bu pansiyonun diğer bir tesisi ise 2 katlı 6 odadan oluşmaktadır. Bu iki tesis yaklaşık 50 yataklıdır (Kaymaz & Birinci, 2018: 120-121).

Tortum Çayı Havzası'nda yer alan Yedigöller, eşsiz manzarası ile huzur veren bir ortamı sunmaktadır. Erzurum iline 110 km, ilçe merkezine 20 km uzaklıkta olan Yedigöller'de göl kenarında bungalov evler inşa edilmiştir. Bu turistik evlerde yerli ve yabancı birçok turist konaklamaktadır. Bungalov evler ilkbahar ve yaz turizm sezonlarında yoğun ilgi görmektedir (Fotoğraflar 4.30). Tortum Şelalesinin hemen karşısında bungalov evleri yapımına başlanmıştır. Buradaki bungalov evlerinde yoğun ilgi göreceği şüphesizdir (Fotoğraf 4.31).

Fotoğraf 4.28. Yedigöllerde Bulunan Bungalov Evlerin Farklı Açılardan Görünümleri.

Fotoğraf 4.29. Uzundere İlçesi Tortum Şelalesi Kenarında İnşa Edilen Bungalov Evlerden Görünüm.

4.8. TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN AGROTURİZM AÇISINDAN SWOT ANALİZİ

Araştırma sahasında yapılan mülakatlar ve arazideki gözlemler sonucunda elde edilen bulgularla Tortum Çayı Havzası'nın SWOT analizi yapılmıştır. Yapılan bu analizler neticesinde gerçekleştirilen görüşmeler, incelenen ikincil kaynaklar ve toplanan veriler bir araya getirilerek havzanın güçlü, zayıf, fırsatlar ve tehditler tespit edilerek SWOT analizi yöntemi ile aşağıda açıklanmıştır.

Güçlü Yönler

- Agroturizm için sahanın iklim koşulları uygundur.
- Saha doğal turistik çekicilikler yönünden zengindir.
- Manzara seyrinin yüksek olduğu alanlar vardır.
- Tortum Çayı Havzası'nda farklı tarım ürünlerinin gelişmesine katkıda bulunarak tarım işletmelerinin büyümesine katkı sağlamaktadır.
- Agroturizmin gelişmesiyle yöre halkına ek gelir imkânı vermektedir.
- Yerel faaliyetler artarak tarım turizminin canlanmasına sebep olmaktadır.
- Agroturizmin gelişmesiyle ziyaretçilerin ve yöre sakinlerinin turizm, çevre ve tarım açısından bilinçlenmektedir.
- Örf, adet, gelenekler ve el sanatları havzada hala yaşatılmaktadır.
- Agroturizm araştırma sahasında tarımsal faaliyetlerin devamlılığını sağlar.
- Organik yiyecek ve içecekleri turistler direkt yetiştirildiği yerden satın alma fırsatı elde etmektedir.
- Turistler tarımsal faaliyetlere direkt olarak katılmaktadırlar.
- Havzada agroturizm çiftlikleri bulunmaktadır.
- Çilek seraları vardır.
- Bol oksijenli ortamlara sahiptir.
- Yöreye has özellikler korunmaktadır.
- Yöre halkı agroturizm faaliyetlerini desteklemektedir.

Zayıf Yönler

- Konaklama tesisleri yetersizdir.
- Agroturizm faaliyetleri tam olarak tanıtılmamıştır.
- Havza engebeli bir topoğrafyaya sahiptir.
- Tarım arazileri küçük parçalardan oluşmaktadır.
- Yöre halkı agroturizm açısından tam olarak bilinçlendirilmemiştir.
- Tortum Çayı Havzası Erzurum şehrine uzak kalmaktadır.
- Birçok turistik aktivite hala turizme kazandırılmamıştır.

- Tortum Çayı Havzası'nda kış mevsimi uzun sürmesinden dolayı kısıtlı bir zamanda faaliyetler yürütülmektedir.
- Turizmin gelişmesiyle bazı geleneksel işler (ormancılık, balıkçılık vb.) terk edilmektedir.
- Doğada gerçekleştirilen rekreasyonel faaliyetler sırasında bazı canlı türlerine zarar verilmektedir ve dikkatsizlik sonucunda orman yangınlarına sebep olmaktadır.
- Altyapı yetersizdir.
- Agroturizm faaliyetleri için eğitimli eleman eksikliği vardır.
- Organizasyonlar yeterli değildir.
- Agroturizm için turlar çok fazla yapılmamaktadır.
- Yerel halkın ve işletmecilerin yabancı dil bilgisi zayıftır.

Fırsatlar

- Agroturizm faaliyetlerinde rol alan kadınların iş hayatındaki rolü, ekonomik hayata katkı sağlamaktadır.
- Tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelirler artırılmaktadır.
- Organik tarımı teşvik etmektedir.
- Turizm ve tarımın bütünleşmesine katkı sağlayacaktır.
- Tarımsal faaliyetler artırılabilecektir.
- Sürdürülebilir turizmin gelişmesine katkı sağlayacaktır.
- Yerel tarım ürünleri tanıtılacaktır.
- Yeni pazarlar oluşturulacaktır.
- Gelişmeye uygun bir havzadır.
- Tortum Çayı Havzası'nda agroturizm amaçlı gelen ziyaretçiler birçok tarımsal aktivitelere katılabilir.
- Ziyaretçiler hayvancılık faaliyetlerine, besleme ve süt sağma işlemlerine katılabilir.
- Köy, bahçe ve sera turları düzenlenebilir.
- Köylerde misafir olma deneyimi kazanılabilir.
- Pekmez yapımına katılım, dut silkeleme faaliyetleri, yaylaları gezme, köy havasını teneffüs etmek farklı bir deneyim yaşatır.
- Tortum Çayı Havzası'nın kültürel ve doğal dokusunun çok yüksektir.
- Bilgi paylaşımları artacaktır.

Tehditler

- Çevre kirliliği giderek artmaktadır.
- Doğal çevre ve tarımsal arazilere zarar verilmektedir.
- Kültürel yozlaşma yaşanabilir.
- Geleneksel faaliyetler önemini kaybedebilir.

- Piknik yapılması, egzoz dumanlarının artmasıyla hava kirliliği ve gürültü kirliliği yaşanır.
- Bilinçsiz tarım ve hayvancılık faaliyetleri yapıldığı görülmektedir.
- Kırsal kesimden şehirlere göçlerin olması ve köydeki genç nüfus giderek azalmaktadır.
- Özel mülklerin ziyaretçilere açılması risk oluşturmaktadır.
- Agroturizmde farklı kültür ve toplumlardan insanlar bir araya gelmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemiz doğal, kültürel ve tarihi birçok turizm potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin doğal kaynaklarını göz önünde bulundurulduğunda iklimi, arazi yapısı, toprak kaynakları ve bitki örtüsü hem tarımsal faaliyetler bakımından gelişmekte hem de kitle, kültür ve alternatif turizm faaliyetlerine imkânlar sağlamaktadır. Tarım ve turizm faaliyetleri birçok ortak özelliğinin bulunmasından dolayı birbirlerini tamamlar niteliktedir. Bu iki sektörün birbirleriyle olan ilişkileri, kaynakların giderek daha fazla tüketilmesi ve insanların doğal yaşama duydukları özlem tarım ve turizmi birleştirerek ortak bir payda da toplayan agroturizm faaliyetlerini ortaya çıkarmıştır.

Agroturizm faaliyetlerinde sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için yörenin mevcut kaynakları, fırsatları ve tehditlerinin belirlenmesi doğrultusunda agroturizme yönelik ihtiyaçların gözden geçirilmesiyle araştırma sahasının agroturizm potansiyelini verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik stratejiler yapılarak, yöreye uygun tarımsal programlar ve projeler belirlenmelidir. Tortum Çayı Havzası'nda yer alan birçok kilise, mağara, tarihi ve kültürel alanlar, çiftlikler, tarım alanları ve meyve bahçelerinin oluşturduğu eşsiz güzelliklere sahiptir. Yörenin sahip olduğu tarımsal kaynakları, turizm mekânları, konaklamalar, gastronomi gibi kaynakların belirlenmesi ve bunların agroturizm potansiyeli açısından ortaya konarak geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Agroturizm sadece tarımla sınırlandırılan bir turizm türü değildir. Tarımsal faaliyetlerin yanında birçok turistik aktiviteyi bünyesinde barındırmaktadır. Erzurum, turizmin birçok alanında gelişmeler kaydeden bir ildir. Yılın tüm aylarında birçok turist tarafından ziyaret edilmektedir. Örneğin araştırma sahasında doğa manzaralı alanlar vardır. Turistleri bu alanlara yönlendirerek fotoğraf çekimleri yapılabilir ve havzanın özellikleri anlatılarak agroturizmle bütünleştirilmelidir. Yörede Tortum Şelalesi ve Tortum Gölü başta olmak üzere kiliseler, seyir terasları, mesire alanları birçok ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır. Bu turistik zenginlikler agroturizm potansiyeli bakımından değerlendirilmeli ve ilişkilendirilmelidir. Bir başka turizm şekli olan kongre turizminin daha fazla tanıtılması hem Erzurum ili için faydalı olacaktır hem de kongre turizmi için gelen turistlerin agroturizm faaliyetlerine katılımları sağlanarak farklı bir deneyim yaşatılmalıdır. Bu açıdan Erzurum iline gelen turistler bir günlüğüne dahi olsa Tortum Çayı Havzası'na götürülerek turizm acenteleri aracılığıyla agroturizm faaliyetlerine

katılımları sağlanabilir. Tortum ve Uzundere’de aynı zamanda bu ilçelere giden yollarda yerel halk ürünlerini yol boyu tezgâhlar kurarak satmaktadırlar. Özellikle turistlerinde yoğun olarak ziyaret ettikleri Tortum Gölü çevresinde çoğu halk bahçesinden topladıkları meyve ve sebzeleri, yaptıkları pekmez, pestil, tereyağı gibi ürünleri satışa sunmaktadırlar.

Tortum Çayı Havzası’nın agroturizm için yeterli bir potansiyele sahip olması, doğal zenginliklerin agroturizmin yapılmasına imkân vermesinden dolayıdır. Havza’nın turistler tarafından ziyaret edilmesi ve tarımsal ürün çeşitliliğinin bulunması agroturizm potansiyelinin oluşmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda havzada agroturizm çiftlikleri de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Tortum Çayı Havzası sınırları içerisinde yapılan kuş gözlemciliği, kamp alanlarının bulunması, doğa yürüyüşleri, ziyaretçiler tarafından ilgi görmesi, ekstrem sporların yapılması ve havzanın zengin ve kültürel geçmişe sahip olması gibi turizm faaliyetleri de agroturizmi destekleyen ve tamamlayan diğer özellikleri barındırmaktadır.

Tortum Çayı Havzası’nda birçok sebze ve meyve yetiştirilmektedir. Bu bağ ve bahçelerde ürettikleri ürünleri arada bir aracı olmadan tüketicilere satışını yapan çiftçiler ziyaretçilere tanıtımlar yapmaktadırlar ve ürünlerini pazarlamaktadır. Ancak çiftçiler bu tür faaliyetlerini daha çok geliştirmelidir. Örneğin gelen ziyaretçileri bağ ve bahçelerinde ağırlayabilir, onlara ağaçlardan ürünleri toplama faaliyetleri yapabilir, pestil ve pekmez yapımı aşamalarına eşlik etmelerini sağlayabilir, yol kenarı tezgâh uygulamalarını daha fazla geliştirebilir, şenlikler düzenlenebilir. Bu gibi faaliyetlerin icraata geçirilmesi agroturizm kapsamında birçok turistin yöreyi ziyaret etmesini sağlayacaktır. Araştırma sahasında bağ ve bahçe işleriyle daha çok yaşlı nüfus uğraşmaktadır. Genç nüfusun çoğunluğu şehre göç etmektedir ve yörede genç nüfus oranı oldukça düşüktür. Agroturizm faaliyetlerin yörede geliştirilmesi aynı zamanda havzada genç nüfusun artmasında da büyük rol oynayacağı düşünülmektedir. Çünkü agroturizm faaliyetlerinin geliştirilmesi ve çiftlik sayısının artırılması istihdamında artmasına katkı sağlayacaktır. Tortum Çayı Havzası’nda hayvancılıkla uğraşan yerel halk yaylalara çıkmaktadır ve hayvanlarını otlatmaktadırlar ayrıca peynir, tereyağı gibi çeşitli hayvansal ürünlerini de yapmaktadırlar. Yılın belli dönemlerinde ziyaretçiler bu yaylalara götürülerek şenlikler düzenlenebilir ve süt sağma, hayvan bakımı, manzara gözlemciliği, hayvansal ürünlerin yapımına katılma gibi aktivitelerde bulunulması agroturizme büyük katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Tortum Çayı Havzası’nda hayvancılık tarımsal faaliyetlerin ayrılmaz

bir parçasını oluşturmaktadır. Hayvancılığın yapıldığı mahallelerde hayvansal ürünleri (süt sağımı, peynir yapımı, yoğurt, yün kırpma, tereyağı vb.) yapım aşamaları, hayvan besleme faaliyetlerini ziyaretçiler izleyebilir veya bizzat katılabilme imkânına sahiptir. Bu tür özellikleri bulunan mahalleler agroturizmde yerini alabilir ve hayvancılığa büyük destek olacaktır. Araştırma sahasında yüksek kesimlerdeki yaylalar hayvancılık faaliyetleri için büyük önem arz etmektedir.

Tortum Çayı Havzası'nda agroturizmin geliştirilmesi bakımından en büyük sorunlardan biriside konaklamadır. Konaklama kapasitesi beklenen düzeyin altındadır. Konaklama imkânlarının geliştirilmesiyle Tortum Çayı Havzası'nda geçirilen sürenin fazla olmasına katkı sağlayacaktır. Diğer bir sorun ise tanıtımdır. Araştırma sahasının turizm kapasitesi tam anlamıyla bilinmemektedir. Bu yönden agroturizmin gelişmesi için tanıtım faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Araştırma sahasında agroturizm faaliyetlerinin geliştirilmesi için eğitim kuruluşlarının yardımıyla alternatif turizme yönelik kurslar ve seminerler düzenlenmelidir ve bütün köy halkının bu kurslara katılımı sağlanmalıdır. Tortum Çayı Havzası engebeli bir alana sahip olsa da özellikle vadi tabanlarında önemli tarım arazileri bulunmaktadır. Tarımsal faaliyetler yapılırken halk daha çok kendi bildikleri geleneksel yöntemlerle bahçeleri kurmaktadır. Halk üretimi daha çok kendi imkânlarıyla yapmaktadır. Çiftçilere sağlanan destek artırılmalı ve kooperatifler kurulmalıdır. Yörede agroturizm yatırımlarının bu alanlarda geliştirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Tortum Çayı Havzası'nda agroturizmi daha üst seviyelere çıkarmak amacıyla ilk olarak sahanın coğrafyasına uygun politikalar geliştirilmelidir. Çiftçilik, kırsal alanda yaşayan gençlere cazip bir meslek haline getirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalı ve desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (1975). Tortum ve çevresinin jeoloji ve jeomorfolojisi üzerinde bir araştırma. Atatürk Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, 1-62.
- Akyürek, S., Karabulut, B. (2017). Gümüşhane ilinin agro-turizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(13), 1737-1743.
- Atalay, İ. (1988). The geography of tortum district (North-Eastern Anatolia. *Ege Coğrafya Dergisi*, 4(1), 19-37.
- Atar, E. (2020). Tortum çayı havzasının potansiyel jeosit destinasyonları ve bunların jeoturizm değeri. [Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıcı, F. (2014). Tarım toprakları az olan kırsal alanlarda ticari tarıma yönelik ürün seçimi: tortum çayı havzasında ceviz yetiştiriciliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 390-400.
- Artuğer, S., Özkoç, A.G., & Kendir, H. (2013). Ta-Tu-Ta (tarım-turizm-takas) çiftliklerinin pazarlanması ve tanıtılması için öneriler. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 3 (1), 01-05.
- Ashley, C., Boyd, C. ve Goodwin, H. (2000). “Pro-poor tourism: putting poverty at the heart of the tourism agenda”. Overseas development institute, 51, 1-6
- Aytuğ, H.K. (2016). Türkiye’de tarımsal turizmin gelişme potansiyeli: yeşilköy örneği ab ile karşılaştırmalı bir analiz. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*. 7 (1), 118 – 147.
- Bahar, O. & Kazak, M. (2013). Turizm Ekonomisi. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Bakırcı, M. (1995). Avrupa birliğine (ab) uyum sürecinde türkiye ve avrupa’da dağlık sahaların kullanımına yönelik perspektifler (avrupa-dağlık bölgeler şartının esasları). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10 (13), 291-309.
- Bulut, Y., Akpınar Külekçi, E. (2010). Ülkemizde alternatif turizmin bir dalı olan ekoturizm çeşitlerinin bölgelere göre dağılımı ve uygulama alanları. III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, 1575-1594.

- Çeken, H. (2014). Sürdürülebilir turizm (temel kavramlar ve ilkeler). Detay yayıncılık.
- Çeken, H., Karadağ, L., & Dalgın, T. (2007). Kırsal kalkınmada yeni bir yaklaşım kırsal turizm ve Türkiye'ye yönelik teorik bir çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 1-14.
- Çeken, H. (2015). Turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi üzerine teorik bir inceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 293-306.
- Çelik Uğuz, S. (2011). Sürdürülebilir turizm kapsamında burhaniyenin alternatif turizm potansiyeli. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0 (24), 332-353.
- Çelik Çanga., Kutlu T., & Çalışkan H. (2018). Tarım turizminin dünyada ve türkiye'deki uygulamaları. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimler Dergisi*, 2 (2), 450-457.
- Ceylan, S. (2013). Misli (Niğde) ovası'nda mesken tipleri. [Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Civelek, M. (2013). Sürdürülebilirlik kapsamında agro-turizm ve kırsal kalkınma ilişkisi: muğla yöresindeki tatuta çiftliklerinin agro-turizm potansiyeli yönünden değerlendirilmesi. [Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Civelek, M., Dalgın, T. & Çeken, H. (2014). Agro-turizm ve kırsal kalkınma ilişkisi: muğla yöresindeki agro-turizm alanlarında bir araştırma. *Turizm Akademik Dergisi*. 1 (1), 15-28.
- Çıkın, A., Çeken, H., & Uçar, M. (2009). Turizmin tarım sektörüne etkisi, agro-turizm ve ekonomik sonuçları. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 15(1), 1-8.
- Europénne, C. (2000). Pour un tourisme rural de qualité. la gestion intégrée de la qualité (gıq) des destinations touristiques rurales. (Çev.: Füsün Soykan). *Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayını*.
- Çömelekli, T. (2021). Kavramsal bir değerlendirme: agro-turizm. [Yüksek lisans tezi] İskenderun Teknik Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

- Dalgın, T., Civelek, M., Karadağ, L., & Ekiztepe, B. (2015). Agro-turizm, tarım ve yenilenebilir enerji kapsamında bir girişimcilik önerisi. 2. Uluslararası Girişimcilik ve Kariyer Sempozyumu.
- Deniz, T., Yıldırım Kale, M. (2018). Turizm coğrafyası: çalışmalar, sorunlar ve yaklaşımlar. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 41-54.
- Doğanay, H., Çoşkun, O. (2005). Tarım Coğrafyası. Pegem Akademi.
- Doğanay, S., Alim, M. (2003). Coğrafi bir tanıtım: Yedigöller (Uzundere) güneybirlik rekreasyon alanı. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 3 (30), 127-137.
- Dorobantu, M., Fieldsend, A. (2011). Rural environment – a promoter of sustainable tourism within local communities in romania.
- Erol, O. (2014). Genel Klimatoloji. Çantay Kitabevi.
- Eröz, S.S., Bozkurt, M. (2015). Kırsal turizm kapsamında çiftlik turizmi ve rize ilinde uygulanabilirliği. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 2 (1), 1-9
- Gökalp, D.D., Yazgan, M.E. (2013). Kırsal peyzaj planlamada agroturizm ve agriturizm. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (24), 25-29.
- Gökkür, S. (2017). Ekolojinin korunmasıyla kırsal turizm. *Apelasyon Dergisi*, 40, 1-3.
- Gökmener, H., Öztürk, A. (2022). Erzurum ili uzundere ilçesinde küçükbaş hayvancılık faaliyetleri ve genel sorunlar. *Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi*. 11 (1), 21-29.
- Gümüş, M. (2015). Yerel halkın bakış açısıyla kırsal kalkınmada tarım turizmi: tekirdağ ili örneği. [Yüksek Lisans Tezi]. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı.
- Gündoğdu, H., Özkan, H. (1995). Erzurum çevresinden bazı köprüler. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*. 0 (1), 23-45.
- Gündüz, S. (2004). Ankara ili kalecik ilçesindeki tarımsal turizme uygun alanların saptanması ve tarımsal turizm modelinin oluşturulması üzerine bir araştırma. [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı.

- Hatch, D. A. (2008). Agri-Tourism: A New Agricultural Business Enterprise. LSU Ag Center Research & Extension. USA: United States University.
- Hoşgören, M.Y. (2015). Jeomorfolojinin Ana Çizgileri I. Çantay Kitabevi.
- Kadanalı, E., Yazgan, Ş. (2012). Kırsal turizmin ekonomik sosyal ve çevresel etkileri. *KMÜ Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 14 (23), 97-100.
- Karahan, F., Çakır, E. (2011). Uzundere turizm master planı: vizyon 2023. Uzundere Belediyesi.
- Karakaya, A.G. (2017). Dalaman ve fethiye yöresindeki hayvancılık işletmelerinin agroturizm potansiyeli [Yüksek Lisans Tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kaymaz, Ç.K., Birinci, S. (2018). Agriturizm ve agroturizmin tatuta (tarım-turizm-takas) kapsamında değerlendirilmesi ve uzundere-tortum ilçelerinde kırsal kalkınmaya etkisi. *Uluslararası Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*. 1(2): 115-126.
- Kaymaz, Ç.K. (2018). Artvin ilinin ekoturizm potansiyeli ve sürdürülebilir yönetimi. [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koday, S., Erhan, K. (2009). Tortum çayı vadisinde yer alan belediye örgütlü yerleşmeler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (2), 47-66.
- Koday, S. (2005). Doğu Anadolu bölgesinde hayvancılık. Atatürk üniversitesi yayınları no: 949. Fen-edebiyat fakültesi yayınları no: 104.
- Koday, Z. (2014). Fındıklı ilçesinin coğrafyası. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kopar, İ., Atar, E. (2020). Tortum çayı havzasının (erzurumu-artvin-kd türkiye) potansiyel jeosit destinasyonları ve bunların jeoturizm açısın kaynak değer analizi. coğrafi perspektifle dağ ve dağlık alanlar (sürdürülebilirlik-yönetim-örnek alan incelemeleri). (Editörler: Salih Birinci; Çağlar Kıvanç Kaymaz; Yusuf Kızılkın) Kriter Yayınevi.
- Kopar, İ., Sevindi, C. (2013). Tortum gölü'nün (uzundere-erzurum) güneybatısında aktüel sedimantasyon ve siltasyona bağlı alan-kıyı çizgisi değişimleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, 60, 49-66.

- Kopar, İ., Çakır, Ç. (2015). Tortum çayı havzasında (erzurum-artvin) donmuş şelale-çağlayan tırmanışları ve bunun kış turizmi bakımından önemi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(33), 63-90.
- Küçükaltan, D. (2002). Tarım turizmi ve Türkiye’de tarım turizmi işletmeciliği. Iı. Turizm Şurası Bildirileri, Turizm Bakanlığı Yayını, 1, 143-152.
- Küçükyıldız, İ. (2017). Tortum çayı havzasının tarihi coğrafyası. *Anayasay*, 1, 197-221.
- Mahvaran, A. (2012). Eco-tourism and it sarchitecture: a methodological framework for assessing progress towards sustainable development. unpublished doctoral dissertation. victoria university of wellington.
- Nilsson, P.A. (2002). Staying on farms- an ideological backround, annals of tourism research, 17 (8).
- OECD, (2005). Multifunctionality in Agriculture: What Roles for Private Initatives?, Paris: OCED Publishing. ISBN-92-64-01446-2.
- Oktay, K., İşlek, E., & Yaşar, U. (2016). Kastamonu’da doğa turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 9(2),47-54.
- Orhan, T., Karahan, F. (2009). Uzundere ilçesi ve yakın çevresinin ekoturizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. 11 (1), 27-42.
- Özgeriş, M., Karahan, F. (2021). Turizm alanlarındaki rekreasyonel su kaynaklarının sürdürülebilirliği ve sakin şehir politikaları: uzundere (erzurum) örneğinde bir değerlendirme. *Journal of Humanities and Tourism Research*. 11 (1), 103-117.
- Özgüç, N. (2017). Turizm coğrafyası özellikler ve bölgeler. Çantay kitabevi.
- Özkan, H. (2010). Tortum haho (hahuli) manastırı ve türk sanatıyla olan ilişkileri. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0 (6), 161-181.
- Özşahin, E., Kaymaz, Ç.K. (2014). Amik ovasının tarım (agro) turizmi potansiyelinin coğrafi yaklaşımla incelenmesi. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 241 – 257.
- Park, D., Doh, K. & Kim, K. (2014). Successful Managerial Behaviour For Farm-based Tourism: A Functional Approach. *Tourism Management*. 201-210.

- Pekizoğlu, F. (2012). Sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınma kavramı içinde tarım-turizm-kırsal alan ilişkisi ve sonuçları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 83-92.
- Petroman, I., Petroman, C. (2010). Agritourism and Its Forms. *Lucrări Ştiinţifice*. 53(2), 367-369.
- Phillip, S., Hunter, C., & Blackstock, K. (2010). A typology for defining agritourism, *Tourism management*, 31, 754–758.
- Pretty, J., P. Koohafkan. (2002). Land and Agriculture; From UNCED, Rio de Jenairo 1992 to WSSD, Johannesburg 2002, A Compendium of Recent Sustainable Development Initiatives in the Field of Agriculture and Land Management. FAO.
- Przezborska, L. (2005). "Classification of Agri-Tourism / Rural Tourism SMEs in Poland (on the Example of the Wielkopolska Region)," 2005 International Congress, August 23-27, 2005, Copenhagen, Denmark 24670, European Association of Agricultural Economists.
- Scheewe, W. (2000). Nurturing the soil-feeding the people, revised, updated and expanded editon. philippines: Rex printing company inc.
- Soykan, F. (1999). Doğal çevre ve kırsal kültürle bütünleşen bir turizm türü: kırsal turizm. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 67 – 75.
- Soykan, F. (2000). Kırsal turizm ve Avrupa’da kazanılan deneyim. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 21-33.
- Soykan, F. (2003). Kırsal turizm ve türkiye turizmi için önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*. 12 (2003), 1-11.
- Sznajder, M., Przezborska, L. & Scrimgeour, F. (2009). Agritourism. CABI Publishing. UK: AMA DataSet LTD.
- Şapçı, F.B. (2005). Edirne ili keşan ilçesi kuzey-orta saroz bölgesinde ekoturizm ve agroturizm. [Yüksek Lisans Tezi] Trakya Üniveritesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Şekerli, S. (2018). Tarım turizmi (tatuta) projesi kapsamında faaliyet gösteren ekolojik çiftliklerde bir araştırma: İzmir ili örneği. [Yüksek Lisans Tezi] İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Şerefoğlu, Ş. (2009). Kalkınmada kırsal turizmin rolü 2007-2013 yılları arasında ülkemizde uygulanacak olan ıprd kırsal kalkınma programındaki yeri, önemi ve beklenen gelişmeler, [Uzmanlık Tezi]. Tarım Ve Köyışleri Bakanlığı.
- Tanoğlu, A. (1969). Nüfus ve Yerleşme. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Taw, C., Barbieri, C. (2012). The perceived benefits of agritourism: The Provider's Perspective, *Tourism Management*, 33, 215-224.
- T.C. Tarım ve köyışleri bakanlığı. Kırsal kalkınma planı (2010-2013).
- Tutcu, A. (2021). Ekoturizm ve Türkiye'nin ekoturizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Atlas Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(6), 68-82.
- Türkben, C., Gül, F. & Uzar, Y. (2012). Türkiye'de bağıcılığın tarım turizmi (agro-turizm) içinde yeri ve önemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23), 47-50.
- Uçar, M., Çeken, H. & Ökten, Ş. (2010). kırsal turizm ve kırsal kalkınma (fethiye örneği). Detay Yayıncılık.
- Ukav, İ., Çetinsöz, B.C. (2015). Adıyaman ilinde çiftçilerin tarım turizmi üzerine algılamaları. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 4 (1), 8-20.
- Uzun, B. (2021). Agroturizm kapsamında api turizmin kırsal kalkınma üzerindeki etkisi: Marmaris örneği. [Yüksek Lisans Tezi], Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuz, M., Yavuzaslanoglu, E. (2012). Karaman'ın tarım turizmi yönünden potansiyeli. *KMÜ Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 14 (22), 31-33.
- Yılmaz, O. (1991). Tortum çayı havzasının beşeri ve ekonomik coğrafyası. [Doktora Tezi], Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yürük, E. Ö. (2003). Turizmin geleceği: ekoturizm. *Ekonomik ve Teknik Dergi*, 500, 68-71.
- Walker, A. M. (2009). Agritourism: ideas and resources, virginia cooperative extension. USA: Virginia polytechnic institute and state university.
- Wicks, B. E. ve Merrett, C. D. (2003). Agritourism: an economic opportunity for illinois. Western illinons universty. Rural resarch report, 9(14), 1-8.

Woo Lee, S., Yeon Nam, S. (2006). Agro-Tourism As A Rural Development. 29 (6), 67-83.

Zaman, M. (2017). Türkiye’de kırsal meskenler ve coğrafi dağılışı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 911-935.

Zaman, M. (2017). Nüfus coğrafyası ders notları. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü.

Zengin, B., E.C. Saygın. (2016). Türkiye çiftlik turizminin neresinde? *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (35), 475-494.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL 1. <https://www.nufusune.com/erzurum-ilceleri> (Erişim Tarihi: 29.07.2022)

URL 2. [Uzundere.gov.tr/](http://uzundere.gov.tr/) (Erişim Tarihi: 05.08.2022)

URL 3. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Turizm> (Erişim Tarihi: 23.08.2022)

URL 4. <https://kampbros.com> (Erişim Tarihi: 26.08.2022)

URL 5. <https://agritourismworld.com/directory> (Erişim Tarihi: 27.08.2022)

URL 6. <https://www.fargeorganik.com/tr> (Erişim Tarihi: 28.08.2022)

URL 7. <https://mengen.gen.tr/tohum-ambari-gelecek-nesillere-miras> (Erişim Tarihi: 28.08.2022)

URL 8. <http://www.narkoy.com/hakkinda/> (Erişim Tarihi: 28.08.2022)

URL 9. <https://www.pastoralvadi.com> (Erişim Tarihi: 28.08.2022)

URL 10. www.bugday.org (Erişim Tarihi: 28.08.2022)

URL 11. <https://www.dogadernegi.org> (Erişim Tarihi: 23.10.2022)

URL 12. <https://woofturkey.org> (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

URL 13. AVESİS <https://avesis.ebyu.edu.tr> (Erişim Tarihi: 23.12.2022)

URL 14. <https://www.anadolugezirehberi.com> (Erişim Tarihi: 27.12.2022)

URL 15. <http://www.hayalimbiciftlik.com> (Erişim Tarihi: 27.12.2022)

URL 16. [https:// www.yesilist.com](https://www.yesilist.com) (Erişim Tarihi: 27.12.2022)

URL 17. <https://www.swisscontact.org> (Erişim Tarihi: 04.01.2023)

URL 18. <https://www.susavascilari.org> (Erişim Tarihi: 04.01.2023)

URL 19. <https://www.isbank.com.tr/blog/surdurulebilir-tarim-nedir> (Erişim Tarihi: 04.01.2023)

URL 20. https://prezi.com/ob7yzpgh1d_1/ciftlik-turizmi (Erişim Tarihi: 08.01.2023)

URL 21. <https://www.turizmgunlugu.com> (Erişim Tarihi: 17.01.2023)

URL 22. <https://dogagezileri.com/agro-turizm/> (Erişim Tarihi: 30.01.2023)

URL 23. <https://www.bugday.org/blog/> (Erişim Tarihi: 30.01.2023)

URL 24. <http://uzundere.gov.tr/uzundere-ekonomisi> (Erişim Tarihi: 12.02.2023)

URL 25. <https://www.tarimtv.gov.tr> (Erişim Tarihi: 12.02.2023)

URL 26. <https://www.uplifiers.com/> (Erişim Tarihi: 27.02.2023)

URL 27. <https://www.tatuta.org/> (Erişim Tarihi: 28.02.2023)

URL 28. <https://www.dha.com.tr/> (Erişim Tarihi: 01.03.2023)

URL 29. <http://uzundere.gov.tr/tortum-golu> (Erişim Tarihi: 07.03.2023)

URL 30. <https://kudaka.ka.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 21.03.2023)

URL 31. <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 29.03.2023)

URL 32. <https://erzurum.ktb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 29.03.2023)

URL 33. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekeki_Kilisesi (Erişim Tarihi: 29.03.2023)

URL 34. <https://mpgm.csb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 28.04.2023)

EKLER

EK-1. Araştırma İzni

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Erzurum

Sayı : E-48553601-300-2200222503
Konu : Araştırma İzni. (Dilara ŞANLI)

10.08.2022

İLGİLİ MAKAMA

Enstitümüz Coğrafya Ana Bilim Dalı yüksek lisans programı 21010309005 öğrenci numaralı **Dilara ŞANLI, Prof.Dr. Zeki KODAY**'ın danışmanlığında **"Tortum Çayı Havzasının Agroturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi"** konulu yüksek lisans tez çalışması yapmaktadır.

Konuyla ilgili olarak yapılacak bilimsel araştırmalar sırasında, adı geçene yardımcı olunması ve gerekli kolaylığın (Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Veri, Doküman, Broşür, Kitap vb.) sağlanması hususunda gereğini arz ve rica ederim.

Doç.Dr. Serkan NAKTİYOK
Müdür Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: 9c138796-ec43-4eeb-a92f-7cc9130c20ce
Atatürk Üniversitesi Enstitüler Binası Kat:3 25240 Erzurum
Tel: +90 442 2314928
Elektronik Ad: <http://www.atauni.edu.tr/birim-sosyal-bilimler-enstitusu>
Kep Adresi: atauni@hu01.kep.tr

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/ataturk-universitesi-ebys>

Bilgi: Neşe LEHİMLER
Faks: +90 442 2314911
E-Posta: sosbil@atauni.edu.tr

EK-2. Etik Kurul Onay Belgesi

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Başkanlığı

Sayı : E.88656144-000-2200209684

ETİK KURUL ONAY BELGESİ

KARAR BİLGİLERİ	Oturum Sayısı : 13 Karar No : 215	Toplantı Tarihi: 07.07.2022
	Aşağıda bilgileri verilen proje ile ilgili çalışmanın, etik ilkeler açısından değerlendirilmesi isteği ile ilgili husus görüşüldü. Yapılan görüşmelerden sonra; söz konusu projeye alakalı yapılacak çalışma için, araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak konuyla ilgili çalışmanın gerçekleştirilmesinde <i>bilim etiği yönünden sakınca bulunmadığına</i>, Etik Kurulu oy birliği ile karar vermiştir.	
PROJE - TEZ BİLGİLERİ	Proje -Tez Danışmanı : Prof.Dr. Zeki KODAY Proje- Tez Yürütücüsü: Yüksek Lisans Öğrencisi Dilara ŞANLI Proje -Tez Konusu: "TORTUM ÇAYI HAVZASI'NIN AGROTURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ"	
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU		
Unvanı/Adı Soyadı	Görevi	İmza
<i>Prof.Dr. Musa BİLGİZ</i>	<i>Etik Kurul Başkan V.</i>	<i>(e-imza)</i>
<i>Prof.Dr. Sait UYLAŞ</i>	<i>Etik Kurul Başkanı</i>	<i>(TZY(LI))</i>
<i>Prof.Dr. Adem YILMAZ</i>	<i>Etik Kurul Başkan Yardımcısı</i>	<i>(TZY(LI))</i>
<i>Prof.Dr. Gökalp Nuri SELÇUK</i>	<i>Etik Kurul Üyesi</i>	<i>(e-imza)</i>
<i>Prof.Dr. Ufuk ŞİMŞEK</i>	<i>Etik Kurul Üyesi</i>	<i>(e-imza)</i>
<i>Prof.Dr. Vedat KAYA</i>	<i>Etik Kurul Üyesi</i>	<i>(TZY(LI))</i>
<i>Prof.Dr. Dilaver DÜZGÜN</i>	<i>Etik Kurul Üyesi</i>	<i>(e-imza)</i>

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: c8d0e676-8a70-4f2d-b650-0e5c3c07c727 Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/ataturk-universitesi-etk>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Dilara ŞANLI
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E Posta Adresi	
Tarih	